

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ Α' ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2003-2004

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ του Γεωργίου
ΑΜ 514**

ΤΙΤΛΟΣ

Η ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Επιβλέποντες

Ιωάννης Καράκωστας, Δ. Καλλινίκου

Αθήνα, 2005

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην εργασία αυτή θα γίνει μια προσπάθεια λεπτομερειακής εξέτασης του φαινομένου της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου και των ζητημάτων που ανακύπτουν σχετικά, τα οποία, ενόψει της ευρείας εξάπλωσης του διαδικτύου και της πολυπλοκότητας της λειτουργίας του, είναι όχι μόνο μείζονα και σημαντικά, αλλά και πολλές φορές δυσεπίλυτα.

Ειδικότερα, στο συγκεκριμένο πόνημα, το οποίο αποτελεί εξέταση της νομικής διάστασης του εν λόγω ζητήματος, θα εξεταστούν αφενός ο τρόπος λειτουργίας και οι ιδιαιτερότητες του διαδικτύου ως συστήματος επικοινωνίας και αφετέρου οι παράμετροι του φαινομένου της πορνογραφίας ανεξαρτήτως του μέσου τέλεσης του συγκεκριμένου αδικήματος. Τέλος, στο τρίτο μέρος της εργασίας θα εξεταστούν ενδελεχώς τα ζητήματα που σχετίζονται με την πορνογραφία μέσω διαδικτύου ειδικότερα, τόσο σε ποινικό όσο και σε αστικό επίπεδο.

Η προσπάθεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας έγινε με τη βοήθεια πολλών εγχειριδίων. Στο σημείο αυτό θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω τους υπεύθυνους του Νομικού Σπουδαστηρίου και του Σπουδαστηρίου Ποινικού Δικαίου της Νομικής Σχολής Αθηνών, του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, καθώς και της Βιβλιοθήκης του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών για την πρόθυμη και πολύτιμη βοήθειά τους στην εύρεση και τη χρησιμοποίηση της βιβλιογραφίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	II
Πίνακας Περιεχομένων	III
Συντομογραφίες	VI
Εισαγωγή.....	1

ΜΕΡΟΣ Α΄:

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΣΩ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ

I. Εισαγωγικά στοιχεία	4
II. Η φύση και η λειτουργία του διαδικτύου - Ιστορικά στοιχεία	4
III. Η εγκληματικότητα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών - Το ψηφιακό έγκλημα, όπως εξελίσσεται στη σύγχρονη κοινωνία.....	8
IV. Τα χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο.	11
V. Το internet ως μέσο μαζικής επικοινωνίας.....	14
VI. Η απόφαση του Αμερικανικού Ανωτάτου Δικαστηρίου σε σχέση με το νόμο για την κοσμιότητα των επικοινωνιών (Communications Decency Act).....	18
VII. Η Ασφάλεια στο διαδίκτυο	20
VIII. Το δίκαιο της πληροφορικής.....	22
IX. Το Ποινικό Δίκαιο της πληροφορικής.....	23
X. Τρόποι αντιμετώπισης της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο	24
XI. Διεθνής προστασία κατά του διαδικτυακού εγκλήματος.....	26

ΜΕΡΟΣ Β΄:

Η ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ: ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ - ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

I.	Εισαγωγικά στοιχεία	29
II.	Η ανάρτηση προσβλητικού περιεχομένου στο διαδίκτυο	30
III.	Η έννοια της πορνογραφίας και του πορνογραφήματος - Ιστορικά στοιχεία	31
IV.	Πορνογραφία και «άσεμνα» έργα τέχνης.....	33
V.	Τα άσεμνα στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη.....	35
VI.	Ελληνική και γερμανική νομολογία για τον ορισμό και τα κριτήρια προσδιορισμού του "ασέμνου"	36
VII.	Η υπόθεση Müller- Η κρίση του ΕΔΔΑ για τα άσεμνα.....	40
VIII.	Η Πορνογραφία ενηλίκων - Ο ν.5060/1931.....	42
i.	<i>Πορνογραφία ενηλίκων: Δημιουργεί δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων;</i>	45
ii.	<i>Πορνογραφία και βία</i>	46
IX.	Πορνογραφία ανηλίκων	47
i.	<i>Η σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων γενικά</i>	47
ii.	<i>Η παιδική πορνογραφία ειδικότερα</i>	49
iii.	<i>Ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος, ως αιτία εμπλοκής ανηλίκων στην πορνογραφία</i>	53
iv.	<i>Ποια είναι τα παιδιά, που εμπλέκονται στην πορνογραφία;</i>	53
v.	<i>Η αντιμετώπιση της παιδικής πορνογραφίας από τη σκοπιά του συνταγματικού δικαίου</i>	54
X.	Η Σύσταση Νο. R (91) 11 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη σεξουαλική εκμετάλλευση, πορνογραφία, πορνεία και εμπορία παιδιών και νεαρών ενηλίκων και η σύμβαση της Γενεύης για τα άσεμνα δημοσιεύματα	56

ΜΕΡΟΣ Γ΄:

Η ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ: ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ

I.	Εισαγωγικά στοιχεία	60
II.	Ο τόπος τέλεσης των διαδικτυακών εγκλημάτων.....	60
III.	Η απόφαση του γερμανικού ακυρωτικού της 12/12/2000 (BGH 1 StR 184/00)	68
IV.	LINKS (σύνδεσμοι) - Η ευθύνη λόγω δημιουργίας συνδέσμου	69
V.	Οι έντονοι σύνδεσμοι	71
VI.	Ο ρόλος και η ευθύνη των παροχέων - Η υπόθεση Somm.....	72
VII.	Η ποινική ευθύνη των παροχέων	74
<i>i.</i>	<i>Οι παροχείς ως content providers</i>	74
<i>ii.</i>	<i>Η αξιόποινη συμπεριφορά του παροχέα, θετική ενέργεια ή παράλειψη;</i>	75
<i>iii.</i>	<i>Ο δόλος του παροχέα</i>	79
VIII.	Η δυνατότητα προσβολής της προσωπικότητας μέσω του διαδικτύου.	80
IX.	Η προσβολή της προσωπικότητας ως απόρροια της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου.....	82
X.	Η προσβολή του ιδιωτικού βίου από τη διακίνηση πορνογραφικού υλικού στο διαδίκτυο - Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.....	85
XI.	Μέσα προστασίας της προσωπικότητας	88
<i>i.</i>	<i>Το δικαίωμα απαντήσεως</i>	89
<i>ii.</i>	<i>Η υποχρέωση επανόρθωσης</i>	90
<i>iii.</i>	<i>Γενική προληπτική αγωγή</i>	92
<i>iv.</i>	<i>Αγωγή άρσης και παράλειψης της προσβολής στο μέλλον</i>	93
<i>v.</i>	<i>Ασφαλιστικά Μέτρα</i>	93
<i>vi.</i>	<i>Αγωγή αποζημιώσεως</i>	95
<i>vii.</i>	<i>Αγωγή για μη περιουσιακή ζημία</i>	95
<i>viii.</i>	<i>Αγωγή αποδόσεως κέρδους βάσει της ΑΚ 739</i>	96
<i>ix.</i>	<i>Άμυνα κατά παράνομης δημοσιογραφικής έρευνας</i>	97
<i>x.</i>	<i>Συλλογική προστασία των χρηστών του διαδικτύου</i>	98
	Επίλογος.....	100
	Βιβλιογραφία.....	103

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ά.	άρθρο
α.ν.	αναγκαστικός νόμος
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Βλ.	Βλέπε
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ / ΕυρΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
εκδ.	εκδόσεις
ΕΛΒΠΚ	Ελβετικός Ποινικός Κώδικας
επ.	επόμενα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Εφ.	Εφετείο
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
κ.τ.λ.	και τα λοιπά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
ΜονΠρωτ	Μονομελές Πρωτοδικείο
ν.	νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ό.π.	όπως παραπάνω

π.χ.	παραδείγματος χάριν
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλημ.	Πλημμελειοδικείο
ΠολΠρωτ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
ΠΧρ	Ποινικά Χρονικά
σελ.	σελίδα
Συντ.	Σύνταγμα
τεύχ.	τεύχος
τομ.	τόμος
ΤριμΠλημ	Τριμελές Πλημμελειοδικείο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σημερινή κοινωνία γνώση σημαίνει ισχύς. Η πληροφορία είναι απαραίτητη στον πολίτη στην καθημερινή του ζωή και σε όλες του τις εκφάνσεις, επαγγελματική, οικονομική, κοινωνική. Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η καθιέρωση νέων τρόπων επικοινωνίας οδηγούν σε μια «κοινωνία υπερπληροφόρησης». Επειδή σήμερα οι πληροφορίες συλλέγονται, υφίστανται επεξεργασία και αποθηκεύονται από συστήματα υπολογιστών, η μεταξύ τους σχέση είναι στενή και η επίδραση αμφίδρομη. Η ανάγκη για όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συγκέντρωση και επεξεργασία πληροφοριών συνεπάγεται την αυξανόμενη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η ευρύτερη χρήση συστημάτων υπολογιστών και πολυμέσων δεν διαμορφώνει απλώς νέες συνθήκες στην καθημερινή μας ζωή, την εργασία, την επικοινωνία, τη διασκέδαση, αλλά διαπλάθει νέες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς. Αυτή η νέα σχέση, εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων που περιέχει και συγχρόνως της σημαντικότητάς της, μας φέρνει αντιμέτωπους με ένα νέο θέμα: Πώς θα πραγματοποιηθεί η καλύτερη νομική προστασία της πληροφορίας που είναι αποθηκευμένη ή προέρχεται από συστήματα υπολογιστή; Πώς θα μπορέσει να συμβιβαστεί η πρόοδος της τεχνολογίας, ειδικότερα της πληροφορικής, με το δίκαιο και να επιτευχθεί η καλύτερη συνεργασία τους;

Όπως μπορεί εύκολα να γίνει κατανοητό, η μεγάλη εξάρτηση από τους υπολογιστές έχει και αρνητικές επιπτώσεις. Επεμβάσεις στην προσωπική σφαίρα, οικονομικές καταχρήσεις και ανεργία αυξάνονται, ως απόρροια της χρησιμοποίησής τους, δημιουργώντας εικόνα δυσαρμονίας σε σύγκριση με τις ανάγκες που εκπληρώνουν. Ο υπολογιστής παίρνει και τη μορφή ενός νέου κινδύνου που απειλεί τη σημερινή κοινωνία, εφόσον με κακή χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρει προσβάλλονται διάφορα έννομα αγαθά του ανθρώπου.

Ο υπολογιστής αποτελεί έτσι νέο μέσο τέλεσης εγκλημάτων, όπου η χρήση του νέου τεχνικού μέσου επιβάλλει απλώς τη συμπλήρωση ή την τροποποίηση των αντίστοιχων διατάξεων, έτσι ώστε το γράμμα τους να καλύπτει

το νέο τρόπο τέλεσης. Ωστόσο, είναι καταρχήν αναγκαίο να γίνει διάκριση των περιπτώσεων εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, που θα μπορούσαν να τελεστούν και με άλλα μέσα, από εκείνες, που μπορούν να τελεστούν μόνο μέσω υπολογιστών ή των οποίων η τέλεση μέσω υπολογιστών τις διαφοροποιεί ποιοτικά. Επίσης, πρέπει να εξαιρεθούν οι περιπτώσεις αξιόποινης συμπεριφοράς, που έχουν ως αντικείμενο του εγκλήματος τους υπολογιστές ως πράγματα, καθώς οι περιπτώσεις αυτές δεν αποτελούν ψηφιακό έγκλημα.

Το ψηφιακό έγκλημα μεταβλήθηκε ριζικά με την εμφάνιση του διαδικτύου, στο οποίο συνδέονται εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο. Το INTERNET λειτουργεί ως χώρος ανταλλαγής ενός τεράστιου όγκου δεδομένων (κειμένου, εικόνας και ήχου, αλλά και προγραμμάτων υπολογιστών), ως χώρος διασκέδασης, πεδίο εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών και αναπόφευκτα ως χώρος εγκληματικής δραστηριότητας. Από τις μέχρι τώρα γνωστές υποθέσεις καταχρήσεων των πολυμέσων συνεπάγεται ότι οι εγκληματικές δραστηριότητες μπορούν να διαιρεθούν σε δύο βασικές ομάδες: **α)** στην διάδοση πληροφοριών με παράνομο περιεχόμενο και **β)** σε πράξεις που παραβιάζουν δικαιώματα τρίτων επί της πληροφορίας. Αντικείμενο του παρόντος πονήματος θα αποτελέσει η διακίνηση μέσω διαδικτύου πορνογραφικού υλικού, που εντάσσεται στην πρώτη ομάδα εγκληματικών δραστηριοτήτων, καθώς και η πορνογραφία τόσο ενηλίκων όσο και ανηλίκων, διάκριση που αφορά αφενός τα έννομα αγαθά που προσβάλλονται και τον τρόπο προσέγγισης δράστη και θύματος και αφετέρου την επιβολή κυρώσεων.

ΜΕΡΟΣ Α΄:

**ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ Η
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕΣΩ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΩΝ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ**

XII. Εισαγωγικά στοιχεία

Η τεχνική εξέλιξη κάνει σήμερα δυνατή την αυξανόμενη σε ταχύτητα ροή όλο και περισσότερων πληροφοριών, που μεταβιβάζονται σε διάφορες κατευθύνσεις και αξιολογούνται για διαφορετικούς σκοπούς. Το μέσο, δια του οποίου διακινούνται κατά κύριο λόγο σήμερα οι πληροφορίες κάθε μορφής, είναι το διαδίκτυο (INTERNET), που κάνει δυνατή τη μετάδοση πληροφοριών σε ασήμαντο χρόνο. Για το λόγο αυτό, πριν γίνει λόγος για την εγκληματικότητα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, κρίθηκε απαραίτητη η αναφορά στο διαδίκτυο και στον τρόπο που αυτό λειτουργεί, αφού το μεγαλύτερο μέρος των εγκλημάτων που διαπράττονται μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών εκδηλώνεται στο χώρο του internet.

XIII. Η φύση και η λειτουργία του διαδικτύου - Ιστορικά στοιχεία

Το INTERNET είναι ένα ανοιχτό μη ιεραρχικό σύστημα δικτύου. Με το αρχικό όνομα ARPANET πρωτοεμφανίστηκε το 1969 ως προϊόν του αμερικανικού Υπουργείου Αμύνης (με τη βοήθεια εμπορικών εταιριών) και το οποίο είχε ως στόχο τη δημιουργία ενός συστήματος υπολογιστών, που θα συνδεόταν με τρόπο που θα εξασφάλιζε ασφαλή και αξιόπιστη διαβίβαση δεδομένων σε ενδεχόμενη προσβολή των τηλεπικοινωνιακών συστημάτων από τον εχθρό. Το σχέδιο αυτό αργότερα επεκτάθηκε και στην πανεπιστημιακή κοινότητα και στη συνέχεια εξελίχτηκε σε σύστημα επικοινωνίας μεταξύ πανεπιστημίων, χωρίς πια το περιεχόμενο των δεδομένων να έχει άμεση στρατιωτική αξία.¹

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του διαδικτύου είναι ότι δεν υπάρχει ένας κεντρικός υπολογιστής ή ένα συντονιστικό κέντρο. Οι υπολογιστές συνδέονται μεταξύ τους χρησιμοποιώντας επίγεια, αλλά και δορυφορικά επικοινωνιακά συστήματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη ενός κεντρικού

---

¹ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999, σελ. 21, - Το Internet είναι ένα συνδεδεμένο σύνολο δικτύων, όπως αυτά που χρησιμοποιούν το πρωτόκολλο ελέγχου εκπομπής (Transmission Control Protocol) και το πρωτόκολλο Διαδικτύου (Internet Protocol - IP). Όταν χρησιμοποιούνται μαζί, αυτό το πακέτο πρωτοκόλλων αναφέρεται ως TCP/IP. Το Internet συνήθως αναφέρεται σε αυτά τα μέσω TCP/IP συνδεδεμένα διαδίκτυα - internets.

συντονισμού-ελέγχου και τη συνεχή ροή δεδομένων εντός του συστήματος, τα οποία δεν αποστέλλονται από πομπό σε δέκτη αλλά μοιάζουν να διαχέονται σε όλες τις γραμμές του παγκόσμιου ιστού.

Ο απλός χρήστης συνδέεται με το internet μέσω των «φορέων παροχής πρόσβασης» (παροχέων - internet service providers), στους οποίους αποκτά πρόσβαση με τη βοήθεια μιας συσκευής modem και του τηλεφωνικού δικτύου. Το πλεονέκτημα αυτού του τρόπου σύνδεσης συνίσταται στο ότι απαιτεί ελάχιστο τεχνικό εξοπλισμό και στο χαμηλό του κόστος. Μολονότι η διάδοση του internet είναι μεγαλύτερη στη Β. Αμερική και στην Ευρώπη, πρόκειται για ένα παγκόσμιο φαινόμενο που περιλαμβάνει ήδη πάνω από 100 εκατομμύρια ανθρώπους. Οι δυνατότητες, τις οποίες προσφέρει το internet στον απλό χρήστη είναι κυρίως οι εξής²:

- 1. Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο:** Η ανταλλαγή ηλεκτρονικής αλληλογραφίας είναι η πιο πολυχρησιμοποιημένη δυνατότητα που προσφέρει το δαδίκτυο. Με χαμηλό κόστος και μεγάλη ταχύτητα μπορεί κανείς να επικοινωνήσει με οποιονδήποτε υπολογιστή είναι συνδεδεμένος στο internet και βρίσκεται οπουδήποτε στη Γη και έτσι να στέλνει και να λαμβάνει ηλεκτρονικά μηνύματα προς και από κάθε άλλον χρήστη του διαδικτύου. Εξάλλου, παρέχεται η δυνατότητα μαζικής αποστολής του ίδιου μηνύματος, όπως επίσης και η αποστολή δεδομένων που δεν περιορίζονται φυσικά σε κείμενο, αλλά μπορεί να περιέχουν και ο,τιδήποτε άλλο μπορεί να αποθηκευτεί σε ψηφιακή μορφή, όπως εικόνες και ήχοι. Αν κάποιος θέλει να στείλει και απόρρητα μηνύματα μέσω του διαδικτύου υπάρχουν τρόποι. Το PGP (Pretty Good Privacy) είναι ένα πρόγραμμα που χρησιμοποιείται ευρέως για την αποστολή απορρήτων ηλεκτρονικών μηνυμάτων. Το σύστημα αυτό έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις και έχει αμφισβητηθεί έντονα, αφού ούτε κυβερνήσεις δεν έχουν καταφέρει να σπάσουν τον κωδικό του.
- 2. Ταχυδρομικοί κατάλογοι (Mailing Lists):** Ένας ταχυδρομικός κατάλογος είναι μια ομάδα συζήτησης, τα μέλη της οποίας χρησιμοποιούν e-mail για να

---

² ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., ό.π., σελ. 23επ.- ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Το Δίκαιο των ΜΜΕ", με τη συνεργασία της Π. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ. 417επ..

επικοινωνούν μεταξύ τους. Όταν ένας ταχυδρομικός κατάλογος λάβει ένα μήνυμα, ένα αντίγραφο του μηνύματος αυτού πηγαίνει σε όλα τα μέλη του ταχυδρομικού καταλόγου. Αν κάποιος χρήστης δεν θέλει να λαμβάνει πια μηνύματα από έναν ταχυδρομικό κατάλογο, μπορεί να ακυρώσει την εγγραφή του. Στο πλαίσιο των καταλόγων υπάρχουν και κάποιοι κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να τηρούνται. Οι κανόνες αυτοί απαγορεύουν την αποστολή ακατάλληλων πληροφοριών ή πληροφοριών που έχουν ήδη συζητηθεί κ.τ.λ., ενώ μερικοί ταχυδρομικοί κατάλογοι θέτουν περιορισμούς στον αριθμό των μελών τους.

3. Περιήγηση στον παγκόσμιο ιστό (www): Πρόκειται για την πιο δημοφιλή λειτουργία του internet, κατά την οποία ο χρήστης επισκέπτεται, με τη βοήθεια ειδικών προγραμμάτων, τις ηλεκτρονικές σελίδες που έχουν δημιουργήσει άλλοι χρήστες. Αυτή η περιήγηση στον κυβερνοχώρο μπορεί να έχει διάφορα δρομολόγια, τα οποία χαράσσει ο χρήστης σύμφωνα με τις επιλογές του. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του διαδικτύου αποτελεί η ύπαρξη του *hypertext*, μιας μεθόδου άμεσης παραπομπής και μετάβασης σε άλλες σελίδες μέσω των συνδέσμων (links). Αυτή η τεχνική δίνει στον χρήστη τη δυνατότητα της πρόσβασης σε περισσότερες πηγές και διαμορφωτική-διαπλαστική δύναμη επί των πληροφοριών, καθώς ο χρήστης μπορεί να κάνει επιλογή τόσο μεταξύ των πηγών όσο και των δεδομένων, που περιέχονται σε αυτές.
4. Ομάδες συζητήσεως (news groups): Μέσω των news groups ο χρήστης συμμετέχει σε συζητήσεις που διεξάγονται με ανταλλαγή μηνυμάτων στο πλαίσιο ομάδας συζητήσεως με συγκεκριμένη θεματολογία. Χρησιμοποιείται και εδώ η τεχνολογία της αποστολής μηνυμάτων, μόνο που εδώ δεν αποστέλλεται ένα μήνυμα σε έναν άλλο ορισμένο χρήστη αλλά στην ομάδα συνολικά και έτσι όλοι οι συμμετέχοντες μπορούν να παρακολουθήσουν τη ροή των μηνυμάτων. Μερικές ομάδες είναι ελεγχόμενες, οπότε το άρθρο ενός χρήστη αποστέλλεται μόνο αν ο εθελοντής-ελέγχων κρίνει ότι είναι κατάλληλο. Και στις ομάδες συζητήσεως λειτουργούν πρωτόκολλα συμπεριφοράς που ρυθμίζουν κατά κάποιο τρόπο το περιεχόμενο των άρθρων. Βασικός κανόνας είναι ότι δεν αποστέλλονται άρθρα σε άσχετες ομάδες συζητήσεων.

Παραλλαγή των ομάδων συζητήσεως είναι οι δίαυλοι συνομιλιών (chat rooms)

5. Διαδικτυακά αναμεταδιδόμενη συζήτηση (IRC - internet relay chat): Σε αυτή τη μορφή διαλόγου οι χρήστες συζητούν μεταξύ τους σε πραγματικό χρόνο, συνδεδεμένοι σε αντίστοιχο κανάλι συζητήσεως, που προσφέρει ο διακομιστής συζητήσεως. Η είσοδος του χρήστη γίνεται με τη χρήση κάποιου ψευδώνυμου, με το οποίο εξασφαλίζεται η ανωνυμία και δημιουργείται ατμόσφαιρα ελευθερίας, παράλληλα, όμως, και ατιμωρησίας, καθώς η ανωνυμία, που συνδυάζεται με τη δυνατότητα πλαστοπροσωπίας, δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες να τελούν αξιόποινες πράξεις (εξυβρίσεις, απειλές, δυσφημίες) ατιμώρητοι.
6. Πρωτόκολλο μεταφοράς αρχείων (FTP - file transfer protocol): Η λειτουργία αυτή, που έχει ενσωματωθεί σε μεγάλο βαθμό στον παγκόσμιο ιστό συνδέεται με το λεγόμενο «κατέβασμα» (downloading) και «ανέβασμα» (uploading) των δεδομένων. Στην πρώτη περίπτωση ο χρήστης τραβάει δεδομένα από το διαδίκτυο, ενώ στη δεύτερη «προωθεί» δεδομένα στο διαδίκτυο, όπως στην περίπτωση του χρήστη που μεταφέρει τα δεδομένα των σελίδων του στους διακομιστές που τα φιλοξενούν. Τα αρχεία, στα οποία είναι δυνατή η πρόσβαση μέσω του πρωτοκόλλου μεταφοράς αρχείων μπορούν να έχουν τη μορφή κειμένου, γραφικών, ήχου, οπτικού υλικού, προγραμμάτων κ.τ.λ.
7. Τηλεχειρισμός υπολογιστή (Telnet): Πρόκειται για μια εντολή που επιτρέπει τον έλεγχο ενός υπολογιστή που βρίσκεται σε απόσταση. Χρησιμοποιείται και για εργασία εξ αποστάσεως. Η σημασία του συνεχώς μειώνεται όσο αναπτύσσεται ο Παγκόσμιος Ιστός, που καθιστά ολοένα και πιο σπάνια την ανάγκη τηλεχειρισμού ενός ξένου υπολογιστή.
8. Τηλεφωνία και τηλεδιάσκεψη: Σήμερα είναι δυνατή η τηλεφωνική συνδιάλεξη μέσω του διαδικτύου. Προϋποτίθεται η χρήση μιας ηχητικής κάρτας, ενός μικροφώνου και ακουστικών, καθώς και εξειδικευμένου λογιστικού, το οποίο καθιστά δυνατή την τηλεφωνική συνδιάλεξη, με τον όρο ότι οι συνδιαλεγόμενοι χρήστες έχουν τον ίδιο τεχνικό εξοπλισμό και φυσικά το ίδιο λογισμικό. Η τηλεδιάσκεψη, που συνδυάζει τηλεφωνία και εικόνα, είναι

σήμερα δυνατή με τη συνδρομή ενός εξειδικευμένου λογισμικού, που επιτρέπει το συντονισμό λήψης και εκπομπής εικόνας και ήχου, και ειδικού εξοπλισμού, που περιλαμβάνει μια μηχανή λήψης εικόνας.

9. Ραδιοφωνική αναμετάδοση προγραμμάτων: Οι ραδιοφωνικοί σταθμοί χρησιμοποιούν τις ιστοσελίδες τους για να μεταδώσουν αποσπάσματα του προγράμματός τους. Με ειδικό λογισμικό οι χρήστες μπορούν, με τη βοήθεια δεσμών υπερκειμένου, να "φορτώσουν" στην οθόνη τους ένα ηχητικό αρχείο, το οποίο μπορούν να ακούσουν μέσω των ηχείων. Έτσι γίνεται τεχνικά δυνατή η ραδιοφωνική μετάδοση προγραμμάτων στο διαδίκτυο, τεχνική που χρησιμοποιείται σε μεγάλη έκταση από πολλούς ελληνικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς.

XIV. Η εγκληματικότητα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών - Το ψηφιακό έγκλημα, όπως εξελίσσεται στη σύγχρονη κοινωνία

Η αυξανόμενη εξάπλωση του διαδικτύου, που συνδέει εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον πλανήτη έχει δημιουργήσει μια παγκόσμια κοινότητα³ με σημαντικές επιπτώσεις στον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό τομέα. Ταυτόχρονα, έχει οδηγήσει και στην εμφάνιση νέων μορφών αξιόποινης συμπεριφοράς, που συνδέονται με τους υπολογιστές και συνάπτονται άμεσα με κεντρικά ζητήματα του ποινικού δικαίου. Μάλιστα, αν θελήσουμε να διακρίνουμε τα εγκλήματα που τελούνται μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών σε κατηγορίες με κριτήριο τα έννομα αγαθά που προσβάλλονται, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι βασικές κατηγορίες, στις οποίες διαιρούνται τα εγκλήματα που προέρχονται από καταχρήσεις της πληροφορικής είναι: **α)** εγκλήματα εναντίον των προσωπικών δικαιωμάτων του πολίτη, **β)** εγκλήματα εναντίον του κοινωνικού συνόλου και **γ)** εγκλήματα εναντίον περιουσιακών αγαθών.

Για τον καθορισμό του πεδίου των καταχρήσεων της πληροφορικής χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι ορισμοί⁴:

³ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο", Ποινικός Λόγος, τεύχος 2/2001, σελ. 397.

⁴ ΒΑΣΙΛΑΚΗ Ε., ό.π., σελ.2-3.

- Κατά τον V. Zur Mühlen, εγκληματικότητα δια μέσου των υπολογιστών «αποτελεί κάθε εγκληματική συμπεριφορά στην οποία ο υπολογιστής είναι εργαλείο ή σκοπός της πράξης».
- Ο D. Parker αντίστοιχα χρησιμοποιεί τρεις όρους: "κατάχρηση υπολογιστών", "εγκληματικότητα δια μέσου υπολογιστών" και "εγκληματικότητα που συνδέεται με τους υπολογιστές". Για κάθε ένα από τους ανωτέρω όρους δίνει και τον αντίστοιχο ορισμό.

Κατάχρηση υπολογιστών είναι κάθε πράξη σχετική με υπολογιστές, όπου ένας ή περισσότεροι δράστες πέτυχαν ή θα μπορούσαν να πετύχουν όφελος και ένα ή περισσότερα θύματα ζημιώθηκαν ή θα μπορούσαν να ζημιωθούν.

Εγκληματικότητα δια μέσου των υπολογιστών είναι ο όρος που παραπέμπει σε κάθε εγκληματική δραστηριότητα και παράνομη χρήση υπολογιστών, προϋποθέτει, όμως, την άμεση ανάμειξη ενός τουλάχιστον υπολογιστή για την τέλεση του εγκλήματος.

Περισσότερο διαδεδομένος είναι ο ορισμός που χρησιμοποιήθηκε από τον OECD και υιοθετήθηκε και από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Σύμφωνα με τον OECD η εγκληματικότητα μέσω υπολογιστών «αφορά κάθε παράνομη, ανήθικη ή μη εγκεκριμένη συμπεριφορά, που έχει σχέση με την αυτόματη επεξεργασία και μεταφορά στοιχείων». Ο τελευταίος ορισμός είναι αρκετά ευρύς και παρέχει τη δυνατότητα για μια εμπειρική παρουσίαση και καλύτερη προσέγγιση του προβλήματος.

Όπως ήδη αναφέρθηκε στον πρόλογο του πονήματος, οι εγκληματικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών μπορούν να υποδιαιρεθούν σε δυο βασικές κατηγορίες, εκ των οποίων η πρώτη αφορά τη διάδοση πληροφοριών με παράνομο περιεχόμενο και η δεύτερη τις πράξεις που παραβιάζουν δικαιώματα τρίτων επί της πληροφορίας.

Στην πρώτη ομάδα υπάγονται τα εγκλήματα ενάντια στη δημόσια τάξη (π.χ. τρομοκρατία), η πλαστογραφία πολυκειμένων, δηλαδή η με τη βοήθεια προγραμμάτων επεξεργασίας κειμένων αλλαγή των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτού του είδους τα ηλεκτρονικά κείμενα, και τα εγκλήματα κατά

της γενετήσιας ελευθερίας. Σε αυτή την τελευταία κατηγορία εγκλημάτων υπάγεται η διάδοση πορνογραφικών εικόνων. Οι δράστες ψάχνουν τα θύματά τους, που είναι κυρίως παιδιά, στον κυβερνοχώρο και τα κερδίζουν με ελκυστικές προσφορές χωρίς να έχουν τον φόβο της ποινικής καταδίωξης. Εδώ κατατάσσονται και οι περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης στους χώρους εργασίας, στις οποίες το θύμα, ύστερα από μεθόδευση του συστήματος, εξαναγκάζεται, για παράδειγμα, να δέχεται πορνογραφικά μηνύματα ή εικόνες.

Εξάλλου, στη δεύτερη ομάδα εγκληματικών δραστηριοτήτων, που σχετίζεται με έννομα αγαθά που δεν προστατεύονται από τον ποινικό κώδικα, αλλά καλύπτονται από διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων, υπάγεται η παραβίαση διατάξεων πνευματικής ιδιοκτησίας, που συνίσταται στην παράνομη προσφορά αντιγράφων προγραμμάτων, καθώς και η παραβίαση διατάξεων προστασίας προσωπικών στοιχείων, αφού ο χρόνος και η διάρκεια μιας σύνδεσης επικοινωνίας, τα ονοματεπώνυμα ή και οι διευθύνσεις των χρηστών που επεξεργάζονται για λόγους πληρωμών, αποτελούν προσωπικά στοιχεία, η συλλογή των οποίων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παρασκευή προσωπικών γνωρισμάτων των χρηστών και συνεπάγεται την εφαρμογή των διατάξεων που προστατεύουν τα προσωπικά στοιχεία⁵.

Για να αποτρέψουν αυτούς τους κινδύνους, τα περισσότερα κράτη θεσπίζουν νόμους που προστατεύουν τους πολίτες από παραβιάσεις της ιδιωτικής τους ζωής και καταχρήσεις σχετικές με τα προσωπικά τους στοιχεία. Οι γενικές αρχές των περισσότερων νομοθετημάτων σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων είναι οι εξής⁶:

- Αρχή της υπευθυνότητας: κάθε χρήστης στοιχείων φέρει την ευθύνη των στοιχείων που αλλάζει ή επεξεργάζεται. Η συλλογή και επεξεργασία των στοιχείων πρέπει να γίνεται σύμφωνα με το νόμο.
- Αρχή της σημαντικότητας: τα στοιχεία πρέπει να είναι σημαντικά για τον συγκεκριμένο σκοπό.

⁵ ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., "Αντεγκληματική Πολιτική II", μελέτη της Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΗ: "Καταχρήσεις των νέων μέσων τηλεπικοινωνίας και θέματα ποινικής τους καταστολής: Προετοιμάζοντας το Ποινικό Δίκαιο του 21ου αιώνα;", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ. 26.

⁶ ΒΑΣΙΛΑΚΗ Ε., ό.π., σελ.5.

- Αρχή της ακρίβειας: ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί για την εξασφάλιση της ακρίβειας των στοιχείων.
- Αρχή του ειδικού σκοπού: τα στοιχεία πρέπει να συλλέγονται μόνο για ένα σαφώς καθορισμένο σκοπό.
- Χρονικό όριο: τα στοιχεία δεν πρέπει να κατακρατούνται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' αυτό που απαιτείται για τους σκοπούς της συλλογής.
- Αρχή της ασφάλειας και της οριακής συλλογής: στοιχεία με αυστηρά προσωπικό χαρακτήρα δεν επιτρέπεται να συλλέγονται και πρέπει να καθορίζονται μέθοδοι, που να προφυλάσσουν από αλλοίωση ή κατάχρηση των στοιχείων.

XV. Τα χαρακτηριστικά της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο.

Είναι βέβαιο ότι η έρευνα και επεξεργασία των εγκληματικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στον κυβερνοχώρο καταδεικνύουν ορισμένα χαρακτηριστικά των παράνομων δραστηριοτήτων, που αφορούν τα χαρακτηριστικά των πράξεων και των δραστών, τα τοπικά όρια της εγκληματικής συμπεριφοράς και τα χαρακτηριστικά των θυμάτων⁷.

- Χαρακτηριστικά των πράξεων

Τέτοιου είδους εγκληματικές συμπεριφορές έχουν σαν αποτέλεσμα αδικήματα, που η τέλεσή τους δεν συνεπάγεται άσκηση βίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι συνέπειές τους δεν είναι βίαιες. Η επικινδυνότητα των δραστηριοτήτων βασίζεται στην συχνότητά τους. Οι πολλαπλές τους επενέργειες προστίθενται, ώστε να μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι δεν πρόκειται για μεμονωμένες πράξεις, για παράδειγμα παιδόφιλων, αλλά για ένα νέο φαινόμενο. Αυτό το νέο φαινόμενο προσβάλλει ή θέτει σε κίνδυνο ένα μεγάλο αριθμό αγαθών· σε αντίθεση με τις καταχρήσεις μέσω υπολογιστών, η εγκληματικότητα στο internet δεν αποτελεί απειλή κατά περιουσιακών αγαθών των πολιτών, αλλά κυρίως στρέφεται κατά συλλογικών εννόμων αγαθών. Η βασική συνέπεια των καταχρήσεων του κυβερνοχώρου δεν είναι επομένως η πρόκληση βλάβης· αντίθετα, η άδικη πράξη, για παράδειγμα η διάδοση πορνογραφικού υλικού,

εκφράζει μια ποινικά μεμπτή συμπεριφορά, η οποία, όμως, δεν είναι συνδεδεμένη με συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Συνεπώς, η εγκληματικότητα μέσω διαδικτύου εμπίπτει στον χώρο της εγκληματικότητας διακινδύνευσης.

- Χαρακτηριστικά των δραστών

Ο "παραδοσιακός" τρόπος προσέγγισης του εγκλήματος, δηλαδή της περιγραφής του δράστη με την κατάθεση του θύματος, της συλλογής πληροφοριών από πληροφοριοδότες, της διεξαγωγής έρευνας, κατάσχεσης κ.τ.λ. δεν ισχύει στον κυβερνοχώρο. Ο "ηλεκτρονικός δράστης" ή "ηλεκτρονικός εγκληματίας"⁸ δεν θα πάρει το όπλο ούτε θα φορέσει τα γάντια και θα εισέλθει στην τράπεζα για να τη ληστέψει ή σε ένα σπίτι για να κλέψει. Αντίθετα, με τους κατάλληλους κωδικούς αριθμούς, που κατά κανόνα παράνομα έχει αποκτήσει (πάλι διαπράττοντας ένα ηλεκτρονικό έγκλημα) θα δώσει εντολή για μεταφορά ενός χρηματικού ποσού από τον λογαριασμό του "ηλεκτρονικού θύματος" σε έναν άλλο στον εξωτερικό. Και, όταν το θύμα πάρει είδηση την εναντίον του ενέργεια, ο δράστης ή θα έχει μεταφέρει τα χρήματα σε διάφορους άλλους λογαριασμούς για να χαθούν τα ίχνη του ή θα τα έχει "σηκώσει" και θα έχει εξαφανισθεί.

Ως τώρα υπάρχει μικρός αριθμός αποφάσεων σχετικά με την εγκληματικότητα στον κυβερνοχώρο, με αποτέλεσμα την αδυναμία εξαγωγής συμπερασμάτων για το προφίλ των δραστών, που εγκληματούν στο internet. Ωστόσο, η ίδια η φύση του διαδικτύου και η διαδικασία τέλεσης των εγκλημάτων μέσω αυτού μας επιτρέπουν να εκφράσουμε γενικές σκέψεις για τα χαρακτηριστικά των δραστών και να δώσουμε ορισμένες αποχρώσεις της φύσης των εγκληματικών πράξεων. Σχετικά με την κοινωνική θέση του δράστη, η ευκολία της χρήσης του διαδικτύου αποδεικνύει ότι δεν πρόκειται για εγκληματικότητα ειδικών. Επίσης, η επιλογή του πολυδικτύου ως μέσου τέλεσης δείχνει πως ο δράστης επιθυμεί να κρατήσει την ανωνυμία του τόσο για να αποφύγει την ποινική δίωξη όσο και λόγω της κοινωνικής του θέσης. Συνεπώς, πρόκειται για εγκληματικότητα προσαρμοσμένων κοινωνικά ατόμων, γεγονός

---

⁷ ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ.26.

που επιβεβαιώνεται και από τον μικρό αριθμό εγκλημάτων με στόχο το περιουσιακό όφελος. Αντίθετα, στις περιπτώσεις διάδοσης μηνυμάτων με τρομοκρατικό περιεχόμενο μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι δράστες ανήκουν σε ένα ορισμένο κοινωνικό σύνολο. Εξάλλου, η ευκολία της διάπραξης των αδικημάτων μέσω του διαδικτύου, αλλά και η ανωνυμία που εγγυάται το πολυδίκτυο, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αυτές οι κατηγορίες εγκλημάτων αφορούν καθ' ἑξιν εγκληματίες, οι οποίοι ενεργούν επαναλαμβανόμενα και οι πράξεις τους έχουν διάρκεια⁹.

Στο μέλλον οι κλέφτες δεν θα κυκλοφορούν με την κουκούλα και το περίστροφο στο χέρι ούτε θα τους περιμένει ο συνεργός τους με τη μηχανή αναμμένη για να διαφύγουν. Οι μελλοντικοί κλέφτες θα είναι σκυμμένοι πάνω σε ένα πληκτρολόγιο, μέσω του οποίου θα δίνουν εντολές σε μικρούς αλλά πανίσχυρους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, και οι κλοπές τους θα απαιτούν από τους Αστυνομικούς όλο και πιο εξειδικευμένες γνώσεις.¹⁰

- Τοπικά όρια εγκληματικής συμπεριφοράς

Η παγκοσμιότητα του διαδικτύου διευκολύνει την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς από όλα τα μέρη του πλανήτη, όπου είναι δυνατή η πρόσβαση στον ιστό· στις περισσότερες περιπτώσεις, μάλιστα, οι καταχραστές δεν γνωρίζουν τα σημεία, στα οποία έχουν μεταφερθεί τα παράνομα μηνύματά τους. Συνεπώς, πρόκειται για εγκληματικότητα διεθνούς φύσης, η οποία, πέρα από τα όρια της κρατικής έννομης τάξης, αποτελεί κίνδυνο για ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα.

- Θυματολογικά χαρακτηριστικά

Σε αντίθεση με την «κοινή» εγκληματικότητα, ο δράστης του διαδικτύου δεν στοχεύει σε ένα συγκεκριμένο θύμα, εκτός από δεδομένες περιπτώσεις, όπως είναι αυτή της περιουσιακής βλάβης ή της σεξουαλικής παρενόχλησης στον χώρο εργασίας. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις η παράνομη συμπεριφορά δεν στοχεύει στη βλάβη ενός συγκεκριμένου θύματος και ο δράστης δεν ξέρει αν η

---

⁸ ΑΓΓΕΛΗΣ Ι, "Το νομικό πλαίσιο για την ασφάλεια του κυβερνοχώρου κατά το ελληνικό δίκαιο", Ποινική Δικαιοσύνη 12/2001 (έτος 4^ο), σελ. 1298.

⁹ ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ.29.

¹⁰ Αστυνομική Επιθεώρηση 1998, σελ. 78.

συμπεριφορά του έχει βλάψει τελικά κάποιον ή όχι. Πρόκειται, λοιπόν, για μια μορφή εγκληματικής συμπεριφοράς με ακαθόριστο αριθμό θυμάτων.

Από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει το συμπέρασμα ότι η κατάχρηση των πολυμέσων αποτελεί νέο φαινόμενο, που δεν έχει σχέση με την «κοινή» εγκληματικότητα. Η ιδιαιτερότητά του όσον αφορά την παράνομη συμπεριφορά, τους δράστες και τα θύματα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για νέα μορφή εγκληματικότητας που μπορεί να ονομαστεί **εγκληματικότητα στον κυβερνοχώρο**. Με αυτή την έννοια ορίζεται «*κάθε παράνομη και/ή ηθικά αξιόμειπτη, μη συνδεδεμένη με τα όρια ενός κράτους, συμπεριφορά, η οποία ευρίσκεται σε συνάφεια με την κατάχρηση των νέων τεχνολογιών και μέσων, διαπράττεται από κοινωνικά προσαρμοσμένα άτομα και έχει άμεσες συνέπειες που είναι συνδεδεμένες με μικρό αριθμό θυμάτων*»¹¹.

XVI. Το internet ως μέσο μαζικής επικοινωνίας

Σύμφωνα με το **ά.15 §1 Συντ.** "*Οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του προηγούμενου άρθρου (ά.14 Συντ.) δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης*". Με την εξάπλωση του διαδικτύου στην επικοινωνία και την ενημέρωση τίθεται πλέον το ζήτημα αν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, που είναι συνδεδεμένοι με το διαδίκτυο, αποτελούν μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης παρεμφερές με τα αναφερόμενα στο **ά.15 §1 Συντ.** οπτικοακουστικά μέσα.¹² Το άρθρο αυτό σήμερα θεωρείται άκρως αναχρονιστικό, καθώς δεν υπάρχει επαρκής δικαιολόγηση της εξαίρεσης των οπτικοακουστικών μέσων από τις προστατευτικές του τύπου διατάξεις, με αποτέλεσμα αυτά να υφίστανται την κρατική λογοκρισία και να είναι δεκτικά επιβολής κρατικών προληπτικών μέτρων.¹³ Εφόσον, όμως, η ανωτέρω

¹¹ ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 29.

¹² ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet - Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου", εκδ. Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2001, σελ.38.

¹³ Πράγματι, δεν είναι εύκολο να βρεθεί δικαιολογία σεβαστή σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία, γιατί τα οπτικοακουστικά μέσα πρέπει να στερούνται της συνταγματικής προστασίας του τύπου και να υπάγονται στην κρατική λογοκρισία. Τέτοια διάταξη δεν περιέχεται στα συντάγματα των άλλων δυτικών δημοκρατιών. Το **άρθρο 7 §2 του ολλανδικού Συντάγματος** ορίζει, μάλιστα, ότι οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές δεν υπάγονται σε λογοκρισία.

συνταγματική ρύθμιση εξακολουθεί ισχύουσα θα πρέπει να μας απασχολήσει το κατά πόσον ορισμένες από τις λειτουργίες του διαδικτύου εμπίπτουν στην έννοια του τύπου, ενώ άλλες εξαιρούνται και υφίστανται τις συνέπειες του **ά.15 Συντ.**¹⁴

Ο **νόμος 1597/1986** περιέχει ορισμό της κινηματογραφίας: *«κινηματογραφικό έργο είναι εκείνο που αποτυπώνεται σε υλικό φορέα εικόνας ή εικόνας και ήχου και προορίζεται για κινηματογραφική ή τηλεοπτική ή οποιαδήποτε άλλη οπτικοακουστική μετάδοση, όποιο και αν είναι το περιεχόμενο και η διάρκειά του και όποιες και αν είναι οι μέθοδοι, τα μέσα και τα υλικά, που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή, την αναπαραγωγή ή την προβολή του, είτε είναι ήδη γνωστά είτε θα εφευρεθούν στο μέλλον»*. Στον ορισμό αυτό, καθώς είναι αρκετά ευρύς, εμπίπτουν και ορισμένες λειτουργίες του internet. Συγκεκριμένα, μέσω του διαδικτύου είναι δυνατή η μετάδοση ήχου και κινούμενης εικόνας, που, στο βαθμό που έχουμε αποτύπωσή τους σε κάποιο υλικό φορέα και μετάδοσή τους μέσω του ιστού, αποτελούν είδος κινηματογραφικού έργου. Εξάλλου, η αποτύπωση και μετάδοση φωνητικής ή ενόργανης μουσικής στο διαδίκτυο συνιστά φωνογραφία που εμπίπτει και πάλι στο **άρθρο 15 §1 Συντ.**

Σχετικά με τον ηλεκτρονικό τύπο, αυτός, κατά την έννοια του άρθρου **14 §2 εδ. 1 Συντ.**, περιλαμβάνει όλα τα έντυπα που είναι κατάλληλα και προορισμένα για διάδοση. Αντιθέτως, τύπος κατά την έννοια του άρθρου **14 §1** είναι κάθε μέθοδος εκτυπώσεως του λόγου, της γραφής ή της εικόνας, ανεξάρτητα από τον σκοπό της διαδόσεως. Κατά το νομοθετικό ορισμό *"τύπος και έντυπον είναι παν ό,τι εκ τυπογραφίας ή οιουδήποτε άλλου μηχανικού ή χημικού μέσου παράγεται εις όμοια αντίτυπα και χρησιμεύει εις πολλαπλασιασμόν ή διάδοσιν χειρογράφων, εικόνων, παραστάσεων μετά ή άνευ σημειώσεων, ή μουσικών έργων μετά κειμένου ή επεξηγήσεων ή φωνογραφικών πλακών"*.¹⁵ Ο ορισμός αυτός είναι και σήμερα εύστοχος. Σήμερα, πάντως, κάπως ακριβέστερος

¹⁴ Πρέπει, πάντως, να τονιστεί ότι η εν λόγω συνταγματική διάταξη εξαιρεί τα οπτικοακουστικά μέσα από τις προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις και όχι από τις διατάξεις του **άρθρου 14** για την ελευθερία της γνώμης. Προστατευτικές του τύπου διατάξεις είναι εκείνες που περιέχονται στις **παραγράφους 2-4 του άρθρου 14**. Αντιθέτως, **δεν** εξαιρείται η **παραγράφος 1**, που διακηρύσσει γενικά την ελευθερία εκφράσεως και διαδόσεως της γνώμης προφορικώς, εγγράφως και δια του τύπου. Επομένως, η ελευθερία εκφράσεως γνώμης δια των οπτικοακουστικών μέσων προστατεύεται πλήρως από το **άρθρο 14 §1 Συντ.**

¹⁵ Βλ. **ά. 1 εδ. 1 ν. 1092/1938 "περί τύπου"**.

και πληρέστερος θα ήταν ο εξής ορισμός: «Έντυπο είναι κάθε κείμενο, κάθε όχι απλώς διακοσμητική εικαστική παράσταση, κάθε εγγραφή μουσικού έργου με κείμενο ή επεξηγήσεις και κάθε ηχητικό αποτύπωμα απλού ή μελωδικού λόγου, εφόσον έχει παραχθεί με μηχανική ή φυσικοχημική ή ηλεκτρονική διαδικασία κατάλληλη για παραγωγή σημαντικού αριθμού αντιτύπων και προορίζεται για διάδοση».¹⁶ Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ιστοσελίδες, οι ταχυδρομικοί κατάλογοι και τα μηνύματα περιέχουν κείμενα, που παράγονται με πολύπλοκη μηχανική διαδικασία και προορίζονται για διάδοση μέσω του διαδικτύου και ότι κάθε ανάκληση υλικού από τους χρήστες ισοδυναμεί ουσιαστικά με αντίτυπο, υποστηρίζεται από μερίδα της θεωρίας ότι το αντίστοιχο υλικό που διακινείται στο internet συνιστά τύπο με την έννοια του άρθρου **14 §2 εδ. 1 Συντ.** Συνεπώς, έντυπα είναι τα κείμενα βιβλίων, οι ηλεκτρονικές εφημερίδες και περιοδικά τα ηλεκτρονικά φυλλάδια και προκηρύξεις, όπως και φωτογραφίες και σχέδια.¹⁷

Οι ηλεκτρονικές εκδόσεις –ηλεκτρονικός τύπος – έχουν τρεις μορφές:

- α)** ηλεκτρονική έκδοση που αντιστοιχεί στη συμβατική έκδοση,
- β)** ηλεκτρονική έκδοση που αντιστοιχεί σε συμβατική έκδοση, αλλά με διαφορετική όψη και ανανεώσιμη τακτικά ύλη,
- γ)** ηλεκτρονική έκδοση που υπάρχει μόνο με την ηλεκτρονική της μορφή. Εφόσον υπάρχει ηλεκτρονικός τύπος αντίστοιχος του συμβατικού κατά φύση, δομή και λειτουργία, αναφέεται ως ζήτημα υπό εξέταση το κατά πόσον και σε ποιο μέτρο ο ηλεκτρονικός τύπος εμπίπτει στις προστατευτικές του Συντάγματος διατάξεις για τον τύπο και μάλιστα για την ελευθερία του τύπου.

Η ελευθερία του τύπου στο διαδίκτυο περιλαμβάνει κυρίως¹⁸: **α)** την ελευθερία της σε οποιονδήποτε χρόνο, τόπο, έκταση, με οποιονδήποτε νόμιμο τίτλο, σε οποιονδήποτε τόπο, έκδοσης, σύνταξης, κυκλοφορίας και εν γένει

¹⁶ ΔΑΓΠΟΓΛΟΥ Π., "Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα", τομ. Α, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991, σελ. 472-473.

¹⁷ Εξαιρούνται της εγγυήσεως της διάταξης του άρθρου 14 §2 Συντ. τα διακινούμενα στο Διαδίκτυο μηνύματα των δημοσίων υπηρεσιών ή οργανισμών, οι τιμοκατάλογοι, οι κατάλογοι πωλήσεων, οι εμπορικές εγκύκλιοι, οι κοινωνικές προσκλήσεις και οι αγγελίες, εκτός αν δημοσιεύονται στο πλαίσιο μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας ή περιοδικού. Δεν εμπίπτουν, φυσικά, στην έννοια του τύπου τα μηνύματα που δεν προορίζονται να διαδοθούν, π.χ. ηλεκτρονική αλληλογραφία.

¹⁸ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ.40.

διάδοσης εντύπου με την ανωτέρω έννοια, στο internet, **β)** την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας επιχειρήσεως τύπου με οποιαδήποτε μορφή, την ελευθερία επιλογής και προμήθειας από οπουδήποτε των αναγκαίων μηχανημάτων, **γ)** την ελευθερία πρόσβασης στο διαδίκτυο, **δ)** την ελευθερία της με νόμιμο τρόπο συλλογής πληροφοριών και την ελευθερία επιλογής των πηγών πληροφόρησης, **ε)** την ελευθερία της μετάδοσης ειδήσεων, σχολίων, αγγελιών και διαφημίσεων, ειδικής και γενικής ύλης, **στ)** την ελευθερία άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος μέσω του διαδικτύου, **ζ)** την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας δημοσιογραφικών οργανώσεων από τους δημοσιογράφους που εργάζονται μέσω του διαδικτύου. Συνεπώς, απαγορεύεται η θέσπιση προσόντων ή προϋποθέσεων προς έκδοση εντύπων στο διαδίκτυο, όπως επίσης θα ήταν αντισυνταγματική οποιαδήποτε παρέμβαση στην ελευθερία πολιτικού, ιδεολογικού, κοινωνικού ή άλλου προσανατολισμού, στην ελευθερία επιλογής και παρουσιάσεως εντύπου. Εξάλλου, η ελευθερία του περιεχομένου του ηλεκτρονικού εντύπου περιλαμβάνει κυρίως την απαγόρευση της λογοκρισίας και κάθε άλλου προληπτικού μέτρου. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί, ότι περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου ισχύουν μόνο για την παραγωγή και διάδοση μέσω του διαδικτύου, όχι, όμως, και για την πρόσβαση και ανάγνωση του ηλεκτρονικού εντύπου, που είναι πάντοτε και ανεξάρτητα από το περιεχόμενό του ελεύθερη.

Κατάσχεση ηλεκτρονικού εντύπου με την έννοια της διακοπής πρόσβασης στο διαδίκτυο και της κατάσχεσης λογισμικού είναι δυνατή, αλλά μόνο μετά την κυκλοφορία του εντύπου στο διαδίκτυο και για τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο **14 §3 Συντ.**¹⁹

Επίσης, πολύ σημαντική λειτουργία του διαδικτύου είναι και η δυνατότητα για ραδιοφωνικές εκπομπές. Τα δίκτυα που λειτουργούν μπορούν σε μεγάλο βαθμό να αναμεταδώσουν κωδικοποιημένο σήμα ραδιοφωνικών σταθμών με τη χρήση ειδικού λογισμικού. Τίθεται εδώ το ζήτημα του νομικού καθεστώτος των ραδιοφωνικών διαδικτυακών σταθμών. Σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη στη θεωρία και νομολογία, οι εκπομπές αυτού του είδους υπάγονται αναμφισβήτητα

---

¹⁹ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ.41.

στο **άρθρο 15 Συντ.** Συνεπώς, πρέπει να εξομοιωθεί η διαδικτυακή με τη συμβατική ραδιοφωνία στο πλαίσιο της ανωτέρω συνταγματικής διάταξης.

XVII. Η απόφαση του Αμερικανικού Ανωτάτου Δικαστηρίου σε σχέση με το νόμο για την κοσμιότητα των επικοινωνιών (Communications Decency Act)

Ιδιαίτερα σημαντική κατά τη διερεύνηση του ζητήματος της φύσης του διαδικτύου ως μέσου μαζικής επικοινωνίας είναι η απόφαση του Supreme Court των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής της 26/6/1997 *Reno, Attorney general of the United States, et. Al v. American civil liberties union et al.*²⁰

Το δικαστήριο στην εν λόγω υπόθεση κλήθηκε να αποφανθεί επί της συνταγματικότητας δύο ποινικών διατάξεων του Νόμου για την κοσμιότητα των επικοινωνιών που αφορούσαν στο διαδίκτυο. Το Supreme Court έκρινε ότι οι διατάξεις αυτές, οι οποίες θέσπιζαν κυρώσεις για κάθε επικοινωνία μέσω του διαδικτύου "που προσέβαλε τη δημόσια αιδώς και ήταν καταφανώς προκλητική", ήταν αντισυνταγματικές, καθώς παραβίαζαν την πρώτη τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος που κατοχυρώνει την ελευθερία γνώμης. Οι περιορισμοί της ελευθερίας της έκφρασης, σύμφωνα με την ως άνω απόφαση, είναι τόσο ευρείς που δεν εμποδίζουν μόνο τους ανηλίκους από την πρόσβαση μέσω του διαδικτύου σε πορνογραφικό υλικό, αλλά και τους ενήλικους. Τεχνικά μέσα που θα διακρίνουν τους ανηλίκους από τους ενήλικους δεν έχουν ακόμα εξευρεθεί. Συνεπώς, ο νομοθέτης, κατά την άποψη του δικαστηρίου θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα φειδωλός στην προσπάθειά του να προστατεύσει τη νεότητα από υλικό που προσβάλλει τη δημόσια αιδώς και διακινείται μέσω του Internet.²¹

Πέρα, όμως, από την κρίση του σχετικά με τις διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου, το Ανώτατο Δικαστήριο προχώρησε και σε μερικές σημαντικές επισημάνσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά και τη φύση του διαδικτύου, που επηρεάζουν και την αντιμετώπισή του από τον νομοθέτη. Το Δικαστήριο, λοιπόν, αποφάνθηκε ότι το διαδίκτυο, σε αντίθεση με το ραδιόφωνο, απολαμβάνει της

²⁰ <http://supct.law.cornell.edu/supct/html/96-511.ZO.html>

²¹ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 43.

πλήρους προστασίας της ελευθερίας του λόγου και αυτό για περισσότερους λόγους: **α)** σε αντίθεση με τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, δεν υπάρχει "παράδοση" διαρκούς και εντατικής παρέμβασης του νομοθέτη για τη ρύθμισή του, **β)** ο κίνδυνος της ακούσιας, παρά τη θέληση του χρήστη, επαφής με άσεμνο περιεχόμενο είναι πολύ μικρότερος στο διαδίκτυο, αφού προηγείται σειρά διαδικαστικών βημάτων, κατά τα οποία ο χρήστης αποφασίζει να αποκτήσει πρόσβαση στα εν λόγω δεδομένα, **γ)** δεν υπάρχει, σε αντίθεση με τα άλλα μέσα, περιορισμένος αριθμός διαθέσιμων συχνοτήτων ή άλλοι τεχνικοί περιορισμοί και, συνεπώς, δεν υφίσταται η ανάγκη κρατικού ελέγχου.²² Άλλωστε, κατά το Δικαστήριο, *"Σε μια δημοκρατική κοινωνία το συμφέρον για την προώθηση της ελευθερίας της έκφρασης υπερβαίνει κάθε θεωρητικό, αλλά αναπόδεικτο όφελος που συνεπάγεται η λογοκρισία"*.

Στην απόφασή του το δικαστήριο έκρινε ότι υλικό σεξουαλικού περιεχομένου είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο και ότι περιλαμβάνει πληροφορίες ή εικόνες ερωτικού χαρακτήρα, καθώς και πορνογραφικό περιεχόμενο. Παρότι τέτοιο υλικό είναι ευρέως διαθέσιμο, το δικαστήριο δέχθηκε ότι σπάνια οι χρήστες το ανευρίσκουν συμπτωματικά. Σχεδόν όλων των εικόνων με σεξουαλικό περιεχόμενο προηγείται μια προειδοποίηση για το περιεχόμενο. Άλλωστε, υπάρχουν συστήματα που επιτρέπουν στους γονείς να ελέγχουν το υλικό, στο οποίο μπορεί να υπάρξει πρόσβαση μέσω του διαδικτύου.

Στην εν μέρει μειοψηφούσα άποψη²³ διατυπώθηκε η σημαντική σκέψη ότι, σε σχέση με τον φυσικό χώρο, ο κυβερνοχώρος διαφοροποιείται ως προς δύο σημεία: την ταυτότητα των χρηστών και την γεωγραφία/τοπικότητα του χώρου. Το πρώτο χαρακτηριστικό συνδέεται με τη δυνατότητα των χρηστών να αποκρύπτουν την πραγματική τους ταυτότητα και το δεύτερο αναφέρεται στο ότι ο κυβερνοχώρος έχει μια κάποια γεωγραφία (οι σελίδες, οι διακομιστές, τα δωμάτια συζητήσεως υπάρχουν κάπου), αλλά δεν είναι εφικτό να αποκλεισθεί η πρόσβαση σε αυτούς τους χώρους με σημείο αναφοράς την ταυτότητα του χρήστη. Η μειοψηφούσα άποψη σημείωσε ότι ο κυβερνοχώρος είναι ελαστικός,

²² ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., *"Ποινικό Δίκαιο και Internet"*, ό.π., σελ. 33.

²³ <http://supct.law/cornell.edu/supct/html/96-511.ZX.html>

μπορεί να διαπλασθεί, υπό την έννοια ότι με τη χρήση πυλών είναι δυνατή η δημιουργία ζωνών στο διαδίκτυο.

XVIII. Η Ασφάλεια στο διαδίκτυο

Στην καθομιλουμένη γλώσσα ασφάλεια είναι η κατάσταση εκείνη, στην οποία δεν υπάρχει κίνδυνος, όπου αισθάνεσαι ότι δεν απειλείσαι. Στην καθημερινή πρακτική ο καθένας δίνει στον όρο ασφάλεια το περιεχόμενο εκείνο που καθορίζει το επάγγελμά του και η γενικότερη κοσμοθεωρία του. Για το νομικό κάθε έννοια έχει το περιεχόμενο, που με ακρίβεια καθορίζει ο νόμος για το συγκεκριμένο θέμα. Το ίδιο συμβαίνει και με την έννοια της ασφάλειας. Για το συγκεκριμένο θέμα της ασφάλειας στο διαδίκτυο ο νομοθέτης δεν έχει δώσει ακόμη ορισμό. Αυτό σημαίνει ότι πρακτικά ο νομοθέτης δεν έχει θεωρήσει ακόμη την ασφάλεια στο διαδίκτυο ως έννομο αγαθό. Βέβαια, η ασφάλεια ως έννοια δεν είναι άγνωστη στον νομοθέτη: ο ποινικός νομοθέτης με συγκεκριμένες διατάξεις προσδιορίζει τα εγκλήματα κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών και κατά των κοινωφελών εγκαταστάσεων. Κατά τον καθορισμό, λοιπόν, της έννοιας της ασφάλειας στο διαδίκτυο θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι βασικές αρχές του δικαίου, όπως αυτές καθορίζονται στο ελληνικό Σύνταγμα και στους ισχύοντες διεθνείς κανόνες²⁴.

Στο διαδίκτυο διακινούνται διάφορες πληροφορίες – δεδομένα που έχουν σχέση με την προσωπική και ιδιωτική σφαίρα του χρήστη και ο οποίος έχει το δικαίωμα να απαιτήσει τη μη διαρροή των στοιχείων αυτών σε τρίτα άτομα. Η ασφάλεια και μυστικότητα των πληροφοριών στο διαδίκτυο θα πρέπει να συμβαδίζει με την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, το απόρρητο και το απαραβίαστο της επικοινωνίας. Δεν μπορούμε, ωστόσο, να μιλούμε για κρατικό έλεγχο, γιατί η έννοια του κράτους και της κρατικής κυριαρχίας είναι άγνωστες στον κυβερνοχώρο.

Από τεχνικής άποψης ασφάλεια είναι η προστασία ενός συστήματος υπολογιστών και των δεδομένων του από απώλεια ή ζημιά. Η ασφάλεια και η μυστικότητα στον χώρο του διαδικτύου είναι θεωρητικές έννοιες: στην πράξη ό,τι

---

²⁴ ΑΓΓΕΛΗΣ Ι., ό.π., σελ.1294.

κυκλοφορεί στο χώρο του διαδικτύου μπορεί να γίνει γνωστό. Ειδικότερα, με τη χρήση της κρυπτογραφίας δεν διακινούνται μόνο νόμιμα, αλλά και παράνομα δεδομένα, όπως πορνογραφικό υλικό. Είναι ευνόητο πως με τη χρήση της κρυπτογραφίας όχι μόνο αποκρύπτεται το περιεχόμενο του παράνομου υλικού, αλλά δυσχεραίνεται και ο εντοπισμός του δράστη.

Ο ποινικός νομοθέτης έχει μεριμνήσει για την ασφάλεια των επικοινωνιών με ειδικούς νόμους, όπως είναι ο **v. 2867/2000**²⁵ για την οργάνωση και λειτουργία τηλεπικοινωνιών, ο **v. 2774/99**²⁶ για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα, σε συνδυασμό με τον **v.2472/97**²⁷ περί προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και τον **v. 2225/94**²⁸ για την προστασία της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας, με το **ά. 1** του οποίου ιδρύεται η Εθνική Επιτροπή Προστασίας Απορρήτου των Επικοινωνιών, της οποίας αποστολή είναι η μεταξύ άλλων προστασία του απορρήτου της τηλεφωνικής και κάθε άλλης μορφής τηλεπικοινωνιακής ανταπόκρισης. Αντίστοιχη ανταπόκριση παρατηρείται και από την πλευρά των διωκτικών αρχών, οι οποίες εξελίσσονται τεχνολογικά, καταρτίζουν τεχνικά το προσωπικό τους και ιδρύουν ειδικές ομάδες δίωξης του ηλεκτρονικού εγκλήματος. Το παράδειγμα του Καναδά όπου έχει συσταθεί the Royal Canadian Mounted Police Computer Crime Unit έχουν ακολουθήσει

---

²⁵ Ο εν λόγω νόμος ρυθμίζει κάθε είδος τηλεπικοινωνιακής δραστηριότητας που αναπτύσσεται εντός της Ελληνικής Επικρατείας. Είναι γνωστός και ως νόμος "για την απελευθέρωση των τηλεπικοινωνιών", καθότι επιτρέπει την ελεύθερη εγκατάσταση, λειτουργία, διαχείριση και εκμετάλλευση των τηλεπικοινωνιακών δικτύων. Στο νόμο αυτό, ως "παροχέας τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών" ορίζεται η τηλεπικοινωνιακή επιχείρηση που παρέχει τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες διαθέσιμες στο κοινό, ενώ ως "χρήστης" θεωρείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, που χρησιμοποιεί ή ζητά να χρησιμοποιήσει δημόσιες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες.

²⁶ Ο νόμος αυτός αποτελεί ειδικότερη μορφή του **v. 2472/1997**, αφού οι προηγμένες ψηφιακές τεχνολογίες στα δημόσια τηλεπικοινωνιακά δίκτυα δημιουργούν ειδικές απαιτήσεις στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, και αποτελεί υλοποίηση της Οδηγίας 97/66/ΕΚ. Σκοπός του νόμου είναι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων, και ιδίως της ιδιωτικής ζωής, και η θέσπιση των προϋποθέσεων για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα.

²⁷ Ο εν λόγω νόμος προστατεύει το άτομο από την αυτοματοποιημένη ή μη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ο νόμιμος κάτοχος των δεδομένων (ακόμα και των προσωπικών) προστατεύεται από το άρθρο **ΠΚ 370B**, κατά το δεύτερο εδάφιο του οποίου "ως απόρρητα θεωρούνται και εκείνα που ο νόμιμος κάτοχός τους, από δικαιολογημένο ενδιαφέρον τα μεταχειρίζεται ως απόρρητα, ιδίως όταν έχει λάβει μέτρα για να παρεμποδίζονται τρίτοι να λάβουν γνώση τους".

πολλές χώρες στον κόσμο²⁹, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα με την οργάνωση και στελέχωση της ομάδας Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Ελληνικής Αστυνομίας.

XIX. Το δίκαιο της πληροφορικής

Ενόψει της ιδιαιτερότητας και της πολυπλοκότητας της λειτουργίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου, καθώς και της επέκτασης της χρήσης του, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχει διαμορφωθεί ένας ιδιαίτερος κλάδος δικαίου, το "δίκαιο της πληροφορικής", το οποίο:

- Υπό τυπική έννοια αποτελεί τα τμήματα του δικαίου που με τους κανόνες τους ασχολούνται με την πληροφορία και την πληροφορική.
- Υπό νομικο-πολιτική έννοια περιλαμβάνει το δίκαιο που αντιμετωπίζει τα προβλήματα που προκαλούνται από την ανάπτυξη της πληροφορικής.
- Υπό θετική έννοια σημαίνει το σύνολο των κανόνων δικαίου που λύνουν τις διαφωνίες και τις συγκρούσεις συμφερόντων που δημιουργούνται κατά την προμήθεια, χρήση και εξάπλωση της πληροφορίας.

Ως αντικείμενο του δικαίου της πληροφορικής μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο των νομικών διατάξεων που ασχολούνται με την πληροφορία - κυρίως από το χρονικό σημείο που αρχίζει η επεξεργασία της δια της μοντέρνας τεχνικής της πληροφορικής - και αναφέρονται στην κατάταξη και κατανομή της ως οικονομικού, πολιτιστικού και συνταγματικού αγαθού, όπως επίσης και ως παράγοντα πρόκλησης κινδύνων.³⁰

Τέλος, στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι η νομική φύση των διατάξεων που αποτελούν το νέο δίκαιο διαφέρει ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο ο νομοθέτης θέλει να προστατεύσει την πληροφορία, όπως αυτή ενσωματώνεται στο υλικό αντικείμενο του συγκεκριμένου κανόνα δικαίου. Μια διάταξη, για παράδειγμα, που αφορά τα προγράμματα ενός υπολογιστή είναι δυνατό να τα προστατεύει είτε ως πνευματικά δημιουργήματα είτε ως

²⁸ Ο νόμος αυτός έχει άμεση σχέση με τον κυβερνοχώρο. Με τις προϋποθέσεις του **άρθρου 4** του νόμου μπορεί να γίνει η παρακολούθηση (ανταλλαγής) e-mail.

²⁹ ΑΓΓΕΛΗΣ Ι., ό.π., σελ. 1297-1298.

περιουσιακή αξία είτε ως ανταγωνιστικά αγαθά είτε ως προϊόντα που συγκεντρώνουν κάποιες από τις παραπάνω ιδιότητες ή και διαφορετικές.

XX. Το Ποινικό Δίκαιο της Πληροφορικής

Τα φαινόμενα των εγκλημάτων που διαπράττονται μέσω υπολογιστών δημιουργούν προβλήματα που απαιτούν λύσεις, τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο δικονομικό ποινικό δίκαιο. Η δημιουργία, λοιπόν, του ποινικού δικαίου πληροφορικής, που εντάσσεται στο δίκαιο της πληροφορικής, για το οποίο έγινε λόγος παραπάνω³¹, αποδεικνύει ότι η αξία που έχει αποκτήσει η πληροφορία αξίζει να προστατευθεί μέσα και από ποινικές διατάξεις.

Ξεκινώντας από το αναφαίρετο δικαίωμα της πληροφόρησης, όπως παρέχεται σήμερα μέσω τεχνικών συστημάτων, το νέο δίκαιο θέλει να εξασφαλίσει το απαραβίαστο της έννομης τάξης και τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης. Οι περιορισμοί που τίθενται από τους ποινικούς κανόνες αφενός εξασφαλίζουν την ελεύθερη ροή της πληροφορίας και αφετέρου καθορίζουν ένα είδος κοινωνικής δικαιοσύνης, δηλαδή ποιος και με ποιους όρους έχει δικαίωμα να παραβεί την ελευθερία πληροφόρησης.

Οι ποινικές κυρώσεις έχουν την κατασταλτική λειτουργία που αποτελεί το αναγκαίο μέσο για να επιτευχθεί η κοινωνική προστασία με νόμιμο τρόπο. Συγχρόνως, βέβαια, επιτελούν έμμεσα και μια προληπτική λειτουργία. Η γνώση της ύπαρξης αυτών των ποινικών κυρώσεων επιτρέπει συχνά την ανεμπόδιστη λειτουργία τεχνικών συστημάτων και αποτρέπει ένα μέρος των μεθοδεύσεων από πιθανούς δράστες.

Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι το Ποινικό Δίκαιο της Πληροφορικής έχει ως σκοπό την προφύλαξη ορισμένων μόνον αξιών, τις οποίες προστατεύει με τις διατάξεις του ακριβώς επειδή τις θεωρεί σημαντικές, και ειδικότερα την προφύλαξη της πληροφορίας από παραβάσεις που διαπράττονται κατά τη χρήση και ανάπτυξη της πληροφορικής επιστήμης.

---

³⁰ ΒΑΣΙΛΑΚΗ Ε., "Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993, σελ. 58.

XXI. Τρόποι αντιμετώπισης της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο

Με δεδομένο ότι για τη διάπραξη της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο χρησιμοποιούνται οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις, είναι αυτονόητο ότι για την καταστολή του ψηφιακού εγκλήματος πρέπει να χρησιμοποιηθούν τόσο νομικά όσο και μη νομικά μέσα.

- Νομικά μέσα καταστολής: Σε εθνικό επίπεδο οι ποινικές ρυθμίσεις συνεπάγονται για το ουσιαστικό δίκαιο είτε τη δημιουργία νέων είτε τη διεύρυνση των ισχυουσών διατάξεων. Ειδικότερα, θα πρέπει να τονισθεί πως οι νέες ποινικές διατάξεις δεν θα πρέπει να αφορούν στον έλεγχο της ανθρώπινης συμπεριφοράς, σκοπός, που αντικειμενικά δεν ανήκει στις λειτουργίες του ποινικού δικαίου, καθότι με αυτό τον τρόπο ισχυροποιείται η συμβολικότητα του ποινικού δικαίου, μέσω της οποίας εξυπηρετούνται σκοποί εσωτερικής πολιτικής.

Αντίθετα, αποτελεσματικότερη θα είναι μια κατ' αρχήν μελέτη, προκειμένου να διαπιστωθεί ποιες ήδη υπάρχουσες διατάξεις μπορούν να τιμωρήσουν τις νέες εγκληματικές συμπεριφορές και ποιες είναι οι αξιόποινες συμπεριφορές, που δεν καλύπτονται από τον Ποινικό Κώδικα και τους ειδικούς ποινικούς νόμους. Έπειτα από αυτή τη διαδικασία είναι η σειρά του νέου νομοθέτη να συμπληρώσει τα νομοθετικά κενά. Σαν παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η ανεπάρκεια του **νόμου 5060/31** περί ασέμνου, η οποία, εξαιτίας των ασαφειών που προκύπτουν τόσο από το κείμενο του νόμου όσο και από τη δικαστηριακή ερμηνεία, δεν ενδείκνυται για την ποινική τιμώρηση της εξάπλωσης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου.³² Οι ανωτέρω διατάξεις αποτελούν παράδειγμα για την ανάγκη ανανέωσης, η οποία εν μέρει έχει επιτευχθεί με τη θέσπιση του **ν. 3040/02** περί καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της

³¹ Βλ. σελ. 22.

³² Βλ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., "Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)", ΠΧρ ΛΓ' 1983, σελ. 346επ. - ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ι., "Παρατηρήσεις στην απόφαση Πλημ.Λάρισας 3654/1986", ΠΧρ. ΛΣΤ' 1986, σελ. 950επ. - ΜΥΛΩΝΑΣ ΙΠΠ., "Η υπόθεση Müller - Μια άποψη του Ευρ.Δ.Δ.Α. για τα άσεμνα, σημεία αναφοράς για την ελληνική νομολογία", ΠΧρ ΜΑ' 1991, σελ. 772 επ.

πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και περί αρωγής των θυμάτων των πράξεων αυτών.

Ενώ, όμως, όσον αφορά το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, το μεγαλύτερο μέρος των απαραίτητων αλλαγών θα μπορούσε να αρκестεί σε διορθώσεις ισχυουσών διατάξεων, τα προβλήματα που ανακύπτουν στο χώρο του δικονομικού δικαίου ανακινούν θέματα, που ανασκευάζουν βασικές αρχές της ποινικής δίκης, όπως π.χ. τον τοπικό προσδιορισμό του θεσμού της έρευνας ή την υλικότητα των αντικειμένων κατάσχεσης. Οι ασάφειες αυτού του είδους μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο με την εισαγωγή νέων διατάξεων, οι οποίες θα είναι ειδικά προσαρμοσμένες στις ανάγκες των νέων μορφών εγκληματικότητας. Άλλωστε, τα θέματα που δημιουργούνται αντανακλούν τις αλλαγές του 20ού αιώνα, ένα μέρος των οποίων αποτελούν και οι τεχνολογικές εξελίξεις.

Περαιτέρω, είναι βέβαιο ότι οι καταχρήσεις των πολυμέσων προκαλούν και ερωτήματα διεθνούς ποινικού δικαίου. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που ανακύπτουν σχετικά είναι η δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων εθνικών δικαίων στην περίπτωση των εγκλημάτων transit, όπου ο τόπος διέλευσης της αιτιώδους διαδρομής διαφέρει από εκείνον όπου επήλθε το αποτέλεσμα.³³ Αποτελεί τόπο τέλεσης και ο τόπος της διαμετακόμισης; Εφόσον, κατά το νόμο, τόπος τέλεσης ενός εγκλήματος είναι μόνον ο τόπος όπου επιχειρήθηκε η αξιόποινη συμπεριφορά και ο τόπος επέλευσης του αποτελέσματος, η θεώρηση ως τόπου τέλεσης και του τόπου διακομιδής συνιστά απαγορευμένη αναλογία, αντιβαίνει στο γράμμα του νόμου και πρέπει να αποκλεισθεί.³⁴ Η έννομη τάξη του τόπου διακομιδής δεν θίγεται και,

---

³³ Για παράδειγμα, αν ο Α αποστείλει από τη Γερμανία μέσω Αθηνών ένα εκρηκτικό μηχανήμα-παγίδα στον Β, που βρίσκεται στο Ισραήλ, με αποτέλεσμα την θανάτωση του τελευταίου, ως απόρροια της έκρηξης, η πράξη θα έχει τελεστεί και στην Ελλάδα κατά την έννοια του **άρθρου 16 του Ποινικού Κώδικα**. - Βλ. και ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ Ν., "Ποινικόν Δίκαιον ΙΙ", Γενικό Μέρος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1986, σελ. 234.

³⁴ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ Χ., "Διεθνές Ποινικό Δίκαιο - Τα τοπικά όρια των ποινικών νόμων, Εισαγωγή - Θεμελιώδεις έννοιες - Ερμηνεία άρθρων 5-11 ΠΚ", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Β' Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1993, σελ. 175.

κατά συνέπεια, το τελευταίο δεν έχει ούτε συμφέρον αλλά ούτε και δικαίωμα να τιμωρήσει το έγκλημα transit.³⁵

Τέλος, για την καταπολέμηση των καταχρήσεων των πολυμέσων καλείται να χρησιμοποιηθεί και το διοικητικό δίκαιο, με την εφαρμογή του οποίου μπορούν αφενός να αποφευχθούν τα προβλήματα που απορρέουν από την εφαρμογή της ποινικής δικονομίας και αφετέρου να παραχωρηθεί στις διοικητικές αρχές η ευχέρεια επιλογής ενεργειών και αποφάσεων, που συνεπάγεται ευλυγισία και αποτελεσματικότητα των διοικητικών κυρώσεων.

- Μη νομικά μέσα καταστολής - soft-law: Ως μη νομικά μέσα θεωρούνται οι τεχνικοί μηχανισμοί όπως αυτός του soft law. Οι ανωτέρω μηχανισμοί έχουν ως σκοπό την αποτροπή της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας και το πετυχαίνουν με τη βοήθεια μεθόδων, οι οποίες κάνουν, για παράδειγμα, δυνατή την εξακρίβωση του αποστολέα ενός ηλεκτρονικού μηνύματος. Στο soft law περιλαμβάνονται κανόνες ηθικής, που στοχεύουν στον αυτοέλεγχο των εταιριών παροχής υπηρεσιών internet με σκοπό την πρόληψη της κατάχρησης των πολυμέσων και την επιτυχή εφαρμογή των σχετικών διατάξεων³⁶. Η χρησιμοποίηση μη νομικών κανόνων μπορεί να συνεισφέρει κατά πρώτο λόγο στην πρόληψη της κατάχρησης των νέων τεχνολογιών και κατά δεύτερο στην επιτυχή εφαρμογή των αντίστοιχων διατάξεων.

XXII. Διεθνής προστασία κατά του διαδικτυακού εγκλήματος

Στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) η ελευθερία της εκφράσεως εξασφαλίζεται υπό τη διπλή έννοια της ελευθερίας της γνώμης και της ελευθερίας αναζητήσεως, λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την παρέμβαση των δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Καλύπτει ολόκληρο τον κύκλο της επικοινωνίας

³⁵ Κατ' εξαίρεση γίνεται δεκτό ότι η ποινική εξουσία του κράτους, απ' όπου απλώς διέρχεται η αιτιώδης διαδρομή, εκτείνεται είτε μόνον στην πράξη μεταφοράς, εφόσον αυτή συνιστά αυτοτελές έγκλημα (π.χ. εισαγωγή-μεταφορά εκρηκτικών υλών), είτε στο όλο έγκλημα, εφόσον ο τόπος διακομιδής διέτρεξε κίνδυνο από την τέλεση του εγκλήματος αυτού. Τέλος, δυνατότητα θεμελίωσης της ποινικής εξουσίας του κράτους διακομιδής υπάρχει και στην περίπτωση που το έγκλημα ενεργείται που κατευθύνεται την πραγμάτωση ορισμένου αποτελέσματος συνοδεύεται από την παράλειψη του δράστη να εμποδίσει το αποτέλεσμα.

³⁶ ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ.30-31.

ανεξαρτήτως μέσων και επεκτείνεται στην εμπορική διαφήμιση.³⁷ Το άρθρο αυτό είναι ευρύτερο από την ανάλογη διάταξη του **άρθρου 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)**, όπου γίνεται λόγος μόνο για αναζήτηση και λήψη πληροφοριών. Εντούτοις, η διάταξη της ΕΣΔΑ περιβάλλεται από σημαντικούς όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις που προβλέπονται από το νόμο και αποτελούν αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξεως και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδιση της κοινολόγησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.³⁸ Σε κάθε περίπτωση τα όργανα του Στρασβούργου εξετάζουν πρώτα τη συμπεριφορά των κρατικών οργάνων σε σχέση προς την αρχή της ελευθερίας και έπειτα κατά πόσο μεμονωμένοι περιορισμοί δικαιολογούνται υπό στενή ερμηνεία του **άρθρου 10 §2**. Η Επιτροπή έκρινε ότι μέτρα που λαμβάνονται για την κυκλοφορία άσεμνων εντύπων σε σωφρονιστικά καταστήματα και η απαγόρευση μεταδόσεως πληροφοριών που καλύπτονται από το copyright, δεν αποτελούν παραβιάσεις του **άρθρου 10**.

Είναι πλέον αναμφισβήτητο ότι η ελευθερία έκφρασης προστατεύεται και σε εθνικό επίπεδο τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες. Η ελευθερία αυτή βρίσκει πλήρη εφαρμογή και στην ηλεκτρονική επικοινωνία. Χαρακτηριστική είναι σε σχέση με το ζήτημα αυτό η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, για την οποία έγινε λόγος εκτενώς παραπάνω.³⁹

---

³⁷ ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ ΕΜΜ., "Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων", Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 1995, σελ. 183.

³⁸ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 43.

³⁹ Βλ. σελ. 18.

ΜΕΡΟΣ Β΄:

**Η ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ: ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ -
ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΗΛΙΚΩΝ**

XI. Εισαγωγικά στοιχεία

Ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα ζητήματα που συνοδεύουν τη μεγέθυνση του κυβερνοχώρου είναι εκείνο του απαράδεκτου και προσβλητικού υλικού, το οποίο αναρτάται σε τόπους του διαδικτύου και μεταδίδεται μέσω του παγκόσμια εκτεινόμενου ιστού.

Τα τελευταία χρόνια, η πιο έντονη διαμάχη σχετικά με το προσβλητικό περιεχόμενο που κυκλοφορεί στο διαδίκτυο εντοπίζεται κυρίως στην τεράστια διαθεσιμότητα σεξουαλικού υλικού στον κυβερνοχώρο. Το υλικό αυτό διατίθεται σε όλες τις μορφές των πολυμέσων, όπως οι ταινίες μικρού και μεγάλου μήκους, οι φωτογραφίες, οι ηχητικές παρουσιάσεις και το γραπτό κείμενο. Οι περιπτώσεις που κυρίως απασχολούν τις αρχές αφορούν **α)** δεδομένα που το περιεχόμενό τους μπορεί να χαρακτηριστεί άσεμνο ή εκφράζει μια ιδιάζουσα αισχρότητα⁴⁰ και **β)** δεδομένα που το περιεχόμενό τους αποτελεί παιδική πορνογραφία. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει περιπτώσεις όπου προβάλλεται η γενετήσια πράξη μεταξύ ενηλίκων ανθρώπων, το μη συναινετικό ή διαστροφικό σεξ ή ακόμη και το σεξ μεταξύ ανθρώπων και ζώων, ενώ η δεύτερη κατηγορία αφορά γενετήσιες πράξεις μεταξύ ανηλίκων ή μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων.

Τα θέματα που, κατά κύριο λόγο, απασχολούν θεωρία και νομολογία αφορούν τη βλάβη που μπορεί να προκληθεί κατά τη διάρκεια της παραγωγής του υλικού αλλά και κατά τη διάρκεια της κατανάλωσής του. Σημειωτέον, πως αυτές οι βλάβες μπορεί να εμφανίζονται με διάφορες μορφές, καθώς άλλοτε έχουν μικρότερο και άλλοτε μεγαλύτερο βαθμό συνθετότητας: ενώ, δηλαδή, ορισμένα άτομα μπορεί να προσβληθούν μόνο στιγμιαία, άλλα άτομα, και κυρίως παιδιά και έφηβοι, είναι δυνατό να υποστούν μόνιμες ή μακρύτερης διάρκειας διαταραχές⁴¹. Εξάλλου, η έκθεση σε τόσο ακραίο πορνογραφικό υλικό ενδεχομένως ελλοχεύει κινδύνους για την ψυχική υγεία των χρηστών. Ορισμένα άτομα και κάτω από δεδομένες συνθήκες είναι δυνατό να εκφράσουν ισχυρή προδιάθεση για συμπεριφορές, που μπορεί να είναι εχθρικές - προσβλητικές της αιδούς του κοινωνικού συνόλου έως αντικοινωνικές ή τελικά παράνομες. Ωστόσο,

⁴⁰ ΛΑΖΟΣ Γ., "Πληροφορική και Έγκλημα", εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2001, σελ.165.

⁴¹ ΛΑΖΟΣ Γ., ό.π., σελ.165.

οι ανωτέρω κατηγορίες, ως διαφορετικές κατά τη φύση και την αντιμετώπισή τους από τη θεωρία αλλά και τις αρχές, απαιτούν διακριτή προσέγγιση, ώστε να εξασφαλιστεί η διασαφήνιση των όρων αλλά και η τήρηση των ήδη υφισταμένων ορίων.

Προτού, όμως, προχωρήσουμε στην εξέταση των ζητημάτων που αναφέρονται σχετικά με την μετάδοση πορνογραφικού υλικού μέσω του διαδικτύου, είναι χρήσιμη η διερεύνηση του ζητήματος της πορνογραφίας και όλων των συναφών ζητημάτων.

XII. Η ανάρτηση προσβλητικού περιεχομένου στο διαδίκτυο

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το κύριο πρόβλημα, που συνοδεύει τη μεγέθυνση του κυβερνοχώρου είναι εκείνο, που αφορά το απαράδεκτο και προσβλητικό υλικό, που αναρτάται σε τόπους-σελίδες του διαδικτύου και μεταδίδεται σε παγκόσμια κλίμακα μέσω του ιστού. Βέβαια, το τι είναι προσβλητικό, ηθικό ή ανήθικο εξαρτάται αφενός από τον τρόπο προβολής και το πρόσωπο ή τα πρόσωπα, στα οποία απευθύνεται, και αφετέρου από τον τόπο εξωτερίκευσης της προσβολής, τη χώρα δηλαδή τέλεσης του εγκλήματος, ο προσδιορισμός της οποίας καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής, όταν το έγκλημα αυτό τελείται μέσω του διαδικτύου, λόγω των τεχνικών γνώσεων, που απαιτούνται από τις διωκτικές αρχές, και κυρίως λόγω της παγκοσμιότητας, της ανωνυμίας και της ιδιαίτερης φύσης του διαδικτύου.

Κατά δεύτερο λόγο, σε ορισμένους χώρους ενυπάρχουν ισοδύναμα έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ της κοινής γνώμης για το τι είναι προσβλητικό και τι δεν είναι, όπως και για την ισορροπία που πρέπει να διατηρηθεί ανάμεσα στα δικαιώματα του ατόμου και εκείνα του κράτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση που αφορούσε την διακίνηση πορνογραφικού υλικού σε ηλεκτρονικούς πίνακες ενημέρωσης.⁴² Η υπόθεση αφορά στην καταδικαστική απόφαση ενάντια στους υπεύθυνους λειτουργίας ενός συστήματος ενημέρωσης - ένα παντρεμένο ζευγάρι - που επέτρεπε στα μέλη του να δουν και να εγκαταστήσουν στους υπολογιστές τους "ανατριχιαστικό και πολύ αισχρό

---

⁴² ΛΑΖΟΣ Γ., ό.π., σελ 166.

πορνογραφικό περιεχόμενο". Ο ηλεκτρονικός χώρος και το υλικό το οποίο εμπορευόταν εκεί απευθυνόταν μονάχα σε ενηλίκους. Τα είδη του πορνογραφικού υλικού γνωστοποιούνταν στους πιθανούς χρήστες πριν από την είσοδό τους στον χώρο. Η περίπτωση έγινε ευρύτερα γνωστή, διότι ανακίνησε το ζήτημα της δικαιοδοσίας των διωκτικών αρχών: η έδρα του συστήματος βρισκόταν σε διαφορετική πολιτεία της Αμερικής από εκείνη στην οποία ασκήθηκε η δίωξη. Τα αντεπιχειρήματα εναντίον της καταδικαστικής απόφασης επικεντρώθηκαν στο γεγονός ότι οι φορείς παρόμοιου υλικού σε άλλες πολιτείες δεν ήταν δυνατό να διωχθούν, αφού επρόκειτο για περιεχόμενο που άλλες κοινότητες είναι ανεκτικές απέναντί του.

Πάντως, και οι δυο διαστάσεις του προβλήματος καταδεικνύουν την ανάγκη συνεχούς επανεξέτασης της νομοθεσίας αλλά και της θέσης της πολιτείας απέναντι στις εξελίξεις, καθώς οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην ποικιλία των τύπων και τρόπων επικοινωνίας είναι διαρκείς⁴³.

XIII. Η έννοια της πορνογραφίας και του πορνογραφήματος - Ιστορικά στοιχεία

Σε κάθε εξέταση του ζητήματος της πορνογραφίας ανακύπτει το ζήτημα του ορισμού της πορνογραφίας. Αυτό, άλλωστε, είναι και το πρώτο θέμα στο οποίο θα πρέπει να αναφερθεί κάθε τέτοια έρευνα. Ο όρος *πορνογραφία* κυριολεκτικά σημαίνει το "γράψιμο των πορνών" ("the writing of harlots"⁴⁴). Στην πρώιμη ιστορία της ανθρωπότητας, οι πίνακες που απεικόνιζαν άνδρες και γυναίκες σε σεξουαλικές σκηνές υπήρχαν σε τοίχους σπηλιών. Στην αρχαία Μεσοποταμία, για παράδειγμα, άνθρωποι και ζώα απεικονίζονταν σε σεξουαλικές σκηνές σε πιάτα φαγητού, σε δοχεία νερού και σε άλλα αντικείμενα του νοικοκυριού. Σήμερα, γίνεται συζήτηση σχετικά με το αν όλα τα παραπάνω μπορούν να χαρακτηριστούν ως πορνογραφία.

Η πορνογραφία δεν είναι δύσκολο να ορισθεί. Το πορνογράφημα είναι υλικό που προορίζεται να διεγείρει ερωτικά - σεξουαλικά συναισθήματα. Το

⁴³ ΛΑΖΟΣ Γ., ό.π., σελ.163-4.

⁴⁴ HOLMES R., "Sex Crimes", sage publications, Newbury Park, London, New Delhi 1991, σελ. 84.

πρωταρχικό κίνητρο για την παραγωγή ενός βιβλίου, ενός πίνακα, ενός αγάλματος ή μιας ταινίας μπορεί να είναι τα χρήματα, αλλά, αν ένας δεύτερος λόγος είναι η έγερση ερωτικών συναισθημάτων στον αγοραστή ή τον θεατή, τότε πρόκειται για πορνογραφία. Έργα τέχνης που περιλαμβάνουν γυμνό, όπως η Αφροδίτη της Μήλου, δεν μπορούν ποτέ να χαρακτηριστούν ως πορνογραφήματα. Τα ιατρικά βιβλία που αναπαριστούν τα γεννητικά όργανα του ανθρώπινου σώματος δύσκολα μπορούν να θεωρηθούν πορνογραφικά. Αλλά, όταν κάποιος κοιτάξει το εξώφυλλο του περιοδικού Playboy, πολύ μικρή αμφιβολία υπάρχει σχετικά με το κίνητρο του φωτογράφου ή του εκδότη. Η σκόπιμη έκθεση συγκεκριμένων μερών του ανθρώπινου σώματος αποσκοπεί στην σεξουαλική διέγερση και, φυσικά, στην απόκτηση χρημάτων.

Πορνογράφημα είναι ένα άσεμνο λόγο- ή εικονογράφημα, που, χωρίς αμφιβολία, δεν συνιστά έργο τέχνης. Συγκεκριμένα, μια παράσταση που αφορά στη γενετήσια σφαίρα φέρει χαρακτήρα πορνογραφήματος όταν είναι γυμνή από κάθε ειδικά ανθρώπινη έκφραση, κάθε ανθρώπινο προβληματισμό, όταν με τη χονδροειδή προβολή σεξουαλικών πραγμάτων υποβιβάζει τον άνθρωπο σε απλό αντικαταστατό αντικείμενο γενετήσιας απόλαυσης, σε ένα απλό πομπό και δέκτη γενετήσιων ερεθισμάτων και τίποτα περισσότερο.

Με βάση τα παραπάνω μπορεί κανείς να εντοπίσει ορισμένα επαναλαμβανόμενα τυπικά διακριτικά του πορνογραφήματος⁴⁵: την έλλειψη κάθε κοινωνικής αξίας της παράστασης, την φυγή σ' ένα μυθώδη κόσμο ακατάπαυστης απόλαυσης, το πλάσμα της ανεξάντλητης ικανότητας και ετοιμότητας του άνδρα και της ακούραστης και αδιάκοπης προσφοράς της γυναίκας, την έλλειψη συσχετισμού προς την αληθινή ατομική και κοινωνική ζωή, την προϊούσα κλιμάκωση της περιγραφής με την παράθεση σκηνών με ολοένα ισχυρότερα σεξουαλικά ερεθίσματα. Όλα αυτά, όπως και εν γένει η ιδιότητα του πορνογραφήματος, μπορούν και πρέπει να κριθούν αντικειμενικά, άσχετα με τις υποκειμενικές διαθέσεις του "δημιουργού". Όπως μπορεί πολύ εύκολα να καταλάβει κανείς, το πορνογράφημα είναι το άκρως αντίθετο του έργου τέχνης.

---

⁴⁵ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., "Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)", ό.π., σελ. 345.

γιατί το τελευταίο, κι όταν ακόμα αναφέρεται στη γενετήσια σφαίρα, αποτελεί επίτευγμα ή, έστω, προσπάθεια πνευματοποίησης κι εξανθρωπισμού της.

XIV. Πορνογραφία και «άσεμνα» έργα τέχνης

Η αντιμετώπιση των ζητημάτων που αναφέρονται κατά τη διερεύνηση του φαινομένου της πορνογραφίας είναι ιδιαίτερος δυσχερής, όταν η πορνογραφία κρίνεται σε σχέση με την τέχνη, καθώς συγκρούονται η ανάγκη κολασμού της πορνογραφίας με την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία της τέχνης. Κατά τον **v. 5060** «*δεν θεωρείται άσεμνο το έργο τέχνης ή επιστήμης*».⁴⁶ Στην εφαρμογή της διάταξης, όπως ορθώς έχει ερμηνευτεί, δεν πρέπει να έχουμε να αντιμετωπίσουμε επιτεύγματα της επιστήμης ή καλλιτεχνικά αριστουργήματα για να αποφανθούμε περί της αιμωρησίας. Έργο τέχνης αποτελεί κάθε εικαστική ή γραπτή παράσταση, που δεν είναι πορνογράφημα. Άσεμνες εικόνες είναι αυτές, που θίγουν τη δημόσια κοσμιότητα και ευπρέπεια και τείνουν στη διέγερση και διευκόλυνση της διαφθοράς των προσώπων, των οποίων εξάπτουν τα πιο ταπεινά ένστικτα. Τα χρηστά ήθη της κοινωνίας είναι έννοια μεταβλητή και στον κάθε δικαστή – εφαρμοστή του δικαίου επαφίεται το δύσκολο έργο της κρίσης περί του αν ένα έργο, που παρουσιάζεται ως καλλιτεχνικό δημιούργημα, έχει ξεπεράσει τα όρια της καλλιτεχνικής έκφρασης και τείνει προς την πορνογραφία καθώς και το εάν αποτελεί τελικά ανάγκη η τιμωρία τέτοιων «αδικημάτων» και αν χωρεί κατάσχεση αυτών των έργων.

Προκειμένου, τελικά, για την κατάφαση του αθέμιτου σε σχέση με τα έργα τέχνης, δεν αρκεί απλώς η εικαστική αποτύπωση γυμνού σώματος ή και ερωτικής περίπτουξης άνδρα και γυναίκας· χρειάζεται το γυμνό ή η ερωτική περίπτουξη να βρίσκονται αποκομμένα από οποιονδήποτε προβληματισμό, να μην εντάσσονται σε κάποιο ευρύτερο θέμα, έτσι ώστε να προκύπτει ότι ο σκοπός της αποτύπωσής τους είναι να προκαλέσουν το κοινό αίσθημα, την αιδώς των πολιτών. Η αξιοποίηση της λέξης «ιδίως» της ανωτέρω διάταξης είναι απαραίτητη, καθώς μεγάλο μέρος των έργων τέχνης κινούνται στον αμφισβητούμενο χώρο μεταξύ αριστουργήματος και έργου, που δεν

---

⁴⁶ βλ. **ά. 30 v. 5060/1931**.

χαρακτηρίζεται με ασφάλεια έργο τέχνης. Θα κινδύνευε να χαρακτηριστεί, λοιπόν, ως άσεμνο ένα «κακό» ή μέτριο έργο τέχνης, αν δεν καταστεί σαφές εξ αρχής ότι ο νόμος δεν βραβεύει με απαλλαγή από την κύρωση ως ασέμνων μόνο τα αριστουργήματα.⁴⁷ Ο χαρακτηρισμός ενός έργου ως άσεμνου ή όχι δεν εξαρτάται, λοιπόν, από την αντικειμενική καλλιτεχνική του αξία, αλλά ως ορθό κριτήριο παρουσιάζεται το αν τα επίμαχα έργα προβάλλονται ως μέρος ενός ευρύτερου νοηματικά και καλλιτεχνικά αξιολογήσιμου θέματος, εκφράζοντας μια τεχνική-τεχνοτροπία και έναν ανθρώπινο προβληματισμό και δεν σκοπεύουν στην πρόκληση των ενστίκτων και των αισθημάτων των πολιτών περί της γενετήσιας πράξης.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να γίνει διευκρίνιση σχετικά με την έννοια των όρων "άσεμνο υλικό" και "πορνογραφία". Οι όροι αυτοί, μολονότι συχνά χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν υλικό που σχετίζεται με την προσβολή της αιδούς και την πρόκληση των γενετήσιων ενστίκτων, δεν ταυτίζονται. Άσεμνο υλικό αποτελούν «έγγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα», κατά τη διατύπωση του ν. **5060/31**, τα οποία «σύμφωνα με το κοινό αίσθημα προσβάλλουν την αιδώ». ⁴⁸ Πορνογραφία, αντίθετα, αποτελεί η, σε οποιοδήποτε υλικό, αποτύπωση παραστάσεων, που περιλαμβάνουν γυμνά πρόσωπα σε αποκαλυπτικές στάσεις ή και απομίμηση της γενετήσιας πράξης με μοναδικό σκοπό την πρόκληση των γενετήσιων ενστίκτων των πολιτών, που έρχονται σε επαφή με το υλικό. Εξάλλου, η παρουσίαση γενετήσιων συμβάντων καθεαυτή δεν μπορεί πλέον να θεωρείται άσεμνη, αλλά θα πρέπει η παρουσίαση αυτή να είναι υπερβολική και χυδαία και χωρίς άλλη νοητή σχέση με άλλες εξωτερικεύσεις της ζωής. Η έννοια, συνεπώς, του άσεμνου είναι ευρύτερη από αυτή της πορνογραφίας, καθώς ό,τι είναι πορνογραφία είναι πάντοτε άσεμνο, ωστόσο ό,τι είναι άσεμνο δεν είναι πάντα πορνογραφία.

---

⁴⁷ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ι., "Παρατηρήσεις στην απόφαση 3564/1986 του Πλημμελειοδικείου Λάρισας", ό.π., σελ. 950.

XV. Τα άσεμνα στην Ελλάδα και στην υπόλοιπη Ευρώπη

Πολύ σημαντική κατά τη διερεύνηση της διάκρισης ανάμεσα στην πορνογραφία και τα άσεμνα έργα τέχνης είναι η εξέταση των κριτηρίων που χρησιμοποιούνται σε άλλες - πλην της Ελλάδας - ευρωπαϊκές χώρες, προκειμένου να χαρακτηριστεί ένα έργο "άσεμνο".

Έτσι, στην **Αγγλία** ένα δημοσίευμα θεωρείται άσεμνο, εάν η επίδρασή του είναι τέτοια, ώστε, παρμένο ως σύνολο, τείνει να ρίξει ηθικά και να διαφθείρει πρόσωπα που είναι πιθανό, ενόψει όλων των σχετικών περιστάσεων, να διαβάσουν, να δουν ή να ακούσουν το υλικό που περιέχεται ή ενσωματώνεται σ' αυτό.⁴⁹

Στη Γαλλία απαγορεύεται και τιμωρείται η παραγωγή, διανομή, έκθεση κ.τ.λ. εντύπων, γραφτών, σχεδίων, ταινιών και γενικά όλων των αντικειμένων ή εικόνων που αντιβαίνουν στα χρηστά ήθη.⁵⁰ Εδώ έχουμε μια ποινικοποίηση της παράβασης ενός οποιουδήποτε κοινωνικοηθικού κανόνα, ρύθμιση που είναι ακόμα πιο αόριστη και οπισθοδρομική από την αντίστοιχη αγγλική.

Στην Ιταλία, απ' όπου έχει πάρει αυτούσια τη διάταξη και ο Έλληνας νομοθέτης, ορίζεται ότι δεν είναι άσεμνο το έργο τέχνης ή επιστήμης.⁵¹ Τόσο η ιταλική όσο και η ελληνική πρόβλεψη διαφέρουν από την αγγλική και την γαλλική κατά το ότι αφήνουν τον δρόμο ανοιχτό και σε μια ερμηνεία ανεξάρτητη από την όποια γενετήσια ηθική και την προστασία της, ώστε να αναδεικνύεται σε προστατευόμενο αγαθό ένα αποκλειστικά εμπειρικό δεδομένο: η ψυχική ηρεμία των πολιτών κατά τον λόγο που πλήττεται και διαταράσσεται από το δυσάρεστο συναίσθημα της ντροπής, που προκαλείται με το ξεσκέπασμα όσων, κατά το "κοινό αίσθημα"⁵², πρέπει να παραμένουν απόκρυφα.⁵³

⁴⁸ Βλ. **ά. 30 ν. 5060/1931**.

⁴⁹ Τμήμα 1 του Αγγλικού νόμου για τα άσεμνα δημοσιεύματα.

⁵⁰ Άρθρα 283-290 του γαλλικού Ποινικού Κώδικα.

⁵¹ Άρθρο 529 του ιταλικού Ποινικού Κώδικα.

⁵² Όσον αφορά την έννοια "*κοινό αίσθημα*", έχουν διατυπωθεί στην Ιταλία δυο απόψεις. Κατά την πρώτη, το κριτήριο για την κατάφαση του "*κοινού αισθήματος*" πρέπει να είναι ιστορικό-στατιστικό, ενώ κατά τη δεύτερη άποψη δεοντολογικό. Κατά την πρώτη, λοιπόν, άποψη "*κοινό αίσθημα*" είναι αυτό που είναι πραγματικά κοινό στο σύνολο ή, έστω, στην πλειοψηφία των πολιτών, ενώ η δεύτερη άποψη αποβλέπει στο αίσθημα ενός "*κοινού ανθρώπου*" που έχει ζωντανό το αίσθημα της αξιοπρέπειας και της γενετήσιας διακριτικότητας. Η δεύτερη αυτή αντίληψη, η οποία επικρατεί από το 1960 κι έπειτα, είναι πρόδηλα αυστηρότερη της πρώτης, γιατί

Ο γερμανός νομοθέτης, από την άλλη πλευρά, διακρίνει ανάμεσα στη "σκληρή" και τη "μαλακή" πορνογραφία. "Σκληρή" είναι η πορνογραφία που έχει ως αντικείμενο πράξεις βίας, την γενετήσια κατάχρηση παιδιών ή γενετήσιες πράξεις ανθρώπων με ζώα. "Μαλακή" είναι κάθε πορνογραφία που δεν είναι με την παραπάνω έννοια "σκληρή"· η τελευταία τώρα απαγορεύεται απόλυτα. Καθόσον αφορά στα μαλακά πορνογραφήματα, αντίθετα, αξιόποινη είναι κατά βάση μόνο η διάθεσή τους σε πρόσωπα κάτω των 18 ετών ή η προβολή τους κατά τρόπο ώστε να περιέρχονται "απρόσκλητα" και στην αντίληψη ατόμων που δεν επιθυμούν την επαφή μαζί τους και ενοχλούνται στη θέα τους.⁵⁴

Τέλος, στη Δανία αφέθηκε το 1967 ολοκληρωτικά ελεύθερη η γραπτή πορνογραφία και διατηρήθηκε η απαγόρευση και τιμώρηση της εικαστικής πορνογραφίας.

XVI. Ελληνική και γερμανική νομολογία για τον ορισμό και τα κριτήρια προσδιορισμού του "ασέμνου"

Χαρακτηριστικές για τη διάκριση της τέχνης από την πορνογραφία είναι η απόφαση 3654/1986 του Πλημμελειοδικείου Λάρισας, η απόφαση 6518/1969 του Εφετείου Αθηνών και η από 22/7/1969 απόφαση του Γερμανικού Ακυρωτικού.

Κατά την **απόφαση 3654/1986 του Πλημμελειοδικείου Λάρισας**⁵⁵ ζωγραφικοί πίνακες που αναπαριστούν γυναικεία και ανδρικά γυμνά και ερωτική συνεύρεση, εφόσον εκφράζουν ανθρώπινο προβληματισμό και δεν προκαλούν αισθήματα αποστροφής ή αηδίας στη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών, δεν είναι άσεμνα, ακόμα κι αν δεν ανήκουν στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή δεν συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρωπίνης γνώσης.

με βάση αυτήν ο νόμος υπερασπίζεται ένα δικό του πρότυπο μεσότητας και κανονικότητας, αντί να υποτάσσεται στο τι αποδέχονται ή δεν αποδέχονται κάθε φορά οι πολίτες. - Βλ. και **ΕΦΑΘ 8098/1979** (ΠΧρ ΚΘ' 901), η οποία αναφέρεται στην αιτώ "ολόκληρης κατηγορίας ανθρώπων, εκφράζουσας τις αντιλήψεις...και του έχοντος καλλιτεχνικά και επιστημονικά ενδιαφέροντα, και ενδιαφερόμενου για τη σύγχρονη λογοτεχνία και τα ρεύματά της".

⁵³ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., "Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)", ό.π., σελ. 340-341.

⁵⁴ Άρθρο 184 του γερμανικού Ποινικού Κώδικα.

⁵⁵ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ι., ό.π., σελ. 950.

Σύμφωνα με το ιστορικό της εν λόγω απόφασης, ο κατηγορούμενος εξέθεσε σε δρόμο της Λάρισας σε κοινή θέα πέντε πίνακες, που παρίσταναν ο πρώτος, δεξιά και αριστερά δέρματα ζώου και στη μέση αγκαλιασμένο γυμνό ζευγάρι· ο δεύτερος γυμνό άντρα με το κεφάλι του να εκπέμπει φωτιά· ο τρίτος άντρα και γυναίκα γυμνούς σε ερωτική προσέγγιση με ροή αίματος, κάτω από κεραμοσκεπή με δυο φίδια δεξιά και αριστερά ενώ μπροστά στη γυναίκα υπάρχει μια καρδιά διαπερασμένη με μαχαίρι· ο τέταρτος γυμνό άντρα από τη μέση και κάτω και ο πέμπτος γυμνό τον ίδιο τον κατηγορούμενο. Η κρίση του δικαστηρίου, για το κατά πόσον οι εν λόγω πίνακες αποτελούν ή όχι έργα τέχνης έπρεπε, λόγω της αυτονόητης δυσχέρειας του θέματος, να είναι ελαστική. Οι μαρτυρικές καταθέσεις δεν μπορούσαν να βοηθήσουν, πλην ίσως ενός μάρτυρα υπεράσπισης, που ήταν ζωγράφος. Έτσι, το δικαστήριο, εκτιμώντας ότι, για να κατασκευασθούν τα επίμαχα έργα, χρειάστηκαν και τεχνική και έμπνευση και οπωσδήποτε εκφράζουν ένα ανθρώπινο προβληματισμό, κατέληξε στην κρίση ότι, και αν δεν αποτελούν έργα τέχνης με την έννοια ότι *"ανήκουν...ιδία στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρώπινης γνώσης"*⁵⁶, αποτελούν σίγουρα προσπάθειες καλλιτεχνικής δημιουργίας και έκφρασης, άξιες της προστασίας που παρέχει ο νομοθέτης. Οι εν λόγω πίνακες δεν κρίθηκαν, επίσης, ως άσεμνοι. Κι αυτό, γιατί για την κατάφαση του ασέμνου δεν αρκεί η εικαστική αποτύπωση γυμνού ανθρώπινου σώματος ή και ερωτικής περίπτυξης άντρα και γυναίκας. Χρειάζεται ακόμα το γυμνό ή η ερωτική περίπτυξη να αποτυπώνονται χωρίς να εντάσσονται σε ένα ευρύτερο

⁵⁶ Βλ. **άρθρο 30 ν. 5060/1931**, όπως αντικαταστάθηκε με το **άρθρο 3 του ν. 1291/1982**, κατά το οποίο *"Το άρθρο 30 του Ν. 5060/1931 αντικαθίσταται ως εξής: Άσεμνα κατά τις περιπτώσεις του προηγούμενου άρθρου θεωρούνται τα χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα, όταν, σύμφωνα με το κοινό αίσθημα, προσβάλλουν την αιδώ. Δεν θεωρούνται άσεμνα τα έργα τέχνης η επιστήμης και ιδίως αυτά που ανήκουν στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή που συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρώπινης γνώσης, εκτός από την περίπτωση όπου προσφέρονται, προς πώληση, πωλούνται ή παρέχονται ειδικά σε πρόσωπα ηλικίας κάτω των 18 ετών και για σκοπούς άλλους, εκτός από τη σπουδή. Για το χαρακτηρισμό έργου ως ανήκοντος στις παραπάνω εξαιρέσεις ο εισαγγελέας μπορεί να προκαλέσει συμβουλευτική γνωμοδότηση πενταμελούς επιτροπής, την οποία διορίζει ο ίδιος από παιδαγωγούς, καθηγητές της Ανώτατης Σχολής των Καλών Τεχνών και μέλη συλλόγων για τη προστασία της παιδικής ηλικίας ή όπου δεν υπάρχουν τέτοια πρόσωπα, τριμελούς επιτροπής από παιδαγωγούς και λογίους".*

θέμα και αποκομμένα από οποιονδήποτε προβληματισμό, οπότε και είναι σε θέση να προκαλέσουν κατά το κοινό αίσθημα την αιδώς, να προκαλέσουν δηλαδή αποστροφή και αηδία στη μεγάλη πλειοψηφία των συγκεκριμένων εκάστοτε κοινωνιών. Τα επίμαχα, όμως, εικονογραφήματα δεν είναι απογυμνωμένα από οποιονδήποτε προβληματισμό και, επιπλέον, το γυμνό ή η ερωτική περίπτωση αποτελεί σ' αυτά μέρος κάποιου ευρύτερου θέματος. Αναφερόμενο έτσι, το δικαστήριο στο έργο που συγκέντρωσε κυρίως την κατηγορία - το τρίτο από τα περιγραφόμενα στην αρχή - και που φέρει τον τίτλο "κατωσέντονο", διαπιστώνει ότι όλη η σύνθεσή του πρόδηλα μαρτυρεί την ύπαρξη κάποιου νοήματος πέρα πάντως από την ερωτική συνεύρεση καθεαυτή. Με δεδομένα, συνεπώς, ότι η γενετήσια προσέγγιση αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου νοηματικού θέματος και ότι το έργο εκφράζει ανθρώπινο προβληματισμό, δεν μπορεί να γίνει λόγος για δυνατότητα πρόκλησης αισθήματος αποστροφής ή αηδίας στη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών της Λάρισας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να λεχθεί ότι οι διατυπωθείσες από τους κύριους μάρτυρες κατηγορίας αντιλήψεις περί σεμνού και άσεμνου δεν κρίνονται από τα δικαστήρια σαν ανταποκρινόμενες στις περι αυτού του θέματος αντιλήψεις της μεγάλης πλειοψηφίας των πολιτών. Γιατί η ειδική παιδεία και ο συναφής κοσμοθεωρητικός προσανατολισμός των εν λόγω μαρτύρων, που ήταν θεολόγοι καθηγητές, έχουν αναμφίβολα αναπτύξει σ' αυτούς μια αυξημένη ευαισθησία γύρω από τα συγκεκριμένα θέματα, που βέβαια δεν συναντάται στον ίδιο βαθμό στους υπόλοιπους ανθρώπους. Επομένως, εφόσον τα επίμαχα εικονογραφήματα κρίθηκαν "έργα τέχνης" και όχι άσεμνα, ο κατηγορούμενος κηρύχθηκε αθώος.

Όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Ι. Γιαννίδης⁵⁷ "η εξεταζόμενη απόφαση είναι σημαντική για τους εξής κυρίως λόγους: **α)** αποσυνδέει το "άσεμνο από την αξιολογική "επιβράβευση" του έργου ως ανήκοντος στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας, **β)** ορθά εξαρτά το αν οι επίμαχες παραστάσεις είναι άσεμνες ή όχι από το αν αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου νοηματικά θέματος, στηρίζονται σε μια ορισμένη τεχνική και έμπνευση, εκφράζουν ανθρώπινο προβληματισμό και δεν προκαλούν αίσθημα αποστροφής ή αηδίας στη μεγάλη πλειοψηφία των

---

⁵⁷ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ι., ό.π., σελ. 951.

κοινωνιών, γ) αποδυναμώνει τη σημασία των μαρτυρικών καταθέσεων που επαναλαμβάνουν τη, με βάση κάποια συγκεκριμένη ηθική ή κοσμοθεωρητική βάση, αποδοκιμασία της παραστάσεως".

Κατά την απόφαση **6518/1969 του Εφετείου Αθηνών**⁵⁸, με τον όρο "αιδώς" νοείται όχι η αιδώς ορισμένου προσώπου ή η κακώς εννοούμενη σεμνοτυφία ορισμένου ανθρώπου, αλλά η αιδώς ολόκληρης κατηγορίας ανθρώπων.⁵⁹ Η απόφαση θεωρεί ότι, προκειμένου η έκθεση και η περιγραφή της γενετήσιας ορμής ή ηδονιστικών απολαύσεων να πληροί την έννοια του ασέμνου, απαιτείται αυτές (η έκθεση και η περιγραφή) να εμφανίζουν ορισμένες ιδιότητες, δηλαδή: **α)** να είναι ικανές να διεγείρουν τη νοσηρή φαντασία και τα κατώτερα ένστικτα των αναγνωστών και **β)** να αποτελούν πρόκληση προς ακολασία ή **γ)** να αυξάνεται μέσω αυτών ο αισθησιακός ερεθισμός. Περαιτέρω, τόσο η έκθεση όσο και η περιγραφή πρέπει να γίνονται κατά τρόπο που προκαλεί την σεξουαλική περιέργεια, διέγερση και φαντασία και να εξωθεί τους ανηλίκους σε σεξουαλικές καταχρήσεις.

Τέλος, το Γερμανικό Ακυρωτικό, εξετάζοντας αν το βιβλίο του Άγγλου συγγραφέα John Cleland "*Τα απομνημονεύματα της Fanny Hill*" αποτελεί άσεμνο δημοσίευμα, ορίζει στην από 22/7/1969 απόφασή του⁶⁰ ότι το άσεμνο δημοσίευμα είναι ικανό να προσβάλει το αίσθημα της αιδούς και της ηθικής του κανονικού ανθρώπου και μάλιστα σε σημαντικό βαθμό. Περαιτέρω, όμως, κατά το δικαστήριο, έχει σημασία αν το περιεχόμενο του δημοσιεύματος αντίκειται στις βασικές ηθικές αρχές της ολότητας στον γενετήσιο τομέα, οι οποίες στηρίζονται στις αξιολογικές αντιλήψεις του πολιτισμού. Καταλήγοντας, το γερμανικό ακυρωτικό συμπεραίνει ότι η παρουσίαση γενετήσιων συμβάντων καθεαυτή δεν μπορεί πλέον να θεωρηθεί άσεμνη. Άλλα στοιχεία πρέπει να συντρέχουν και, ιδίως, η παρουσίαση αυτή να είναι χυδαία και να θίγει ή να θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα της ολότητας. Αυτό συμβαίνει, όταν περιστατικά γενετήσιας φύσεως παρουσιάζονται κατά τρόπο υπερβολικό, χωρίς οποιαδήποτε νοητική σχέση

⁵⁸ ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ Δ., "*Περί των ασέμνων δημοσιευμάτων - συγκριτικά παρατηρήσεις επί δύο αποφάσεων*", ΠΧρ 496/1970, σελ. 497-498.

⁵⁹ Βλ. και **ΑΠ 379/1954**.

⁶⁰ ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ Δ., ό.π., σελ. 496.

προς τις άλλες εξωτερικεύσεις της ζωής. Ενδείξεις ενός τέτοιου άσεμνου δημοσιεύματος αποτελούν, για παράδειγμα, η φορτική, παραμορφωτική, μη ρεαλιστική παρουσίαση γενετήσιων πράξεων ή ο εγκωμιασμός ακολασιών ή διαφθορών, όπως και η άσεμνη έκφραση.

XVII. Η υπόθεση Müller⁶¹ - Η κρίση του ΕΔΔΑ για τα άσεμνα

Πολύ σημαντική, ενόψει του προβληματισμού σχετικά με τη διάκριση των άσεμνων δημιουργημάτων από τα έργα τέχνης, είναι η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επί της υπόθεσης Müller. Ο Jozef Felix Müller είναι ένας γνωστός Ελβετός ζωγράφος. Ήταν από τους καλλιτέχνες που πήραν μέρος στην έκθεση "FRI-ART 81" στην Ελβετία. Η συμμετοχή του ήταν τρεις πίνακες με τίτλο "Τρεις νύχτες, τρεις πίνακες", τους οποίους ζωγράφισε επιτόπου. Φωτογραφίες του είχαν περιληφθεί στον κατάλογο και ήταν σε όλους προσιτοί χωρίς εισιτήριο, την ημέρα των επίσημων εγκαινίων της έκθεσης κατασχέθηκαν από τον ανακριτή. Κατά την ελβετική κυβέρνηση είχαν προηγηθεί διαμαρτυρίες, ιδίως ενός πατέρα κατόπιν αντίδρασης της ανήλικης κόρης του. Οι οργανωτές της έκθεσης και ο ζωγράφος καταδικάστηκαν σε πρόστιμο για δημόσια έκθεση άσεμνων αντικειμένων. Επίσης, διατάχθηκε η φύλαξη των πινάκων στο Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας του Fribourg.

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο θεώρησε ότι το περιεχόμενο των πινάκων είναι ηθικά βάνουσα σκανδαλιστικό για την πλειονότητα του πληθυσμού. Η χυδαιότητα είναι έκδηλη, προκαλώντας απέχθεια. Η βάνουση σεξουαλικότητα δεν είναι άξια καμιάς προστασίας, ακόμα και όταν υπηρετεί καλλιτεχνικού στόχους.

Τα ένδικα μέσα που ασκήθηκαν στο δικαστήριο του καντονίου και στη συνέχεια στο ελβετικό ακυρωτικό απορρίφθηκαν. Κατά την άποψη των τελευταίων, η επιδίωξη καλλιτεχνικής έκφρασης από το ζωγράφο δεν εμποδίζει το χαρακτηρισμό των επίμαχων έργων ως ασέμνων.

---

⁶¹ ΜΥΛΩΝΑΣ ΙΠΠ., "Η υπόθεση Müller. Μια άποψη του Ευρ.Δ.Δ.Α για τα άσεμνα. Σημεία αναφοράς για την ελληνική νομολογία", ό.π., σελ. 775 επ..

Οι οργανωτές της έκθεσης και ο Müller προσέφυγαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή επικαλούμενοι το **άρθρο 10 της ΕΣΔΑ**. Η προσφυγή κρίθηκε παραδεκτή και η υπόθεση υποβλήθηκε στον ΕυρΔΔΑ από την Επιτροπή.

Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι προσφυγόντες προφανώς υπέστησαν "επέμβαση δημοσίων αρχών" στην άσκηση του δικαιώματος έκφρασής τους εξαιτίας της καταδίκης και της κατασχέσεως. Όμως, μέτρα, όπως η απειλή ποινής ή ο περιορισμός, δεν συνιστούν από μόνα τους παραβίαση του κατοχυρωμένου στο **άρθρο 10** δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης, επειδή η άσκηση αυτού του δικαιώματος μπορεί να υπαχθεί στους περιορισμούς της παραγράφου 2. Γι' αυτό τα υπό κρίση μέτρα δεν παραβιάζουν το άρθρο 10, αν **α)** προβλέπονταν από το νόμο, **β)** υπηρετούσαν έναν ή περισσότερους από τους νόμιμους σκοπούς που προβλέπονται από την παράγραφο 2 του άρθρου 10 και **γ)** ήταν αναγκαία μέτρα σε μια δημοκρατική κοινωνία για την επίτευξη αυτών των σκοπών. Εξετάζοντας το αν πληρούνται οι παραπάνω προϋποθέσεις το ΕΔΔΑ έκρινε πως τόσο η καταδίκη όσο και η κατάσχεση δεν παραβίασαν το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

Χρήσιμο είναι στο σημείο αυτό να παρουσιαστούν τα βασικά επιχειρήματα της απόφασης:

- 1.** Τονίζεται η σημασία της νομολογιακής διάπλασης των αόριστων νομικών εννοιών.
- 2.** Το άρθρο **204 ΕΛΒΠΚ** αποσκοπεί στην προστασία της δημόσιας ηθικής, χωρίς να αγνοείται η σύνδεση αυτής της προστασίας με την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων πολιτών. Πάντως, σημασία έχει η προσβολή της σεξουαλικής ευπρέπειας και η δημιουργία συναισθημάτων απέχθειας.
- 3.** Τονίζεται η σχετικότητα της έννοιας του "ασέμνου".
- 4.** Το πιο σημαντικό κριτήριο αποτελεί η εκφορά γνώμης ενόψει της συνολικής κατάστασης και των περιστάσεων της υπό κρίση περίπτωσης. Σημαντικό ρόλο παίζει και η ύπαρξη ή μη δημοσιότητας: αν υπάρχει όριο ηλικίας ή εισιτήριο ή αν τα αντικείμενα είναι προσιτά σε όλους.
- 5.** Ιδιαίτερα γόνιμη είναι η παραδοχή ότι η καταδίκη για άσεμνα μπορεί να συνιστά προσβολή της ελευθερίας της έκφρασης στην ιδιαίτερη μορφή της

καλλιτεχνικής έκφρασης. Η σύνδεση αυτή καθιστά σαφές ότι η θεμελιώδης αυτή ελευθερία ισχύει και για "πληροφορίες" ή "ιδέες" που προκαλούν, σοκάρουν ή ενοχλούν.

XVIII. Η Πορνογραφία ενηλίκων - Ο ν.5060/1931

Η αντιμετώπιση του φαινομένου της ενήλικης πορνογραφίας σήμερα είναι κατά πολλούς αμφιλεγόμενη και προβληματική. Η υιοθέτηση του ούτως ή άλλως ευρύτατου και αόριστου όρου «άσεμνα», προκειμένου για πορνογραφικά έργα, και η εφαρμογή στις περιπτώσεις κολασμού παραγωγής και εμπορίας πορνογραφικού υλικού του **νόμου 5060/31** περί ασέμνων δημοσιευμάτων, ενός νομοθετήματος παρωχημένου, που δεν ανταποκρίνεται στις συνεχώς και ταχέως μεταβαλλόμενες αντιλήψεις της σημερινής κοινωνίας περί ηθικού και ανήθικου, σεμνού και άσεμνου, αποτελεί την πηγή ολόκληρης της προβληματικής και της αμφισβήτησης. Οι αμφισβητίες της σημερινής πρακτικής αντιτίθενται στην εφαρμογή του **ν. 5060/31** και επιμένουν στην ανάγκη αντικατάστασης και εκσυγχρονισμού της αντίστοιχης νομοθεσίας, ενώ οι πιο ριζοσπαστικοί φτάνουν και στην αμφισβήτηση της ίδιας της ανάγκης ποινικού κολασμού των ενήλικων πορνογράφων και προτείνουν την εξέταση της αποποινικοποίησης της.

Ο Ανδρουλάκης με αφορμή μια καταδίκη των εκδοτών ενός έργου του de Sade διερωτάται: *«Μα έχει ακόμα νόημα, στην εποχή μας, η καταδίωξη των «άσεμνων», και μάλιστα με το οπλοστάσιο του ποινικού δικαίου; Μπορεί ενγένη και πρέπει να θεωρηθεί σήμερα ως εγκληματική πράξη η παραγωγή, εισαγωγή, διάθεση κ.λ.π. των οποιωνδήποτε άσεμνων δημοσιευμάτων; Και γενικότερα: είχε ποτέ αληθινή δικαίωση η τιμώρηση τέτοιων πράξεων; Μπορεί να είναι αληθινό έγκλημα η διάδοση κάποιων εντύπων, που αρέσουν, σίγουρα σε μερικούς, επειδή δεν αρέσουν σε άλλους, έστω και σε περισσότερους;»*⁶²

Τα προβλήματα που χρειάζονται επίλυση είναι καταρχήν το τι τελικά συνιστά άσεμνο και ποια είναι η βλαπτικότητα του και κατά δεύτερον, αν άσεμνο είναι κάτι που δεν βλάπτει κανέναν, έστω και αν δεν αρέσει σε πολλούς, με ποιο

⁶² ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., "Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)", ό.π., σελ.210.

δικαίωμα το τιμωρούμε. Ο **v. 5060/31** στο **άρθρο 30** αναφέρει πως «*άσεμνα κατά τις περιπτώσεις του προηγούμενου άρθρου θεωρούνται τα χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα, οσάκις συμφώνως προς το κοινόν αίσθημα προσβάλωσι την αιδώς*». Ο Ανδρουλάκης τονίζει ότι άσεμνο δεν είναι ό,τι δεν είναι σεμνό, αλλά χαρακτηρίζει το άσεμνο ως «*μια οριακή έννοια, αφού αναφέρεται κατά την ουσία της πάντοτε σε ένα σημείο-όριο μιας διαδοχής αντικειμένων τέτοιο, ώστε η υπέρβασή του, και μόνο αυτή, να συνεπάγεται και την πραγμάτωσή της με την προσβολή πια και όχι απλή άρνηση της σεμνότητας*». Ο νόμος μας εντοπίζει και προβλέπει ρητά αυτό το όριο, που είναι η αιδώς.⁶³ Άσεμνα είναι, λοιπόν, από τα μη σεμνά αυτά τα οποία προσβάλλουν την αιδώς και μάλιστα όχι την αιδώς του δράστη αλλά την αιδώς των άλλων, μια αιδώς, που υπερβαίνει το υποκείμενο, που ενεργεί, καθώς είναι γνωστό ότι δεν ντρέπεται κανείς την ώρα που ενεργεί αλλά την ώρα που η ενέργειά του ή τα αποτελέσματά της γίνονται γνωστά σε τρίτους. Ο προβληματισμός σχετικά με το τι τελικά προστατεύει ο **v.5060** παραμένει: προστατεύει την ψυχική ηρεμία των πολιτών ή το δυσάρεστο συναίσθημα της ντροπής όταν κατάφωρα παραβιάζονται τα κοινωνικά ήθη ή τα κοινωνικά ήθη καθεαυτά;

Περαιτέρω τίθεται το ζήτημα κατά πόσο εμπίπτει στο ποινικό δίκαιο να αποδοκιμάζει ως κολάσιμη μια πράξη μόνο και μόνο επειδή δεν συνάδει προς τους κανόνες της ηθικής.

⁶³ Η αιδώς μας παρουσιάζεται ως ένα διφυές φαινόμενο, που με το ένα του πόδι στέκεται στο έδαφος της οντικής-εμπειρικής πραγματικότητας και με το άλλο σ' εκείνο του δέοντος, της ηθικής. Έτσι, και για την προσβολή της αιδούς μοιάζει να μπορεί να γίνει λόγος με την έννοια είτε μιας αθέλητης, ενστικτώδους, δυσάρεστης ψυχικής αντίδρασης (εκείνου που ντρέπεται) είτε, ανεξάρτητα από την πραγματική επέλευση μιας τέτοια αντίδρασης, με την έννοια της παράβασης ενός ηθικοκοινωνικού κανόνα που απαγορεύει τις πράξεις επίδειξης και, ταυτόχρονα, επιτάσσει την ντροπή ως αντίδραση εκείνων που θα γίνου μάρτυρές τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι λίγες σχετικά αποφάσεις προβαίνουν σε ορισμό της αιδούς, κατά την **ΑΠ 1178/1972** (ΠΧρ ΚΒ' 798), "*αιδώς είναι το αίσθημα αποστροφής προς το αισχρόν και προς το προκαλούν εντροπήν*". Η **ΠλημΑθ 12654/1978** (ΠΧρ ΚΗ' 642) θεωρεί την αιδώς *είδος της τιμής και η μειοψηφία της ΠλημΘεσ 1760/1983* (Αρμ 1983, 987) την θεωρεί *πυχή της προσωπικής ελευθερίας του ανθρώπου*. Η **ΕφΠειρ 1073/1984** (ΠΧρ ΛΔ' 1049) θεωρεί ότι μπορεί κάποιος να μην έχει αιδώς ή να την έχει αποβάλλει. Δυστυχώς, οι πιο πολλές αποφάσεις, παρακάμπτοντας το ζήτημα του ορισμού, αναφέρουν μόνο τι προσβάλλει την αιδώς. Με έναν έντονα φορτισμένο λόγο θεωρείται ότι προσβάλλουν την αιδώς περιστατικά και σκηνές αισχρές, όπως αυτές που ανάγονται στην εκπλήρωση της γενετήσιας ορμής κατά τρόπο ικανό να διεγείρει τη νοσηρή φαντασία και τα κατώτερα ένστικτα και ορέξεις των θεατών και να τους ωθήσει προς την ακολασία.

Η κρατούσα και ορθότερη γνώμη της θεωρίας διατηρεί αρνητική στάση απέναντι στο παραπάνω ερώτημα. Μόνος τρόπος για να καθοριστεί το αν μια πράξη θα πρέπει να είναι ή όχι ποινικά κολάσιμη είναι να διερευνηθεί, αν με την κύρωση αυτής της συμπεριφοράς εξυπηρετείται ο κύριος σκοπός του ποινικού δικαίου. Σκοπός του ποινικού δικαίου, για την εξυπηρέτηση του οποίου μπορεί να ασκηθεί νόμιμη βία σε μέλη της κοινωνίας, είναι η πρόληψη της βλάβης των υπόλοιπων μελών και, μέσω αυτής, η αυτοπροστασία της. Αμφίβολο είναι, ωστόσο, το κατά πόσον επιτυγχάνεται η αυτοπροστασία της κοινωνίας με τον εξαναγκασμό των μελών προς την ηθική τους βελτίωση. Δεν μπορούμε να αρνηθούμε φυσικά πως η κοινωνία έχει δικαίωμα να ενδιαφέρεται για την ηθική αγωγή των πολιτών⁶⁴. Μάλιστα, περιλαμβάνεται σχετική διάταξη στο Σύνταγμα, η οποία ορίζει την «ηθική αγωγή των Ελλήνων» ως έναν από τους κύριους σκοπούς της παιδείας και «*βασικήν αποστολή του Κράτους*».⁶⁵

Ωστόσο, η ηθικοπλαστική αποστολή της Πολιτείας, που αφορά, βέβαια, τους κανόνες του ποινικού δικαίου ως κανόνες που εκφράζουν αξίες θεμελιώδεις για την αρμονική ανθρώπινη συμβίωση, δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι εκτείνεται και στον καθορισμό ρυθμίσεων πιο κοντινών στην προσωπική σφαίρα των πολιτών, όπως είναι οι κανόνες οι αφορώντες την γενετήσια ελευθερία. Χαρακτηριστική της απεικόνισης της ουσίας της ανωτέρω άποψης η επιχειρηματολογία του Ανδρουλάκη, κατά τον οποίο *"Αν, όμως, εδώ η ηθική αξίωση της Πολιτείας δεν είναι ούτε καν για τα παιδιά και τους έφηβους απόλυτη και ανυποχώρητη, είναι φανερό ότι για την «επί ποινή» διαπαιδαγώγηση των ενηλίκων δεν καταλείπεται το παραμικρό έδαφος. Βέβαια, δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι η απρόσκλητη θέα του ασέμνου προκαλεί και προσβάλλει όχι μόνο τον συντηρητικό, τον ηλικιωμένο ή τον μειονεκτικό, αλλά προκαλεί και τον οικογενειάρχη βιοπαλαιστή και δοκιμάζει τις αντιστάσεις του. Επίσης, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί η προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από την εξαγοράσιμη διάθεση σε κοινή θέα του σώματος εκείνων, που συμμετέχουν στην*

⁶⁴ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., "Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)", ό.π., σελ.217.

⁶⁵ Βλ. **άρθρο 16 §2 Συντάγματος**.

παραγωγή του πορνογραφικού υλικού”⁶⁶. Σημαντικό, προκειμένου να λάβουμε θέση σε σχέση με το συγκεκριμένο ζήτημα, είναι να δούμε το συσχετισμό της πορνογραφίας με την διάπραξη εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς γενικότερα.

iii. Πορνογραφία ενηλίκων: Δημιουργεί δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων:

Διάφορα επιχειρήματα -αρνητικά και θετικά- έχουν εκφραστεί σχετικά με τις συνέπειες, που ενδεχομένως θα έχει στην ψυχοσύνθεση των πολιτών η έκθεση σε πορνογραφικό υλικό. Συχνά εκφράζεται η άποψη ότι η συνεχής ή, έστω, συχνή έκθεση σε πορνογραφικό υλικό επηρεάζει τα άτομα σε βαθμό, που να τους οδηγεί στη διάπραξη σεξουαλικών εγκλημάτων. Αντίθετη άποψη υποστηρίζει, παρουσιάζοντας ερευνητικό-στατιστικό υλικό, πως η έκθεση στην πορνογραφία δεν οδηγεί απαραίτητα σε διάπραξη εγκλημάτων που ανάγονται στη γενετήσια σφαίρα, όσον αφορά βέβαια πρόσωπα, που ούτως ή άλλως είναι υγιώς κοινωνικοποιημένα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει διάκριση της πορνογραφίας από τη διαστροφή. Πορνογραφία αποτελεί ένα έργο, που σκοπεύει κυρίως στη διέγερση των ερωτικών ενστίκτων των κοινωνιών, του οποίου η παραγωγή, βέβαια, συνοδεύεται από οικονομικό όφελος. Αντιθέτως, διαστροφικό υλικό αποτελεί εκείνο που κυρίως αναγόμενο στη γενετήσια σφαίρα προκαλεί απέχθεια και αηδία στους κοινωνούς⁶⁷.

Παρουσιάζεται από μελέτες πως οι συνήθεις «πελάτες» της πορνογραφίας είναι νέοι, έγγαμοι άνδρες, η πλειοψηφία των οποίων με πανεπιστημιακή μόρφωση και κυρίως εργαζόμενοι «λευκού κολάρου». Κατά προσέγγιση το 25% των πελατών της πορνογραφίας έχουν εκτεθεί σε υλικό «σαδομαζοχιστικού» περιεχομένου.

Διάφορες έρευνες έχουν ασχοληθεί με τη σχέση, που μπορεί να συνδέει την έκθεση σε πορνογραφικό υλικό και τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Σχετική έρευνα που διεξήχθη το 1970 από την Προεδρική Επιτροπή Διαστροφής και Πορνογραφίας απέτυχε να καταλήξει σε αδιαμφισβήτητο συμπέρασμα για τη σχέση πορνογραφίας και σεξουαλικών

⁶⁶ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., "Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)", ό.π., σελ.348.

εγκλημάτων. Η πλειοψηφία των δηλώσεων που υποστηρίχτηκαν στο πλαίσιο της Επιτροπής είναι υπέρ της άποψης το πορνογραφικό υλικό να είναι διαθέσιμο στα άτομα άνω των 18 ετών, που επιθυμούν να κάνουν χρήση αυτού του υλικού. Μάλιστα, αφού δεν διαπιστώθηκε η ύπαρξη μιας αιτιώδους σχέσης μεταξύ της πορνογραφίας και των σεξουαλικών εγκλημάτων, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα, πως η ενδεχόμενη απαγόρευση της κυκλοφορίας τέτοιου υλικού δεν θα μπορούσε να υποστηρίξει μια θετική κοινωνική αποστολή⁶⁷. Εξάλλου, μια επίσης υποστηρικθείσα άποψη, αν και μειοψηφήσασα, προέβαλε το εξής επιχείρημα: Εφόσον δεν μπορεί να υποστηριχτεί μετά βεβαιότητας η αιτιώδης σχέση μεταξύ της έκθεσης στην πορνογραφία και της «ανατροφής» δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων και εφόσον δεν υπάρχει δεδομένος τρόπος κανονικοποίησης της κυκλοφορίας και των πωλήσεων υλικού τέτοιου είδους, μάλλον θα ήταν προτιμότερο να μην επιχειρηθεί τελικώς η οριοθέτηση αυτής της αγοράς.

Αντίστοιχη έρευνα αμερικανών επιστημόνων, που διεξήχθη το 1973, κατευθύνθηκε προς τη μελέτη τριών ομάδων αποτελούμενων αποκλειστικά από άνδρες: τους «φυσιολογικούς», τους «χρήστες» (πορνογραφικού υλικού) και τους «δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων». Δύο ήταν οι ερωτήσεις που τέθηκαν κυρίως στις ανωτέρω ομάδες. Κατά πρώτον «ως ενήλικες πόσο έχετε χρησιμοποιήσει πορνογραφικό υλικό;» και κατά δεύτερον «πόσο είχατε εκτεθεί σε τέτοιου είδους πορνογραφικό υλικό κατά τον προηγούμενο χρόνο;». Τα αποτελέσματα της πρώτης ερώτησης έδειξαν πως η ομάδα των δραστών είχε χρησιμοποιήσει αναλογικά λιγότερο πορνογραφικό υλικό, απ' ό,τι οι υπόλοιπες δυο ομάδες. Παρόμοια ήταν τα αποτελέσματα και της δεύτερης ερώτησης. Οι επιστήμονες κατέληξαν στο συμπέρασμα, πως η έκθεση στην πορνογραφία ίσως διαδραματίζει θετικό ρόλο στη διαδικασία ωρίμανσης των προσώπων.

iv. Πορνογραφία και βία

Παρά τις ανωτέρω διατυπώσεις, έχουν εκφραστεί απόψεις που υποστηρίζουν πως η πορνογραφία οδηγεί μετά βεβαιότητας στην τέλεση

---

⁶⁷ HOLMES R., ό.π., σελ. 84.

⁶⁸ HOLMES R., ό.π., σελ. 86.

σεξουαλικών εγκλημάτων. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης βασίζονται στο επιχείρημα πως το προφίλ των χρηστών πορνογραφίας, όπως και των δραστών των εν λόγω εγκλημάτων, έχει αλλάξει σημαντικά από το 1970, κυρίως λόγω της όλο και πιο συχνής παρουσίας βίας στο σύγχρονο πορνογραφικό υλικό. Σχετική έρευνα καταδεικνύει τη σχέση μεταξύ βίας και σεξουαλικής εγκληματικότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν πως άνδρες, που κάνουν συχνή χρήση βίαιου πορνογραφικού υλικού είναι πολύ δεκτικοί σε βίαιες σεξουαλικές παραστάσεις, όπως, επίσης, λιγότερο ευαισθητοποιημένοι απέναντι σε θύματα βιασμού και άλλων σεξουαλικών εγκλημάτων.

XIX. Πορνογραφία ανηλίκων

Το φαινόμενο της διάδοσης παιδικής πορνογραφίας στο internet αφορά, βέβαια, την προσβολή της αιδούς, η δίωξή του, όμως, αποσκοπεί κυρίως στην προστασία της ανηλικότητας και της παιδικής ηλικίας. Ο ποινικός νομοθέτης βρίσκεται «μουδιασμένος» απέναντι στις εξελίξεις της τεχνολογίας και των ειδικών τεχνικών μέσων, που έχουν οδηγήσει σ' αυτό το πρόβλημα, που ορίζουμε σήμερα ως παιδική πορνογραφία. Πριν φτάσουμε, όμως, στην κυκλοφορία παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο, ας δούμε τι είναι παιδική πορνογραφία, τι διαστάσεις έχει λάβει σήμερα και πώς αντιμετωπίζεται από τα ποινικά δίκαια διαφόρων κρατών.

vi. Η σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων γενικά

Η σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων αποτελεί φαινόμενο που συναντούμε σε διάφορα κράτη και συχνά συνοδεύεται από σεξουαλική βία και οικονομική εκμετάλλευση. Το έγκλημα ως φαινόμενο έχει δυο πλευρές: στη μια βρίσκονται οι περιπτώσεις ανηλίκων, που συμβιώνουν με ενήλικο άτομο σεξουαλικό σύντροφο ή που έχουν συναινέσει ή που έχουν προβάλει μόνο παθητική αντίσταση στην κατάχρηση⁶⁹. Στην άλλη πλευρά ανήκουν οι περιπτώσεις, που το ενήλικο άτομο χρησιμοποίησε κάποια μορφή βίας για να εξασφαλίσει είτε για τον εαυτό του είτε για άλλους τις σεξουαλικές απολαύσεις

⁶⁹ ΣΠΙΝΕΛΛΗ Κ. - ΤΡΩΪΑΝΝΟΥ Α., "Δίκαιο Ανηλίκων - Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις", Β' έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1992, σελ.178.

ενός ανήλικου προσώπου, κατά κανόνα με οικονομικό όφελος. Η έννοια της σεξουαλικής κατάχρησης ορίζεται ως η κατάχρηση εξουσίας ή η χρήση σωματικής ή ψυχολογικής βίας ή η εκμετάλλευση της απειρίας ή ανικανότητας ενός ανήλικου ατόμου να αντισταθεί, οι οποίες γίνονται με σκοπό τη χρησιμοποίησή του για γενετήσια απόλαυση. Με τον όρο πάλι σεξουαλική εκμετάλλευση εννοείται η χρησιμοποίηση για οικονομικό όφελος ενός ανήλικου ατόμου, με την οποία παραβιάζεται άμεσα ή έμμεσα η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η σεξουαλική ελευθερία και εκτίθεται σε κίνδυνο η ψυχοσωματική του ανέλιξη⁷⁰.

Κατά το **ά.8 §6** του **ν. 3064/2002** η σεξουαλική εκμετάλλευση ορίζεται ως εξής: *«Η κατά τις προηγούμενες παραγράφους γενετήσια εκμετάλλευση συνίσταται στην επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης ή στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση τέτοιας πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση»*. Επίσης, κατά το **ά.6 §3** του ανωτέρω νόμου, *«Αν κάποια από τις πράξεις της πρώτης παραγράφου αφορά πορνογραφικό υλικό που συνδέεται με την εκμετάλλευση της ανάγκης, της πνευματικής αδυναμίας, της κουφότητας ή της απειρίας ανηλικού ή με την άσκηση σωματικής βίας κατ' αυτού, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα έως εκατό χιλιάδων ευρώ και, αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή εκατό χιλιάδων έως πεντακοσίων χιλιάδων ευρώ»*.

Τόσο η σεξουαλική κατάχρηση όσο και η σεξουαλική οικονομική εκμετάλλευση δεν είναι νέα φαινόμενα, οι διαστάσεις τους, όμως, ακόμα και κατά προσέγγιση είναι άγνωστες. Η σεξουαλική κατάχρηση ανηλίκων, αν δεν αφήσει εξωτερικά εμφανή τραύματα, δεν γίνεται εύκολα αντιληπτή και η σεξουαλική εκμετάλλευση είναι δύσκολα διαπιστώσιμη. Το πρόβλημα έχει κάποια κύρια χαρακτηριστικά τα οποία είναι:

---

⁷⁰ ΣΠΙΝΕΛΛΗ Κ. - ΤΡΩΪΑΝΝΟΥ Α., ό.π., σελ.179.

- Αθρασύτητα: Τα περισσότερα από τα εγκλήματα που έχουν να κάνουν με τη σεξουαλική εκμετάλλευση παραμένουν άγνωστα στις αρχές, καθώς μεγάλο ποσοστό αυτών λαμβάνει χώρα στο ενδοοικογενειακό περιβάλλον. Επίσης, οργανωμένα κυκλώματα παιδικής πορνογραφίας κρύβονται πίσω από καθ' όλα νόμιμες επιχειρήσεις, όπως είναι τα γραφεία εύρεσης εργασίας και τα γραφεία ταξιδιών.
- Κινητικότητα: Η μετακίνηση των θυμάτων, των δραστών αλλά και των υλικών στοιχείων του εγκλήματος δυσχεραίνουν το έργο των αρχών.
- Υποτονισμός: οπαδοί προωθημένων ιδεών μάχονται για τη σεξουαλική απελευθέρωση και για την ελευθερία της σεξουαλικής έκφρασης όλων των ηλικιακών ομάδων, ακόμα και των παιδιών, που θεωρούνται ελεύθερα να συνάπτουν σεξουαλικές σχέσεις με ενήλικα άτομα και των δυο φύλων.
- Θυματολογική προσέγγιση: Η έμφαση δίνεται στα ανήλικα άτομα ή και σε άτομα μετεφηβικής ηλικίας, που είναι θύματα συναφών εγκλημάτων και ύστερα ανήλικοι δράστες τέτοιων εγκλημάτων.
- Ανεπιβεβαίωτοι γενεσιουργοί παράγοντες: Η οικογενειακή αποδιοργάνωση, οι πρώιμες σεξουαλικές σχέσεις των ανηλίκων, η φυγή από το οικογενειακό περιβάλλον, η εξάρτησή τους από τοξικές ουσίες, αλλά και οι απαγωγές και οι παράνομες υιοθεσίες είναι παράγοντες, που συναντώνται συχνά στα θύματα πορνείας και πορνογραφίας⁷¹.

vii. Η παιδική πορνογραφία ειδικότερα

Ο όρος παιδική πορνογραφία αναφέρεται σε έντυπο και άλλο οπτικο-ακουστικό υλικό, που παρουσιάζει παιδιά κάτω από μια ορισμένη ηλικία να εμπλέκονται εμφανώς σε γενετήσιες πράξεις, ομοφυλοφιλικού ή ετεροφυλικού χαρακτήρα μεταξύ τους ή με ενήλικα άτομα. Ο όρος παιδική πορνογραφία είναι ιδιαίτερος ευρύς, καθώς περιλαμβάνει μεγαλύτερο φάσμα ηλικιών που ενδέχεται να φτάσει στο 17^ο ή και 18^ο έτος. Ωστόσο το επίθετο παιδική δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί στενά: Ο ποινικός κώδικας χαρακτηρίζει ως αποπλάνηση παιδιών πράξεις, που στρέφονται κατά ατόμων κάτω των 15 ετών. Επίσης, στο Σχέδιο Σύστασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη σεξουαλική εκμετάλλευση

παιδιών ο όρος παιδί περιλαμβάνει άτομα ως 16 ετών. Η χρησιμοποίηση παιδιών για συμμετοχή σε γενετήσιες πράξεις θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «εξώθηση στη διαφθορά». Η συμμετοχή του παιδιού ως αντικειμένου στην παραγωγή πορνογραφικού υλικού δημιουργεί σ' αυτό συνήθειες που προκαλούν την ερωτική ευαισθησία. Γι' αυτό η παιδική πορνογραφία ορθώς θεωρείται ότι δεν διαφέρει ουσιαστικά από τις άλλες περιπτώσεις μαστροπείας. Εξάλλου, έχει ευρύτατα υποστηριχτεί η άποψη πως με τη χρησιμοποίηση υλικού παιδικής πορνογραφίας ορισμένα άτομα τρέφουν τις ερωτικές τους φαντασιώσεις με αντικείμενα παιδιά και ωθούνται στην τέλεση παρόμοιων αξιοποιούνων πράξεων⁷².

Ο **ν. 5060/31** για τα άσεμνα δημοσιεύματα θα έπρεπε να καλύπτει και τις περιπτώσεις παιδικής πορνογραφίας. Ωστόσο, οι διατάξεις αυτές προστατεύουν μόνο μια κατηγορία ανηλίκων - αυτούς, που ενδέχεται να χρησιμοποιήσουν το υλικό. Η ανάγκη, όμως, προστασίας της παιδικής ηλικίας απαιτεί την τροποποίηση και τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας, προκειμένου να καλύπτει και το κοινωνικό πρόβλημα που δημιουργείται από τη χρησιμοποίηση ανηλίκων για την παραγωγή πορνογραφίας. Κατά συνέπεια, θα ήταν σκόπιμο να ρυθμιστούν αυτά τα θέματα με ένα νέο νομοθέτημα επικεντρωμένο μόνο στους ανηλίκους.

Με τον πρόσφατο **νόμο 3064/2002** περί «*καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγής στα θύματα των πράξεων*» φαίνεται πως αρχίζουν να γίνονται τα πρώτα βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση. Ειδικότερα το **ά. 6 του ν. 3064/2002**, το οποίο υπό τον αριθμό **348Α** και τον τίτλο "*Πορνογραφία Ανηλίκων*" προστίθεται στο **ά. 348 του Ποινικού Κώδικα** ορίζει: «*1.Όποιος από κερδοσκοπία παρασκευάζει, κατέχει, προμηθεύεται, αγοράζει, μεταφέρει, διακινεί, διαθέτει, πωλεί ή θέτει με οποιονδήποτε τρόπο σε κυκλοφορία πορνογραφικό υλικό τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ*».

---

⁷¹ ΣΠΙΝΕΛΛΗ Κ. - ΤΡΩΪΑΝΝΟΥ Α., ό.π., σελ. 185.

⁷² ΣΠΙΝΕΛΛΗ Κ. - ΤΡΩΪΑΝΝΟΥ Α., ό.π., σελ. 199.

Σήμερα, λοιπόν, με τη νομοθετική αυτή παρέμβαση - αν και καθυστερημένη - δίνεται λύση σε προβλήματα, όπως αυτό της ποινικής ευθύνης και δίωξης όχι μόνο των χρηστών, αλλά και των παραγωγών πορνογραφικού υλικού.

Έχει υποστηριχτεί η άποψη πως η απαγόρευση κυκλοφορίας πορνογραφικού υλικού προσβάλλει αφενός την ελευθερία των παιδιών ως καταναλωτών αλλά και ως παραγωγών πορνογραφικού υλικού, όπως και τα συμφέροντα των ενηλίκων χρηστών αλλά και των ατόμων, που εισάγουν, εμπορεύονται και πωλούν τέτοιου είδους υλικό, και αφετέρου την ελευθερία του τύπου. Τίθεται, λοιπόν, θέμα προσβολής των συμφερόντων των εξής ομάδων: **α)** των ενηλίκων χρηστών, **β)** ενηλίκων εμπόρων, **γ)** ανηλίκων χρηστών, **δ)** ανηλίκων που συμμετέχουν στην παραγωγή τέτοιου υλικού και **ε)** φορέων των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Οι σκοποί, όμως, και τα συμφέροντα, που εξυπηρετεί η απαγόρευση της παιδικής πορνογραφίας, όπως είναι η προστασία της προσωπικότητας ευάλωτων προσώπων, προφανώς ξεπερνούν την προστασία του συνταγματικώς κατοχυρωμένου δικαιώματος της πληροφόρησης, το οποίο θα πρέπει να υποχωρήσει χάριν του συμφέροντος του παιδιού και του δικαιώματός του για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του σε περιβάλλον, που δεν θα προβάλλει πρότυπα βίας και σεξουαλικού εθισμού. Ο περιορισμός, επομένως, της κυκλοφορίας υλικού παιδικής πορνογραφίας δικαιολογείται, αν αναλογισθεί κανείς ότι προστατευόμενο υλικό στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι η αιδώς των πολιτών, αλλά η παιδική ηλικία. Επιπλέον, απαιτείται η προστασία των ανηλίκων από τα άσεμνα αντικείμενα που τους προσφέρονται για αγορά ή γενικότερα χρήση⁷³.

Ειδικότερα όσον αφορά την έντυπη πορνογραφία υπάρχουν τρεις τύποι:

- Περιοδικά που εμπεριέχουν φωτογραφίες παιδιών και των δυο φύλων σε σεξουαλικές στάσεις καθώς και επιστολές ενηλίκων παιδόφιλων, οι οποίοι ενδιαφέρονται να συνευρεθούν με ανηλικούς αμφοτέρων φύλων ή περιγράφουν τις σεξουαλικές τους δραστηριότητες με ανηλικούς. Αυτά τα περιοδικά απευθύνονται κατά κύριο λόγο σε παιδόφιλους, οι οποίοι

⁷³ ΣΠΙΝΕΛΛΗ Κ. - ΤΡΩΪΑΝΝΟΥ Α., ό.π., σελ. 202.

ενδιαφέρονται να συνευρεθούν με νεαρά αγόρια ή νεαρά κορίτσια. Είναι ασυνήθιστο για ένα τέτοιο περιοδικό να περιέχει φωτογραφίες και ιστορίες που αφορούν και τα δύο φύλα.

- Κατά δεύτερον υπάρχουν περιοδικά, που σκοπεύουν σε παιδόφιλους, που ενδιαφέρονται για ανήλικα κορίτσια. Αυτά τα περιοδικά εμπεριέχουν φωτογραφίες μόνο αυτού του φύλου, πολύ συχνά σε πόζες που αποσκοπούν στη διέγερση σεξουαλικών συναισθημάτων. Υπάρχουν, επίσης, κείμενου που αντανακλούν τη φιλοσοφία ότι οι πραγματικοί κίνδυνοι για την κοινωνία μας είναι οι αρνητικές σκέψεις σχετικά, με το παιδικό γυμνό και τη συνεύρεση με παιδιά.
- Αντιστοίχως κυκλοφορούν και περιοδικά, που αφορούν την ομοφυλοφιλική παιδική πορνογραφία και απευθύνονται σε άνδρες ομοφυλόφιλους, παιδόφιλους.
- Άλλος τύπος πορνογραφικού εντύπου είναι αυτός στον οποίο περιγράφονται σε μορφή διηγήματος ιστορίες παιδιών ή εφήβων, θυμάτων βίας, κακοποίησης και σεξουαλικής βίας. Κεντρικός χαρακτήρας του διηγήματος ο ενήλικος, που θυματοποιεί τον ανήλικο⁷⁴.

Ιδιαίτεροι και πιο σύγχρονοι τρόποι κυκλοφορίας παιδικού πορνογραφικού υλικού είναι κατ' αρχήν ο χώρος του διαδικτύου αλλά και ο χώρος του θεάματος και της διαφήμισης. Συγκεκριμένα, φωτογραφίες, που διοχετεύονται στο διαδίκτυο μέσω της αλληλογραφίας ή μέσω αγγελιών αποτελούν τον κύριο τρόπο διάδοσης πορνογραφικού υλικού στο διαδίκτυο. Προσωπικοί υπολογιστές και modems έχουν ανοίξει τις πύλες του διαδικτύου σε παιδόφιλους, οι οποίοι επικοινωνούν μεταξύ τους με σκοπό την ανταλλαγή υλικού αλλά και την επικοινωνία με ανηλίκους. Απ' την άλλη, τηλεοπτικές και έντυπες διαφημίσεις, όπως και αφίσες, που απεικονίζουν μωρά ή παιδιά με εσώρουχα ή μαγιό αποτελούν πορνογραφικό υλικό για πολλούς παιδόφιλους. Οι διαφημίσεις καθεαυτές δεν αποτελούν πορνογραφικό υλικό ούτε και στοχεύουν σ' αυτό, αλλά μάλλον στην προώθηση των προϊόντων που διαφημίζουν. Ωστόσο, για την

---

⁷⁴ HOLMES R., ό.π., σελ. 91-92.

φαντασία ενός παιδόφιλου ακόμη και τέτοιες εικόνες αποτελούν παιδική πορνογραφία.

viii. Ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος, ως αιτία εμπλοκής ανηλίκων στην πορνογραφία

Παρατηρείται πως τα παιδιά που εμπλέκονται στην παιδική πορνεία και πορνογραφία προέρχονται από διάφορους χώρους. Σε χώρες, όπου η παιδική πορνογραφία ανθίζει, όπως αυτές της ανατολικής Ασίας και της Βαλτικής υπάρχουν "λέσχες γονέων", οι οποίοι φροντίζουν, ώστε το παιδί τους να εμφανίζεται και να συμμετέχει στην παραγωγή πορνογραφικού υλικού. Επίσης, υπάρχουν γονείς οι οποίοι κινηματογραφούν τα παιδιά τους, ενώ τα αναγκάζουν να συμμετάσχουν σε γενετήσιες πράξεις και συνεργάζονται με άλλους γονείς, αλλά και αντίστοιχες επιχειρήσεις, για δική τους ευχαρίστηση αλλά και κέρδος βέβαια. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις ανηλίκων, οι οποίοι ωθούνται στην πορνογραφία από τους ενήλικους του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι οποίοι ασκούν σ' αυτούς εξουσία. Η άσκηση βίας και ο καταναγκασμός είναι χαρακτηριστικό αυτών των περιπτώσεων.

ix. Ποια είναι τα παιδιά, που εμπλέκονται στην πορνογραφία;

Από σχετικές έρευνες προκύπτουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά των ανηλίκων, που εμπλέκονται σε κυκλώματα πορνογραφίας. Αυτά είναι:

- εμπλοκή σε παιδική πορνεία,
- φυγή από το οικογενειακό περιβάλλον,
- καταγωγή από μη υγιείς «διαλυμένες» οικογένειες,
- ηλικίες μεταξύ 8 και 17 ετών,
- κακή επίδοση στο σχολείο και κακή διαγωγή στο σπίτι,
- όχι ιδιαίτερως ισχυροί ηθικοί ή θρησκευτικοί φραγμοί,
- φτωχό κοινωνικό περιβάλλον,
- γονείς φυσικά ή ψυχολογικά απόντες.

Από έρευνα, που διεξήχθη στις Ηνωμένες Πολιτείες μεταξύ 34 ανηλίκων⁷⁵, που ομολόγησαν τη συμμετοχή τους σε παιδική πορνογραφία καταλήγουμε σε ορισμένα σημαντικά συμπεράσματα. Τα περισσότερα παιδιά που εμπλέκονται

στην πορνογραφία έχουν εγκαταλείψει την οικογενειακή εστία, πολλά από αυτά για λόγους κακοποίησης, ενώ άλλα λόγω αυστηρής πειθαρχίας και καταπίεσης ή ακόμη και για λόγους, όπως εγκυμοσύνη και συναισθηματικά προβλήματα. Μόλις το 16,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσε ότι οι γονείς τους είναι παντρεμένοι και μόνον ένας (!!!) πως διατηρεί καλές σχέσεις με αυτούς, ενώ η πλειοψηφία δήλωσε, πως διατηρούν στενές σχέσεις με τα αδέρφια τους, γεγονός που καταδεικνύει τη σύγχρονη κρίση των οικογενειακών θεσμών.

Χωρίς καμία εξαίρεση (!) οι ανήλικοι δήλωσαν πως κάνουν χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών. Σε περισσότερες από τέσσερις ή πέντε περιπτώσεις τα παιδιά είπαν ότι είχαν φύγει από το σπίτι τους, άλλη μια ένδειξη της δυσλειτουργίας της οικογένειας. Ίσως, εξαιτίας των προβλημάτων στο σπίτι - δυσλειτουργία, επιθετικότητα, εχθρικότητα, η φυγή θεωρήθηκε ως μια λύση στο πρόβλημα. Αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις αυτή η συμπεριφορά καταλήγει στη μετακίνηση του παιδιού από τη μια δύσκολη κατάσταση στην άλλη. Η ανάμειξη στην παιδική πορνογραφία μπορεί να είναι ζήτημα επιβίωσης για ορισμένα παιδιά, όπως συμβαίνει και με την ανάμειξη στην πορνεία για πολλά νέα άτομα.

Τέλος τα γενικά συμπεράσματα της έρευνας παρουσιάζουν το ψυχολογικό προφίλ ενός παιδιού, που προέρχεται από περιβάλλον όπου η αγάπη, η φροντίδα και η θαλπωρή απουσιάζουν. Ασυμφωνία και διχόνοια είναι κοινές σε όλες αυτές τις οικογένειες όπως συχνή είναι και η χρήση βίας, η κακοποίηση και ο αλκοολισμός.

x. Η αντιμετώπιση της παιδικής πορνογραφίας από τη σκοπιά του συνταγματικού δικαίου

Το Ελληνικό Σύνταγμα ρυθμίζει με το **ά.14 §3** την κατάσχεση εντύπων τα οποία περιέχουν άσεμνα δημοσιεύματα και προσβάλλουν καταφανώς τη δημόσια αιδώς. Σύμφωνα με το **ά. 30 του ν. 5050/31** «άσεμνα ...είναι τα χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα, οσάκις, συμφώνως προς το κοινόν αίσθημα, προσβάλλωσι την αιδώς». Το πότε συμβαίνει αυτό εξαρτάται τόσο από τον τόπο και χρόνο της δημοσίευσης, όπως και από το πρόσωπο του αποδέκτη

⁷⁵ HOLMES R., ό.π., σελ. 94.

αλλά και τη φύση του εντύπου. Άλλωστε, όπως έχει αναλυθεί παραπάνω⁷⁶, ο ίδιος ο νόμος ορίζει ότι δεν είναι άσεμνο το έργο τέχνης ή επιστήμης, εκτός από τις περιπτώσεις που παρέχεται ειδικώς σε πρόσωπα κάτω των 18 ετών και προς σκοπούς άλλους "εκτός της σπουδής". Ενώ, όμως, κατά το νόμο αρκεί η προσβολή από ένα έντυπο της αιδούς, για να γίνει η ποινική δίωξη για παράβαση των διατάξεών του, κατάσχεση εντύπου επιτρέπεται από το Σύνταγμα μόνο αν προσβάλλεται η δημόσια αιδώς και η προσβολή αυτή είναι προφανής.

Συνεπώς, βάσει του **άρθρου 14 §3** και του **ά. 15** του **Συντάγματος**, είναι δυνατή η απαγόρευση διάδοσης πορνογραφικού υλικού στο διαδίκτυο. Μπορεί να ζητηθεί η απομάκρυνσή του από ιστοσελίδες και «χώρους» ελεύθερης πρόσβασης για το κοινό, δεν μπορεί όμως να απαγορευτεί η αποστολή τους στο πλαίσιο ιδιωτικών-διαπροσωπικών επαφών μέσω ηλεκτρονικών επιστολών. Αυτό που απαγορεύεται τελικώς είναι η δημόσια διάδοση⁷⁷. Οι όροι της απαγόρευσης διάδοσης εξαρτώνται από το χαρακτηρισμό της εικόνας ως εντύπου ή κινηματογραφικού έργου.⁷⁸ Ως προς την ποινική δίωξη, όμως, των ασέμνων στην Ελλάδα υπάρχει σοβαρό πρόβλημα, δεδομένου ότι το **άρθρο 30 του ν. 5060/1931** είναι υπερβολικά αόριστο στη διατύπωσή του, ενώ η υπαγωγή του διαδικτύου στην έννοια του εντύπου ή των "αντικειμένων" θα συνιστούσε από

⁷⁶ Βλ. σελ. 33 επ..

⁷⁷ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ.93.

⁷⁸ Με την απόφαση **ΑΠ 1097/1976** της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου δόθηκε λύση στη διαφωνία που υπήρχε στα ποινικά μας δικαστήρια ως προς το εάν ισχύουν στην περίπτωση της προβολής στο κοινό κινηματογραφικής ταινίας με άσεμνες εικόνες οι διατάξεις των **άρθρων 29 και 30 του ν. 5060/1931**. Στο θέμα αυτό η μειοψηφία των δικαστών έκρινε ότι δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις αυτές και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να χωρήσει ποινική δίωξη σύμφωνα με αυτές για προσβολή της δημοσίας "αιδούς", αλλά οι ειδικές διατάξεις περί ελέγχου κινηματογραφικών ταινιών του **ν.δ. 1108/1942 (άρθρα 8-12)**. Δέχεται, δηλαδή, η μειοψηφία ότι είναι αποκλειστική και ανέλεγκτη από τα ποινικά δικαστήρια η κρίση της προβλεπόμενης από τις ανωτέρω αναφερόμενες διατάξεις Επιτροπής Ελέγχου κινηματογραφικών ταινιών, που αποφάνθηκε για τη χορήγηση άδειας για την προβολή ορισμένης κινηματογραφικής ταινίας. Αλλά και η γνώμη της πλειοψηφίας δεν απομακρύνεται από την άποψη αυτή, αλλά δέχεται ότι ο έλεγχος της ταινίας από την αρμόδια Επιτροπή δεν επεκτείνεται κατ' ανάγκη και στον έλεγχο των εικόνων της ταινίας, την ενέργεια του οποίου ο νόμος ορίζει δυναμική για την Επιτροπή, η οποία για το σκοπό αυτό έχει διακριτική εξουσία. Και με τη σκέψη αυτή έγινε δεκτό ότι, εφόσον η διοικητική άδεια της προβολής κινηματογραφικής ταινίας δεν καλύπτει τις άσεμνες εικόνες αυτής, τα ποινικά δικαστήρια μπορούν να κρίνουν κατά περίπτωση αν με την προβολή των εικόνων αυτών στην οθόνη του κινηματογράφου συντρέχει περίπτωση προσβολής των δημοσίων ηθών και, φυσικά, αν διαπράχθηκε το προβλεπόμενο από τις διατάξεις των **άρθρων 29 και 30 του ν. 5060/1931** σχετικό ποινικό αδίκημα. - Βλ. πιο αναλυτικά ΠΥΡΟΒΕΤΣΗΣ Μ., "Προβολή κινηματογραφικών ταινιών πορνό - προσβολή των δημοσίων ηθών", ΝοΒ 1977, σελ. 274 επ.

τη σκοπιά του ποινικού δικαίου ανεπίτρεπτη αναλογία. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να εφαρμοστούν άλλες ποινικές διατάξεις, όπως το άρθρο **353 ΠΚ**, που αφορά στην πρόκληση σκανδάλου δι' άσεμνων πράξεων.⁷⁹

XX. Η Σύσταση No. R (91) 11 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη σεξουαλική εκμετάλλευση, πορνογραφία, πορνεία και εμπορία παιδιών και νεαρών ενηλίκων και η σύμβαση της Γενεύης για τα άσεμνα δημοσιεύματα

Η Επιτροπή Υπουργών κατά την κατάρτιση του Σχεδίου της ως άνω Σύστασης τόνισε πως η ευημερία και τα συμφέροντα των παιδιών και των νεαρών ενηλίκων αποτελούν θεμελιώδη ζητήματα για κάθε κοινωνία και ότι η σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών για κερδοσκοπικούς σκοπούς, με τη μορφή της πορνογραφίας, της πορνείας και της εμπορίας ανθρώπινων όντων, έχει προσλάβει νέες και ανησυχητικές διαστάσεις σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο. Επίσης, παρατήρησε ότι η σεξουαλική εμπειρία, που συνδέεται με το συγκεκριμένο φαινόμενο και η οποία συχνά συνδέεται με πρώιμη σεξουαλική κακοποίηση μέσα στην οικογένεια ή έξω από αυτήν, μπορεί να αποβεί επιβλαβής στην ψυχική ανάπτυξη του παιδιού και του νεαρού ενηλίκου.

Η Επιτροπή συνιστά προς τις κυβερνήσεις των κρατών να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία και την πρακτική τους και, παράλληλα, να εισαγάγουν, αν αυτό κριθεί αναγκαίο, ορισμένα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων και των κατωτέρω⁸⁰:

- 1.** Να προωθούν και να ενθαρρύνουν προγράμματα, που να στοχεύουν στην ενημέρωση και κατάρτιση των γονέων και εκείνων, στα καθήκοντα των οποίων περιλαμβάνεται η υποστήριξη και η προστασία των παιδιών, στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας, της δικαιοσύνης

⁷⁹ Πολύ σημαντική είναι και η διάταξη του άρθρου 11 §4 της ΥΑ 68141 της 19/9-4/7/1995 περί του Κώδικος Δεοντολογίας Άσκησης Τηλεπικοινωνιακών Δραστηριοτήτων, κατά την οποία "Οι παρεχόμενες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες και η διαφήμισή τους δεν πρέπει να διευκολύνουν ή να ενθαρρύνουν την τέλεση αξιόποινων πράξεων και ιδιαίτερα την εξύβριση, τη δυσφήμιση, την απειλή, την απάτη, την εκβίαση, τη δωροδοκία, την αποπλάνηση παιδιών, τη διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας, τη μαστροπεία, τη σωματεμπορία, καθώς και την προσβολή των κρατούντων ηθών και της δημόσιας αιδούς". Η παραβίαση της διάταξης αυτής επισύρει πληθώρα διοικητικών κυρώσεων.

και της αστυνομίας, προκειμένου να γίνονται ικανοί να αναγνωρίζουν περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης και να παίρνουν τα αναγκαία μέτρα.

2. Να περιλαμβάνουν στα προγράμματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας σχολικής εκπαίδευσης πληροφόρηση σχετικά με τους κινδύνους σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης, στην οποία μπορεί να είναι εκτεθειμένα τα παιδιά ή οι νεαροί ενήλικοι, και σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να υπερασπίσουν τον εαυτό τους.
3. Να αποθαρρύνουν και προλαμβάνουν κάθε κατάχρηση της εικόνας και της φωνής του παιδιού σε συναφή με τον έρωτα θέματα.
4. Να προσκαλούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης να συμβάλλουν σε μια γενικότερη ενημέρωση πάνω στο θέμα και να υιοθετούν κατάλληλους κανόνες συμπεριφοράς.
5. Να ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταξύ της αστυνομίας και όλων των οργανισμών, δημόσιων και ιδιωτικών, που χειρίζονται υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης και ποικίλες μορφές εκμετάλλευσης.
6. Να προτρέπουν το κοινό και τα ιδιωτικά ιδρύματα και τις υπηρεσίες που ασχολούνται με παιδιά και νεαρούς ενήλικους, θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, να τηρούν τις αντίστοιχες στατιστικές πληροφορίες για την εξυπηρέτηση επιστημονικών σκοπών και αντεγκληματικής πολιτικής, σεβόμενοι πάντα την ανωνυμία και την εμπιστευτικότητα.
7. Να υποστηρίζουν τις δημόσιες και ιδιωτικές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία κέντρων, που παρέχουν ιατρική, ψυχολογική, κοινωνική ή νομική βοήθεια σε παιδιά και νεαρούς ενήλικους, που βρίσκονται σε κίνδυνο ή υπήρξαν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης.
8. Να προτρέπουν τις αστυνομικές υπηρεσίες να δίδουν ιδιαίτερη προσοχή στην πρόληψη, διαλεύκανση και την έρευνα εγκλημάτων, που περιλαμβάνουν σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών και νεαρών ενηλίκων και να διαθέτουν επαρκή μέσα για το σκοπό αυτό.

---

⁸⁰ ΠΙΤΣΕΛΑ ΑΓΓ., "Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής - Δίκαιο Ανηλίκων", Β' έκδοση. εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1999, σελ.108-110.

9. Να εξασφαλίζουν ότι τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των παιδιών θα προστατεύονται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των πρακτικών και το σεβασμό στην ιδιωτική ζωή των παιδιών και νεαρών ενηλίκων αποφεύγοντας ιδιαίτερα την αποκάλυψη πληροφοριών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναγνώριση της ταυτότητάς τους.
10. Να προβλέπουν ειδικές συνθήκες διεξαγωγής των ανακρίσεων παιδιών και νεαρών ενηλίκων, που είναι θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ώστε να μειώσουν τις τραυματικές -ούτως ή άλλως- συνέπειες τέτοιων ανακρίσεων και να αυξήσουν την αξιοπιστία των δηλώσεών τους.
11. Να προβλέπουν κατάλληλες κυρώσεις λαμβάνοντας υπόψη τη βαρύτητα του εγκλήματος που τελέσθηκε από εκείνους, οι οποίοι είναι αναμειγμένοι στην παραγωγή πορνογραφικού υλικού, που περιλαμβάνει παιδιά.
12. Να εξετάσουν τη σκοπιμότητα της θέσπισης ποινικής κύρωσης για μόνη την κατοχή πορνογραφικού υλικού, που περιλαμβάνει παιδιά.
13. Να προωθήσουν μέσω της διεθνούς συνεργασίας τον εντοπισμό των εταιριών, ενώσεων ή ατόμων - κατά κανόνα συνδεδεμένων με δύο ή περισσότερες χώρες - που χρησιμοποιούν παιδιά για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού.

Σε διεθνές επίπεδο, άλλωστε, ισχύει η σύμβαση της Γενεύης της 12/9/1923 για τα άσεμνα δημοσιεύματα, την οποία η Ελλάδα κύρωσε με το **v. 4311/1929**. Αργότερα, η διεθνής αυτή σύμβαση τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο της 12/11/1947 και υπογράφηκε από τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών. Μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, που κύρωσε το Πρωτόκολλο με το **v. 2306/1953**. De lege lata, σύμφωνα με την εν λόγω σύμβαση, που έχει αυξημένη τυπική ισχύ, κατά το **άρθρο 28 του Συντάγματος**, έχουμε απόλυτη απαγόρευση και ποινικοποίηση των ασέμνων.

ΜΕΡΟΣ Γ΄:

**Η ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ: ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ**

XII. Εισαγωγικά στοιχεία

Η εξέλιξη της τεχνολογίας και η παγκοσμιοποίηση του internet οδήγησε στην εξάπλωση των δικτύων πορνογραφίας σε παγκόσμια κλίμακα, όπως και την επικοινωνία των χρηστών τέτοιου υλικού, την ευκολότερη ανεύρεση θυμάτων και την οργάνωση των κυκλωμάτων πορνογραφίας, τα οποία, εκμεταλλευόμενα, την ανωνυμία του διαδικτύου αλλά και την έλλειψη ειδικής τεχνολογικής κατάρτισης των αρχών, μπορούν πλέον να δρουν ανενόχλητα. Ωστόσο, η δίωξη τέτοιων κυκλωμάτων δεν είναι αποκλειστικά ζήτημα τεχνολογικής κατάρτισης και ικανότητας· είναι και θέμα νομοθετικής πληρότητας. Η φύση του διαδικτύου δημιουργεί θεωρητικά προβλήματα, όσον αφορά τη φύση των εγκλημάτων, που τελούνται μέσω αυτού, τη δίωξη και τη νομοθετική προσέγγισή τους. Είναι τα δια του διαδικτύου τελούμενα εγκλήματα φύσει όμοια με τα «κοινά» και, αν όχι, τότε τι τα διαφοροποιεί; Ο τόπος τέλεσης των διαδικτυακών εγκλημάτων, η ευθύνη των παροχών και η δημιουργία συνδέσμων (links) με αξιόποινο περιεχόμενο είναι τα κύρια ζητήματα που απασχολούν τη θεωρία σχετικά με τα εγκλήματα αυτά.

XIII. Ο τόπος τέλεσης των διαδικτυακών εγκλημάτων

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ζήτημα του τόπου τέλεσης των διαδικτυακών πράξεων προβληματίζει έντονα τη διεθνή ποινική επιστήμη, που επιχειρεί να συμφιλιώσει μια καινούρια και ταχέως αναπτυσσόμενη τεχνολογική πραγματικότητα με τις παραδοσιακές κατηγορίες τοπικών παραμέτρων που έχει χαραίξει το ποινικό σύστημα και, εντός των οποίων εν τέλει η κάθε έννομη τάξη ασκεί την ποινική δικαιοδοσία της. Πρόκειται για ένα κεντρικό πρόβλημα, που σχετίζεται άμεσα με το ίδιο το θέμα της εφαρμογής των ποινικών κανόνων.

Ο τόπος του εγκλήματος δεν αποτελεί απλώς βασικό εννοιολογικό στοιχείο του εγκλήματος, το οποίο ως ανθρώπινη συμπεριφορά προσδιορίζεται με τρεις παραμέτρους (χρόνος, τόπος και εμπλεκόμενα πρόσωπα), αλλά και κεντρική έννοια του ποινικού δικαίου υπό την έννοια ότι αποτελεί το κύριο

κριτήριο εφαρμογής των ελληνικών ποινικών νόμων (ά. 5 ΠΚ⁸¹) και ταυτόχρονα άσκησης της ελληνικής ποινικής δικαιοδοσίας. Σύμφωνα με το ά. 16 ΠΚ «τόπος τέλεσης της αξιόποινης πράξης είναι τόσο ο τόπος, όπου ο υπαίτιος διέπραξε ολικά ή μερικά την αξιόποινη ενέργεια ή παράλειψη, όσο και ο τόπος, που επήλθε το αξιόποιο αποτέλεσμα». Συνέπεια αυτής της ρύθμισης, με την οποία υιοθετείται η θεωρία της ενότητας, είναι η αύξηση των τόπων τέλεσης του εγκλήματος και, επομένως, η διεύρυνση των ορίων εφαρμογής των ελληνικών ποινικών νόμων⁸². Εξάλλου, η φύση του διαδικτύου οδηγεί σε όξυνση του προβλήματος, υπό την έννοια ότι από τη λειτουργία του προκύπτει ένας παγκόσμιος χώρος, ο οποίος αφενός αυτονομείται και αποκτά λειτουργική οντότητα και αφετέρου αντιστοιχεί σε μια έκταση ίση με όλα τα σημεία του πλανήτη, απ' όπου είναι δυνατή η τηλεφωνική πρόσβαση⁸³. Το διαδίκτυο σε πολλές περιπτώσεις δεν επιτρέπει τον εντοπισμό ούτε του χώρου εκδήλωσης της αξιόποινης συμπεριφοράς ούτε του τόπου επέλευσης του αποτελέσματος ή ενδέχεται να οδηγήσει σε πολλαπλότητα τόπων και να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση της μη ύπαρξης ορισμένου τόπου τέλεσης ή της αδυναμίας οριοθέτησης του τόπου τέλεσης.⁸⁴

Είναι φανερό, αν αναλογιστεί κανείς τις λειτουργίες του διαδικτύου (ομάδες συζητήσεως, Internet Relay Chat, FTP – File Transfer Protocol, Παγκόσμιος Ιστός), ότι το διαδίκτυο ανατρέπει όλη τη λογική του χώρου, αφού, εκτός του τόπου συμπεριφοράς του δράστη, ο τόπος επελεύσεως του εγκλήματος είναι στην πραγματικότητα ο κυβερνοχώρος, αυτό το καινούριο τοπικό μόρφωμα του διαδικτύου, που μπορεί να ερμηνευθεί με βάση τα τοπικά όρια του εξωτερικού

⁸¹ Κατά το άρθρο 5 ΠΚ, "Οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι εφαρμόζονται σε όλες τις πράξεις που τελέστηκαν στο έδαφος της επικράτειας, ακόμη και από αλλοδαπούς".

⁸² Την ίδια αρχή ακολουθούν ο Γερμανικός ΠΚ (§9) και ο Ιταλικός ΠΚ (άρθρο 6 §2). Επίσης, σε γενικές γραμμές η ίδια αρχή ισχύει και στην αγγλική έννομη τάξη.

⁸³ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο", ό.π., σελ. 396.

⁸⁴ Το ζήτημα είναι απλό στην περίπτωση αποστολής μια ηλεκτρονικής επιστολής (e-mail), αφού υπάρχει συγκεκριμένος τόπος αποστολής και τόπος παραλαβής του μηνύματος, οπότε μπορούν να ισχύσουν ακριβώς τα ισχύοντα για την αποστολή της παραδοσιακής επιστολής με αξιόποιο περιεχόμενο, όπου τόπος τέλεσης της αξιόποινης πράξης είναι τόσο ο τόπος αποστολής όσο και ο τόπος παραλαβής της επιστολής.

κόσμου ως **κάθε** χώρος στον οποίο αποκτάται πρόσβαση στα δεδομένα, δηλαδή παντού.

Αυτή η τεράστια έκταση του κυβερνοχώρου δημιούργησε αρχικά την εντύπωση ότι κάθε αξιόποινη πράξη που τελείται στο διαδίκτυο τελείται ταυτοχρόνως παντού και, κατά συνέπεια, υπάγεται στο ρυθμιστικό πεδίο κάθε έννομης τάξης.

Προσεκτικότερη ανάλυση δείχνει ότι παρόμοια συμπεράσματα δεν είναι ορθά. Κατ' αρχήν οι διαδικτυακές αξιόποινες πράξεις διαφέρουν ως προς τα τεχνικά χαρακτηριστικά τους, καθώς η τοπικότητά τους συναρτάται με την ειδικότερη λειτουργία του διαδικτύου, και, κατά δεύτερον, οι διαδικτυακές αξιόποινες πράξεις διαφοροποιούνται κατά την ουσία τους και σε σχέση με τη δομή τους ως αξιόποινων συμπεριφορών· ο φυσικός τόπος του εγκλήματος προσδιορίζεται από το χαρακτήρα τους ως εγκλημάτων συμπεριφοράς, βλάβης ή διακινδύνευσης⁸⁵. Για παράδειγμα, στην περίπτωση μιας υβριστικής επιστολής κρίσιμος είναι όχι μόνο ο τόπος συμπεριφοράς του δράστη αλλά και ο τόπος στον οποίο περιήλθε η επιστολή. Αντίθετα, στην περίπτωση του εγκλήματος συμπεριφοράς και του εγκλήματος αφηρημένης διακινδύνευσης, μόνος κρίσιμος τόπος είναι ο τόπος της αξιόποινης συμπεριφοράς του δράστη.

Το βασικό κριτήριο για τον προσδιορισμό του τόπου τέλεσης εγκλήματος, που τελείται δια της δημοσιεύσεως σε ιστοσελίδες είναι η κατάταξη της κρίσιμης αξιόποινης συμπεριφοράς σε μια από τις κατηγορίες εγκλημάτων: συμπεριφοράς (τυπικό), αποτελέσματος, διακινδύνευσης. Στα εγκλήματα συμπεριφοράς μόνος τόπος είναι ο τόπος όπου «ο υπαίτιος διέπραξε ολικά ή μερικά την αξιόποινη ενέργεια ή παράλειψη»⁸⁶. Στα εγκλήματα αποτελέσματος τόπος τέλεσης είναι ο τόπος «όπου επήλθε το αξιόποινο αποτέλεσμα»⁸⁷, όπου στην έννοια του αποτελέσματος εντάσσεται, κατά την κρατούσα γνώμη, και ο κίνδυνος που επέρχεται στην περίπτωση των εγκλημάτων συγκεκριμένης διακινδύνευσης με κύριο επιχείρημα ότι αυτός, όπως και το αποτέλεσμα στα εγκλήματα αποτελέσματος, αποτελεί στοιχείο της οικείας αντικειμενικής υποστάσεως.

⁸⁵ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποινο περιεχόμενο", ό.π., σελ.398.

⁸⁶ Βλ. άρθρο 16 ΠΚ.

Ωστόσο, σύμφωνα πάντα με την κρατούσα άποψη, δεν μπορεί να γίνει λόγος για αποτέλεσμα στην περίπτωση των εγκλημάτων αφηρημένης διακινδύνευσης⁸⁸.

Το πρόβλημα γίνεται εντονότερο στα εγκλήματα προσφορότητας, τα οποία εντάσσονται σε μια ενδιάμεση κατηγορία εγκλημάτων, στα εγκλήματα αφηρημένης – συγκεκριμένης διακινδύνευσης ή, αλλιώς, στα εγκλήματα δυνητικής διακινδύνευσης. Στην αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων αυτών περιλαμβάνεται η πρόκληση κινδύνου από την προσφορότητα της συμπεριφοράς. Πρόκειται, δηλαδή, για εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης, στα οποία ο νομοθέτης ως επιπρόσθετο στοιχείο της αξιόποινης συμπεριφοράς έχει συμπεριλάβει την προσφορότητα πρόκλησης κινδύνου⁸⁹. Ωστόσο, πρέπει να διευκρινιστεί πως η προσθήκη της ρήτρας προσφορότητας γίνεται για να προσδιοριστούν στενότερα τα όρια τιμώρησης και όχι για να διευρυνθούν τα όρια του αξιοποίνου περιλαμβάνοντας στην έννοια του τόπου τέλεσης και τον τόπο δυνητικής διακινδύνευσης, καθώς οι έννοιες *βλάβη - κίνδυνος - δυνατότητα επέλευσης κινδύνου* δεν ταυτίζονται και μια τέτοια εξομοίωση είναι πάντα σε βάρος του κατηγορουμένου.

Το άτοπο να θεωρείται μια αξιόποινη πράξη του διαδικτύου ως τελεσθείσα σε εκατομμύρια διαφορετικούς τόπους και εκατοντάδες έννομες τάξεις, καθώς και η ποιοτική διαφορά του κυβερνοχώρου από την παραδοσιακή αντίληψη περί χώρου πρέπει να μας οδηγήσει σε τεολογικά περιοριστική ερμηνεία του **άρθρου 16 ΠΚ** αναφορικά με τις διαδικτυακές πράξεις. Λόγω της διάστασης και της σοβαρότητας του προβλήματος του προσδιορισμού του τόπου τέλεσης των εγκλημάτων του διαδικτύου, έχουν υποστηριχτεί διάφορες απόψεις με κυρίαρχουσα αυτή, που αναφέρεται στον δόλο του δράστη. Με βάση αυτή τη θεωρία προτείνεται συσταλτική ερμηνεία της έννοιας του τόπου, όπου επέρχεται το αποτέλεσμα στην περίπτωση των διαδικτυακών πράξεων. Ειδικότερα υποστηρίζεται ότι, λόγω της φύσεως του διαδικτύου, τόπος τέλεσης θα πρέπει να νοηθεί μόνο αυτός, στον οποίο απέβλεπε ο δράστης να επέλθει το αποτέλεσμα της πράξης του. Ακριβέστερος είναι βέβαια ο περιορισμός των τόπων τέλεσης σε

---

⁸⁷ Βλ. άρθρο **16 ΠΚ**.

⁸⁸ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποινο περιεχόμενο", ό.π., σελ.401.

εκείνους που καλύπτονται από το δόλο α' βαθμού του δράστη, δηλ. στους τόπους όπου επεδίωκε ακριβώς να επέλθει το αξιόποιο αποτέλεσμα και αυτό γιατί, ενόψει της δομής και λειτουργίας του διαδικτύου, η παγκόσμια πρόσβαση στα δεδομένα δεν είναι απλώς ενδεχόμενη, αλλά αναγκαία συνέπεια της κυκλοφορίας τους στον κυβερνοχώρο. Βέβαια, αυτή η υποκειμενικοποίηση του στοιχείου του τόπου αντιβαίνει στην κρατούσα άποψη, κατά την οποία ο τόπος επέλευσης του αποτελέσματος δεν καλύπτεται από τον δόλο του δράστη.⁹⁰ Γι' αυτό εκφράστηκε η ανάγκη να αναζητηθούν αντικειμενικά κριτήρια, βάσει των οποίων θα διαπιστωθεί ο δόλος του δράστη. Ορισμένα τέτοια κριτήρια θεωρήθηκε ότι είναι η υπηκοότητα του δράστη και η γλώσσα σύνταξης του κειμένου. Η άποψη αυτή, ωστόσο, δεν ικανοποίησε και δεν υιοθετήθηκε⁹¹.

Η σύγχυση που επικρατεί με βάση το φορμαλιστικό κριτήριο φαίνεται πως επιβάλλει την υπέρβασή του. Υποστηρίχθηκε μια διευρυμένη έννοια του αποτελέσματος, ώστε αυτό να παρουσιάζεται σύμφυτο με την συμπεριφορά του δράστη. Η συμπεριφορά του δράστη συνίσταται στη σύνταξη του μηνύματος και τη δημοσίευση με την αποθήκευση του στους διακομιστές συζητήσεων. Έτσι, στην περίπτωση αποστολής πορνογραφικού υλικού από τη χώρα Α στη χώρα Β ο τόπος τέλεσης είναι τόσο η χώρα Α όσο και η χώρα Β. Η συλλογιστική αυτή τελικά έχει οδηγήσει τον Sieber στο συμπέρασμα ότι στα εγκλήματα διάδοσης και εξωτερίκευσης αποφασιστική είναι τελικά η διάκριση του τόπου πρόσβασης στα δεδομένα, κατά πόσο δηλαδή τα δεδομένα ωθούνται προς μια έννομη τάξη ή έλκονται σ' αυτή από χρήστες που τα καλούν, με πρακτική συνέπεια στην περίπτωση των ιστοσελίδων μοναδικός τόπος τέλεσης να είναι ο τόπος συμπεριφοράς του δράστη, δηλαδή ο τόπος σύνταξης και αποθήκευσης των

---

⁹⁰ Σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, ο δόλος του δράστη δεν χρειάζεται να επεκτείνεται και στον τόπο τέλεσης της πράξεως. Η άποψη αυτή, που σε πολλές περιπτώσεις δεν δημιουργεί κανένα πρόβλημα, οδηγεί σε αφόρητα αποτελέσματα στην περίπτωση που η πράξη επιχειρείται σε χώρα, όπου είναι νόμιμη, αλλά το αποτέλεσμα της επέρχεται κατά τύχη στην Ελλάδα, όπου είναι αξιόποινη. Ορθά στην περίπτωση αυτή γίνεται δεκτό ότι, όταν πλήττονται αποκλειστικά ημεδαπά ένομα αγαθά, καθώς και όταν η πράξη δεν είναι αξιόποινη κατά το δίκαιο του τόπου όπου έδρασε ο δράστης ή του τόπου όπου κατά τη βούλησή του επρόκειτο να επέλθει το αξιόποιο αποτέλεσμα, το αν η προσβολή του έννομου αγαθού ήταν όντως ηθελημένη εξαρτάται και από τον δόλο του δράστη ως προς τον τόπο επέλευσης του αποτελέσματος. Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει πραγματική πλάνη του δράστη.

δεδομένων. Αντί να αναχθούμε, λοιπόν, στη διεύρυνση της έννοιας του αποτελέσματος, αρκεί να δεχθούμε ότι η συμπεριφορά του διαδικτυακού δράστη δεν εξαντλείται στο χώρο της φυσικής του παρουσίας, αλλά εκτείνεται και στο χώρο αποθήκευσης των δεδομένων⁹².

Συμπερασματικά, θα έλεγε κανείς ότι η ύπαρξη του κυβερνοχώρου δημιουργεί δυσκολίες στην ομαλή προσαρμογή τους στα δεδομένα του φυσικού χώρου. Εκκινώντας από τη ρύθμιση του άρθρου **ΠΚ 16** μπορούμε να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα⁹³:

- Για εγκλήματα που εμπίπτουν στο άρθρο **8 ΠΚ**⁹⁴ το πρόβλημα του τόπου τέλεσης δεν έχει πρακτικά σημασία, αφού εφαρμόζονται οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι ανεξαρτήτως του τόπου τελέσεως.
- Σε περίπτωση εγκλημάτων αποτελέσματος ή συγκεκριμένης διακινδύνευσης, αν ο κίνδυνος ή το αποτέλεσμα επήλθαν στην Ελλάδα, εφαρμόζεται το δίκαιο της ημεδαπής.
- Στην περίπτωση των προηγούμενων εγκλημάτων, αλλά και των εγκλημάτων συμπεριφοράς και αφηρημένης διακινδύνευσης εφαρμόζεται το ελληνικό δίκαιο, αν ο δράστης διέπραξε ολικά ή μερικά την αξιόποινη ενέργεια ή παράλειψη στην Ελλάδα. Αυτό συμβαίνει **α)** στην περίπτωση της αποστολής μηνύματος σε ομάδες συζητήσεως, αφού αυτό δημοσιεύεται-αποστέλλεται σε όλους τους διακομιστές συζητήσεως και, συνεπώς, τόποι ενέργειας του δράστη είναι όλοι οι τόποι όπου βρίσκονται τα δεδομένα, ενώ **β)** στην περίπτωση των ιστοσελίδων τόπος ενέργειας είναι ο τόπος που βρίσκονται τα

⁹¹ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ.85.

⁹² ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο", ό.π., σελ. 406.

⁹³ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 91-92.

⁹⁴ "Οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι εφαρμόζονται σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ανεξάρτητα από τους νόμους του τόπου τέλεσης, για τις εξής πράξεις που τελέστηκαν στην αλλοδαπή: **α)** εσχάτη προδοσία και προδοσία της χώρας που στρέφεται κατά του ελληνικού κράτους· **β)** εγκλήματα που αφορούν τη στρατιωτική υπηρεσία και την υποχρέωση στράτευσης· **γ)** αξιόποινη πράξη που τέλεσαν ως υπάλληλοι του ελληνικού κράτους· **δ)** πράξη εναντίον Έλληνα υπαλλήλου κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή σχετικά με την υπηρεσία του· **ε)** ψευδορκία σε διαδικασία που εκκρεμεί στις ελληνικές αρχές· **στ)** πειρατεία· **ζ)** εγκλήματα σχετικά με το νόμισμα· **η)** πράξη δουλεμπορίου, εμπορίας ανθρώπων, σωματεμπορίας ή ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής· **θ)** παράνομο εμπόριο ναρκωτικών φαρμάκων· **ι)** παράνομη κυκλοφορία και εμπόριο άσεων δημοσιευμάτων· **ια)** κάθε άλλο έγκλημα, για το οποίο ειδικές διατάξεις ή διεθνείς συμβάσεις υπογραμμένες και επικυρωμένες από το ελληνικό κράτος προβλέπουν την εφαρμογή των ελληνικών ποινικών νόμων."

δεδομένα (αν ο δράστης διαθέτει δικό του διακομιστή) και στην περίπτωση της φιλοξενίας στον ιστό, τόπος ενέργειας είναι τόσο ο τόπος που βρίσκονται οι οικοδεσπότες όσο και ο τόπος από τον οποίο έστειλε τα δεδομένα ο δράστης.

Μια άλλη θεώρηση⁹⁵ του τόπου τελέσεως των διαδικτυακών εγκλημάτων, η οποία λαμβάνει υπόψη της την ιδιομορφία και την διαφοροποίηση του διαδικτύου σε σχέση με τα άλλα μέσα διάδοσης πληροφοριών⁹⁶, θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η συμπεριφορά του δράστη εξαντλείται στην παραγωγή των δεδομένων και στην αποθήκευσή τους στο σχετικό υπολογιστή. Υπό την έννοια αυτή, ο ψηφιακός χώρος ενέργειας του δράστη αντιστοιχεί στον φυσικό χώρο, όπου τα δεδομένα παρήχθησαν και αποθηκεύτηκαν. Η επικοινωνία των χρηστών προϋποθέτει δική τους ενέργεια, προς την οποία ο παραγωγός των δεδομένων δεν σχετίζεται. Με άλλα λόγια, ο παραγωγός δεδομένων του διαδικτύου δεν εκπέμπει τα δεδομένα του προς έννομες τάξεις, αλλά οι χρήστες που αποκτούν πρόσβαση σε αυτά τα εισάγουν στο χώρο της αντίστοιχης έννομης τάξης. Με βάση την οπτική αυτή, μπορεί να θεωρηθεί ότι η συμπεριφορά του παραγωγού των δεδομένων, που δεν είναι αξιόποινη κατά το δίκαιο του τόπου της συμπεριφοράς του, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τελείται και στη χώρα όπου λαμβάνονται τα δεδομένα, αφού δεν υπάρχει δική του πράξη, αλλά αυτοδύναμη ενέργεια του χρήστη που «εισάγει» τα δεδομένα. Μια τέτοια θεώρηση θα περιόριζε δραστικά τους τόπους τέλεσης σε αρκετές περιπτώσεις.

Πάντως, είναι βέβαιο ότι απαιτείται νομοθετικός προσδιορισμός του θέματος, καθώς η διάταξη τόπου άρθρου **16 ΠΚ** απεικονίζει μια άλλη εποχή με εντελώς άλλη αντίληψη περί χώρου. Γι' αυτόν το λόγο είναι απαραίτητο να ορίσουμε κάποιους παράγοντες αναφοράς που θα μας βοηθήσουν στην επιλογή εφαρμοστέου δικαίου στο διαδίκτυο. Οι παράγοντες αυτοί είναι οι ακόλουθοι⁹⁷:

- Το δίκαιο της χώρας όπου βρίσκεται ο διακομιστής (server): το κράτος του server είναι το μέρος της φυσικής παρουσίας του βλαπτικού περιεχομένου,

⁹⁵ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 93.

⁹⁶ Ο ψηφιακός χώρος διαφοροποιείται από τον φυσικό σε δυο σημεία: την ταυτότητα και την γεωγραφία/τοπικότητα.

⁹⁷ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Το Δίκαιο των ΜΜΕ", ό.π., σελ. 481-2.

όμως δεν είναι κάτι το σταθερό, καθώς το περιεχόμενο μπορεί σε ελάχιστο χρονικό διάστημα να μεταφερθεί από ένα server σε μια χώρα σε κάποιον άλλο σε διαφορετική χώρα, ενώ ούτε ο χρήστης γνωρίζει σε ποιο server βρίσκεται η σελίδα του παροχέα.

- Το δίκαιο της χώρας όπου είναι κατοχυρωμένη η διεύθυνση της σελίδας του παροχέα: η εθνικότητα της διεύθυνσης δεν σχετίζεται απαραίτητως με το υλικό που περιλαμβάνεται σε μια σελίδα ή τον εκδότη της. Μπορεί να χρησιμεύσει για την επιλογή εφαρμοστέου δικαίου μόνο με την έννοια ότι δημιουργεί κάποιο τεκμήριο ότι η εταιρία που έχει την ηλεκτρονική της διεύθυνση σε μια χώρα έχει και την πραγματική της έδρα εκεί, τεκμήριο που φυσικά έχει πολύ αποφασιστικότερη σημασία, αν το όνομα έχει κατοχυρωθεί στον ελληνικό τομέα (.gr), από ότι στον αμερικάνικο (.com), ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί από πολλούς διεθνής.
- Το δίκαιο της χώρας από όπου προέρχονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες: πρόκειται για το κράτος, στο οποίο ο χρήστης-παροχέας αναμένεται να ασκεί την εμπορική του ιδιότητα, το οποίο, όμως, δεν είναι κατ' ανάγκη γνωστό στον έτερο χρήστη, εκτός αν αναγράφεται στη σελίδα. Εάν κάτι τέτοιο συμβαίνει, τότε το δίκαιο της χώρας αυτής θα εφαρμοστεί κατά κανόνα, εκτός αν άλλοι παράγοντες οδηγούν με βεβαιότητα στην εφαρμογή άλλου δικαίου. Εάν η εθνικότητα του παροχέα υπηρεσιών ή αγαθών δεν είναι γνωστή, είναι δύσκολο να καθορισθεί ποιο δίκιο θα εφαρμοσθεί, καθώς το ερώτημα είναι σε βάρος τίνος θα αποβεί η μη αναφορά της έδρας του παροχέα στη σελίδα του. Ο αγοραστής ή ο ζημιωθείς τρίτος θα πιστεύει ότι αυτή ταυτίζεται με τη χώρα, στην οποία είναι κατοχυρωμένη η διεύθυνση της σελίδας, όταν το μόνο συνεκτικό του στοιχείο με την υπόθεση αυτή είναι η διεύθυνση της σελίδας του παροχέα. Γι' αυτό και εάν η διεύθυνση ταυτίζεται με την πραγματικότητα φαίνεται ορθό να εφαρμοστεί το δίκαιο αυτό, καθώς ταυτίζεται και με τις δικαιολογημένες προσδοκίες του αγοραστή, ενώ σε διαφορετική περίπτωση θα κριθεί ad hoc με συνεκτίμηση όλων των παραγόντων.
- Το δίκαιο της χώρας του συναλλασσόμενου χρήστη: αυτή μπορεί να είναι κυριολεκτικά κάθε χώρα στον κόσμο και είναι αυτονόητο ότι ο χρήστης δεν

μπορεί να συμβαδίζει με τις επιλογές όλων των δικαιικών συστημάτων ανά τον πλανήτη. Αυτό που έχει σημασία είναι αν ο προμηθευτής υπηρεσιών ή προϊόντων είχε την πρόθεση να διαθέσει στην αγορά τα προϊόντα του και στο συγκεκριμένο κράτος, γεγονός που θα κριθεί με βάση αντικειμενικά κριτήρια, με τα οποία θα διευκρινιστεί αν ένας παροχέας προσφέρει τις υπηρεσίες ή τα αγαθά του σε συγκεκριμένη κατηγορία αποδεκτών.

Φαίνεται ότι ο μόνος σταθερός κανόνας στο χώρο του ιδιωτικού διεθνούς και διεθνούς ποινικού δικαίου είναι η με κάθε κατάλληλο τρόπο αναζήτηση του αρμόζοντος να ρυθμίσει την κατάσταση δικαίου, ενώ η μόνη οριστική και επιβεβλημένη λύση είναι η σταδιακή ομοιογενοποίηση του δικαίου στον εξεταζόμενο χώρο με κανόνες διεθνών συμβάσεων, όταν οι συνθήκες θα έχουν ωριμάσει τόσο ώστε να επιτρέπουν νομοθετική παρέμβαση.

XIV. Η απόφαση του γερμανικού ακυρωτικού της 12/12/2000 (BGH 1 StR 184/00)⁹⁸

Στην εν λόγω υπόθεση, ο κατηγορούμενος ζούσε και κατοικούσε στην Αυστραλία, όπου μαζί με άλλους είχε ιδρύσει το «Ινστιτούτο της Αδελαΐδας», το οποίο και διηύθυνε. Αντικείμενο της δίκης αποτελούσαν τρεις δημοσιεύσεις του κατηγορουμένου στο διαδίκτυο, οι οποίες αφορούσαν κατά κύριο λόγο τις συνθήκες που επικρατούσαν στο Άουσβιτς. Με βάση το περιεχόμενο των ιστοσελίδων το δικαστήριο της ουσίας καταδίκασε τον κατηγορούμενο για εξύβριση και προσβολή μνήμης νεκρού, καθώς και για έξαψη του λαϊκού φανατισμού.

Αυτό που μας ενδιαφέρει σε σχέση με την προκείμενη απόφαση δεν είναι τα πραγματικά περιστατικά και το αν αυτά πληρούσαν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση των αντίστοιχων εγκλημάτων, αλλά το ότι το δικαστήριο της ουσίας θεώρησε ότι τα εγκλήματα της εξυβρίσεως και της προσβολής της μνήμης νεκρού (ως εγκλήματα αποτελέσματος) τελέσθηκαν και στη Γερμανία, αφού υπήρξε γνώση του περιεχομένου των ιστοσελίδων στη Γερμανία, ενώ αντίθετα θεώρησε ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί το γερμανικό δίκαιο για το

---

⁹⁸ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο", ό.π., σελ. 397 επ..

έγκλημα της «έξαψης του λαϊκού φανατισμού», αφού αυτό ως έγκλημα αψηφημένης διακινδύνευσης δεν έχει αποτέλεσμα και, συνεπώς, μόνος τόπος τέλεσης είναι ο τόπος συμπεριφοράς του δράστη, εν προκειμένω η Αυστραλία. Αντίθετα, το γερμανικό ακυρωτικό θεώρησε ότι και στις τρεις περιπτώσεις τόπος τέλεσης είναι και η Γερμανία και, συνεπώς, εφαρμόζεται το γερμανικό δίκαιο και για τα τρία εγκλήματα.

XV. LINKS (σύνδεσμοι) - Η ευθύνη λόγω δημιουργίας συνδέσμου

Οι σύνδεσμοι αποτελούν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του διαδικτύου. Είναι ουσιαστικά παραπομπές σε άλλες σελίδες ή άλλους ηλεκτρονικούς τόπους. Διαφέρουν από τις συνήθεις παραπομπές των εντύπων σε δυο σημεία:

- Μπορούν να έχουν οποιοδήποτε ψηφιακό περιεχόμενο και δεν περιορίζονται σε κείμενο.
- Σε αντίθεση με τις παραπομπές εντύπων, οι οποίες μας οδηγούν στην αναζήτηση από εμάς της παραπεμπόμενης πηγής, ο ηλεκτρονικός σύνδεσμος μας πηγαίνει αυτόματα, εφόσον τον ενεργοποιούμε πρώτα, βέβαια, στο παραπεμπόμενο σημείο.

Στο σημείο αυτό μας ενδιαφέρει η ποινική ευθύνη εκείνου που δημιουργεί το σύνδεσμο προς τη σελίδα τρίτου με αξιόποιο περιεχόμενο αναφορικά με τη δημιουργία αυτού του συνδέσμου και μόνο. Η ποινική ευθύνη του τρίτου για τα δεδομένα που φιλοξενούνται στην σελίδα του είναι δεδομένη, όπως δεδομένη είναι και η ευθύνη εκείνου που δημιουργεί τον σύνδεσμο για τα δεδομένα που υπάρχουν στη σελίδα του (πέραν του συνδέσμου) και είτε τα έχει δημιουργήσει ο ίδιος είτε τα φιλοξενεί στις σελίδες του.

Σε σχετική υπόθεση που απασχόλησε τα αγγλικά δικαστήρια⁹⁹, ο Άγγλος φοιτητής T.S. στις σελίδες, που είχε κατασκευάσει και αποθηκεύσει στους υπολογιστές του παροχέα του, που επίσης βρισκόταν στην Αγγλία, περιελάμβανε κείμενο, που διαφήμιζε υλικό σχετικό με την κοπρολαγνεία. Στην σελίδα του αυτή, πέραν του διαφημιστικού κειμένου δεν περιέχονταν γραφικές απεικονίσεις, αλλά είχε δημιουργήσει σύνδεσμο με άλλη σελίδα του, που ήταν αποθηκευμένη σε

⁹⁹ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 97.

υπολογιστές εγκατεστημένους στις Η.Π.Α. Σε αυτή τη δεύτερη σελίδα περιέχονταν αποκλειστικά σύνδεσμοι, που παρέπεμπαν σε σελίδες, που είχαν δημιουργήσει τρίτοι και οι οποίες περιείχαν σκληρό πορνογραφικό υλικό. Ο ίδιος, επίσης, είχε «κατεβάσει» από το διαδίκτυο και αποθηκεύσει στον σκληρό δίσκο του και σε δισκέτες 5.000 φωτογραφίες, που απεικόνιζαν παιδική πορνογραφία.

Ο δράστης στην υπόθεση που εξετάζουμε σκόπιμα από τη σελίδα του δημιουργεί συνδέσμους, που παραπέμπουν σε σελίδες με αξιόποιο περιεχόμενο με στόχο να καθοδηγήσει και να διευκολύνει την πρόσβαση στο site με το αξιόποιο περιεχόμενο. Στην περίπτωση αυτή η συμμετοχική του ενέργεια θα έχει τη μορφή απλής συνέργειας στην κύρια αξιόποινη πράξη, που τελεί ο παραγωγός – ιδιοκτήτης της σελίδας με το αξιόποιο περιεχόμενο, εκτός αν η αντίστοιχη αντικειμενική υπόσταση του προσδίδει αυτουργική ιδιότητα. Συνεπώς, είναι δεδομένη η ποινική ευθύνη εκείνου, ο οποίος δημιουργεί σύνδεση με άλλη σελίδα εν γνώσει του αξιοποίνου περιεχομένου της δεύτερης αυτής σελίδας.¹⁰⁰

Το γενικό ερώτημα που τίθεται είναι αν μπορεί να θεμελιωθεί ποινική ευθύνη για δημιουργία συνδέσμου με σελίδα, η οποία αποκτά μεταγενέστερα αξιόποιο περιεχόμενο. Αν, μετά από τη δημιουργία του συνδέσμου και την «κατασκευή» της σελίδας, δεν εκδηλώνεται άλλη θετική πράξη του χρήστη, ο οποίος απλώς παραλείπει να ασκήσει έλεγχο σχετικά με τις μεταβολές στο περιεχόμενο της σελίδας, στην οποία παραπέμπει, ενδεχόμενη ποινική του ευθύνη προϋποθέτει τη νομική υποχρέωσή του για αποτροπή του αξιοποίνου αποτελέσματος¹⁰¹.

Από τις πιθανές πηγές δημιουργίας νομικής υποχρέωσης θα πρέπει να αποκλεισθούν τόσο ο νόμος όσο και η σύμβαση. Απομένει να εξετασθεί κατά

---

¹⁰⁰ Η εκούσια μετάβαση του χρήστη στην παραπεμπόμενη σελίδα συνήθως θα αποκλείει τον αξιόποιο χαρακτήρα της πράξης, εφόσον πρόκειται για έγκλημα που προσβάλλει ατομικά έννομα αγαθά και η συναίνεση του χρήστη αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης. Φυσικά, απαιτείται η συναίνεση του χρήστη να είναι έγκυρη, δηλαδή να μην αποτελεί προϊόν πλάνης, απάτης κ.τ.λ. Στην περίπτωση των συνδέσμων για συναίνεση του χρήστη θα μπορεί να γίνει λόγος, αν ο σύνδεσμος ενημερώνει ικανοποιητικά τον χρήστη για το περιεχόμενο της σελίδας, την οποία θα επισκεφθεί, αν ενεργοποιήσει το σύνδεσμο.

¹⁰¹ Σύμφωνα με το άρθρο **15 ΠΚ**, "όπου ο νόμος για την ύπαρξη αξιοποίησης πράξης απαιτεί να έχει επέλθει ορισμένο αποτέλεσμα, η μη αποτροπή του τιμωρείται όπως η πρόκλησή του με ενέργεια, αν ο υπαίτιος της παράλειψης είχε ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει την επέλευση του αποτελέσματος".

πόσο μπορεί να τύχει εφαρμογής η περίπτωση της προηγούμενης επικίνδυνης ενέργειας. Η δημιουργία συνδέσμου σε άλλη σελίδα, που δεν έχει αρχικά αξιόποιο περιεχόμενο, συνιστά μια κοινωνικά ουδέτερη συμπεριφορά και, συνεπώς, δεν μπορεί να θεμελιώσει νομική υποχρέωση του δημιουργού του συνδέσμου να αποτρέψει το αποτέλεσμα.¹⁰²

Κατ' αρχήν, λοιπόν, η κατάφαση της ποινικής ευθύνης του T.S. είναι δυνατή μόνο κατά τη δημιουργία του συνδέσμου, εφόσον δηλαδή η παραπομπή γίνεται σε σελίδα με αξιόποιο περιεχόμενο, το οποίο ο δημιουργός του συνδέσμου γνωρίζει και αποδέχεται. Αποφασιστικά στοιχεία της γνώσης είναι το χρονικό σημείο δημιουργίας του συνδέσμου σε σχέση με το χρονικό σημείο, κατά το οποίο η σελίδα απέκτησε αξιόποιο περιεχόμενο, όπως και η διεύθυνση, στην οποία παραπέμπει ο σύνδεσμος¹⁰³.

XVI. Οι έντονοι σύνδεσμοι

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν τα λεγόμενα deep links (έντονοι σύνδεσμοι). Πρόκειται για συνδέσμους, οι οποίοι αποτελούνται από απεικονίσεις, σήματα, λογότυπα του ιδιοκτήτη της σελίδας στην οποία γίνεται η παραπομπή. Εφόσον η χρήση από τον δημιουργό του έντονου συνδέσμου είναι δημόσια και δεν καλύπτεται από τις εξαιρέσεις σχετικά με τους περιορισμούς του περιουσιακού δικαιώματος, τότε η δημιουργία ενός έντονου συνδέσμου πληροί την αντικειμενική υπόσταση του **ά. 66 ν. 2121/93**¹⁰⁴ με την έννοια, ότι ο δημιουργός θέτει σε κυκλοφορία, παρουσιάζει στο κοινό και, γενικά,

---

¹⁰² Για προηγούμενη επικίνδυνη ενέργεια θα μπορούσε ενδεχομένως να μιλήσει κανείς στην περίπτωση του συνδέσμου που παραπέμπει σε δεδομένα με "επικίνδυνο" περιεχόμενο, να συνδέσει δηλαδή την επικινδυνότητα της ενέργειας με τα χαρακτηριστικά των δεδομένων. Ακόμη και με αφετηρία αυτή την άποψη δεν μπορεί να γίνει λόγος για προγενέστερη επικίνδυνη ενέργεια, γιατί τα δεδομένα δεν έχουν επικίνδυνο, αλλά αξιόποιο περιεχόμενο. Συνεπώς, το βασικό συμπέρασμα είναι ότι δεν μπορεί να γίνει λόγος για νομική υποχρέωση του δημιουργού του συνδέσμου.

¹⁰³ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 102.

¹⁰⁴ Το **άρθρο 66 του ν. 2121/1993** προβλέπει τις ποινικές κυρώσεις που πρέπει να επιβληθούν σε όποιον εκμεταλλεύεται με οποιονδήποτε τρόπο έργο που είναι αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας ή προσβάλλει το δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού να αποφασίζει για την παρουσίαση του έργου του στο κοινό.

εκμεταλλεύεται έργο, που είναι αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας.¹⁰⁵ Η ποινικοποίηση αυτής της πρακτικής, που έχει διαδοθεί ευρύτατα στο διαδίκτυο δημιουργεί την ανάγκη εναρμόνισης των σχετικών κανόνων με την ακολουθούμενη πρακτική από πολλούς χρήστες του διαδικτύου. Κατ' αρχήν ως λύση παρουσιάζεται η εξασφάλιση από το δημιουργό του συνδέσμου της έγγραφης άδειας του πνευματικού δημιουργού. Μια δεύτερη λύση θα ήταν η αναπροσαρμογή της νομοθεσίας, ώστε να περιλαμβάνει εξαιρέσεις χρησιμοποίησης των σχετικών λογοτύπων, σχεδίων, απεικονίσεων και, μάλιστα, χωρίς την άδεια του δημιουργού υπό αυστηρά καθοριζόμενες προϋποθέσεις.

XVII. Ο ρόλος και η ευθύνη των παροχών - Η υπόθεση Somm

Καθοριστική για τη λειτουργία του διαδικτύου και την πρόληψη-καταστολή του διαδικτυακού εγκλήματος είναι η δράση των παροχών και ο τρόπος, με τον οποίο εκπληρώνουν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις έναντι των χρηστών.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το internet λειτουργεί μέσω του τηλεφωνικού δικτύου· υπάρχουν κάποιοι κεντρικοί κορμοί δεδομένων, τους οποίους συνήθως κατέχουν και συντηρούν μεγάλοι τηλεπικοινωνιακοί οργανισμοί, οι οποίοι κατόπιν διακλαδίζονται σε στενότερο τοπικό επίπεδο. Ο μέσος χρήστης συνδέεται με το internet μέσω των παροχών, οι οποίοι διαθέτουν σύνδεση με κεντρικές αρτηρίες δεδομένων και ηλεκτρονικούς υπολογιστές – servers, που εξυπηρετούν τη ζήτηση δεδομένων των προσωπικών ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με το εξεταζόμενο ζήτημα εμφανίζει η υπόθεση Somm¹⁰⁶. Ο κατηγορούμενος Felix Somm ήταν διευθύνων σύμβουλος γερμανικής εταιρίας, η οποία ήταν θυγατρική εταιρία της αμερικάνικης CompuServe Incorporated. Η γερμανική εταιρία είχε εγκαταστήσει κόμβους

¹⁰⁵ Η ενσωμάτωση του λογότυπου, των εικόνων, ήχων κ.τ.λ. στις ιστοσελίδες εκείνου που δημιουργεί τον σύνδεσμο συνιστά δημόσια χρήση του έργου, γιατί "κάνει το έργο προσπίο σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους", όπως προβλέπει το άρθρο 3 §2 του ν. 2121/1993. Η αναφορά σε πρόσωπα που βρίσκονται σε διαφορετικού χώρους έγινε για να καλύψει και την περίπτωση της χρήση ραδιοτηλεοπτικών μέσων, αλλά εφαρμόζεται προφανώς και στην περίπτωση του Internet.

¹⁰⁶ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 37-39.

συνδέσεως με το internet, μέσω των οποίων ο χρήστης συνδεόταν κατ' αρχήν με τη μητρική αμερικάνικη εταιρία. Στις 22/11/1995 σε εκτέλεση σχετικού εντάλματος ερεύνης ο κατηγορούμενος πληροφορήθηκε την εναντίον του κατηγορία και, μεταξύ άλλων, του ανακοινώθηκε ότι στους διακομιστές συζήτησης της μητρικής αμερικάνικης εταιρίας και σε ομάδες συζητήσεων, των οποίων οι τίτλοι παρέπεμπαν ευθέως σε υλικό με πορνογραφία ανηλίκων, υπήρχαν αποθηκευμένα μηνύματα, που προέρχονταν από τρίτους και στα οποία ήταν δυνατή η πρόσβαση από τους χρήστες της εταιρίας του. Ο κατηγορούμενος ενημέρωσε την εταιρία του σχετικά με την έρευνα και τις κρίσιμες ομάδες συζητήσεως ζητώντας τη διαγραφή ή τον αποκλεισμό τους.

Στο διάστημα μεταξύ της πρώτης έρευνας και της παράδοσης του σχετικού καταλόγου διαπιστώθηκε ότι κάποιες από αυτές τις ομάδες εξακολουθούσαν να υφίστανται, αλλά ήταν αδύνατη η πρόσβαση στο περιεχόμενο των μηνυμάτων τους, ενώ ήταν δυνατή η πρόσβαση σε κάποια ομάδα, η οποία περιείχε πορνογραφικά δεδομένα. Η μητρική εταιρία απέκλεισε την πρόσβαση στο μεγαλύτερο μέρος των ομάδων του καταλόγου για το διάστημα από 22/12/1995 ως 13/2/1996, οπότε και έγινε ξανά δυνατή η πρόσβαση σε αυτές τις ομάδες. Τόσο η μητρική εταιρία όσο και ο κατηγορούμενος, ως εκπρόσωπος της θυγατρικής εταιρίας, ανακοίνωσαν ότι διαθέτουν δωρεάν στους χρήστες προγράμματα λογισμικού που επιτρέπουν στους γονείς να ασκούν έλεγχο και να προστατεύουν τους ανηλίκους.

Τελικά ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε πρωτόδικα σε φυλάκιση 2 ετών με αναστολή για διάδοση πορνογραφικών δημοσιευμάτων και για παράβαση του νόμου περί προστασίας των ανηλίκων.

Η υπόθεση Somm παρουσιάζει ενδιαφέρον για δυο λόγους:

- Έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της ενδεχόμενης ποινικής ευθύνης των παροχών πρόσβασης στο internet και
- Λειτουργήσε ως αφορμή για την ψήφιση ενός ειδικού νόμου σχετικά με το ζήτημα της λειτουργίας και ευθύνης των εταιριών παροχής πρόσβασης στο διαδίκτυο, με τον οποίο ορίστηκαν τρεις ζώνες ευθύνης των παροχών με

σημείο διάκρισης/αναφοράς την προέλευση των δεδομένων και τον ειδικότερο τρόπο σύνδεσης των παροχέων με αυτά.

XVIII. Η ποινική ευθύνη των παροχέων

iv. Οι παροχείς ως content providers

Ο παροχέας πρόσβασης στο διαδίκτυο ενεργεί ως παραγωγός περιεχομένου· έχει τις δικές του ιστοσελίδες, όπου παρουσιάζει πληροφορίες σχετικές με την εταιρία του. Εκτός από αυτό το κατ' αρχήν ποινικά αδιάφορο περιεχόμενο αυτών των δεδομένων, ανάλογα με την οργάνωση και ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών του παροχέα, περιλαμβάνονται και ειδήσεις, γενικές πληροφορίες, εικόνες, για τις οποίες ο παροχέας ευθύνεται, όπως κάθε παραγωγός δεδομένων χωρίς κάποια ιδιαιτερότητα. Αν, για παράδειγμα, προσφέρει για «κατέβασμα» πειρατικά προγράμματα, η ποινική ευθύνη των υπευθύνων του είναι δεδομένη. Δεδομένη, επίσης, είναι η ποινική ευθύνη του παροχέα στις περιπτώσεις αποστολής στους χρήστες του μηνυμάτων με αξιόποιο περιεχόμενο, αλλά και στην περίπτωση λειτουργίας και συντονισμού δικών του ομάδων συζητήσεως με αξιόποιο περιεχόμενο. Οι περιπτώσεις, όμως, αυτές εμφανίζονται σπανιότατα και δεν είναι χαρακτηριστικές για την περίπτωση που εξετάζουμε, αφού ουσιαστικά πρόκειται για ποινική ευθύνη των παροχέων, όταν αυτοί δεν ενεργούν ως παροχείς, αλλά ως παραγωγοί δεδομένων.

Στην Ελλάδα σχετικές ρυθμίσεις για την ποινική ευθύνη των παροχέων δεν υπάρχουν. Χαρακτηριστικό είναι ότι η ΥΑ 53892/387/1998 για την κύρωση του κανονισμού εκμετάλλευσης του παροχέα πρόσβασης OTENET Α.Ε. αναφέρει στο άρθρο 14 §6 ότι η OTENET δεν φέρει καμία ευθύνη για εισαγωγή παράνομου και επιβλαβούς περιεχομένου από πελάτες της ή πελάτες πελατών της. Η διάταξη αυτή, όμως, δεν μπορεί να οδηγήσει σε μη εφαρμογή των κανόνων του Ποινικού Κώδικα. Για παράδειγμα, είναι δυνατό να εφαρμοστεί για τους παροχείς πρόσβασης η διάταξη **ΠΚ 348 §1**¹⁰⁷ για τη διευκόλυνση αλλότριας

---

¹⁰⁷ "Όποιος κατ' επάγγελμα διευκολύνει με οποιοδήποτε τρόπο την ασέλγεια μεταξύ άλλων τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους."

ακολασίας, όπως αυτό ερμηνεύεται από τον Άρειο Πάγο, ο οποίος έκρινε ότι "η δημοσίευση προσκλήσεως-αγγελιών που συνοδεύονταν από χαρακτηριστικές φωτογραφίες, υποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τις ερωτικές συναντήσεις τρίτων, και κειμένων με προκλητικές φωτογραφίες" συνιστά διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας¹⁰⁸. Σύμφωνα με την απόφαση, η πράξη θεωρείται τετελεσμένη "με μόνη την παροχή, με οποιονδήποτε τρόπο, ακόμα και με αγγελίες, της ευχέρειας, σε άοριστο αριθμό προσώπων, προς ασέλγεια". Με βάση τη νομολογία αυτή καταφάσκει η ποινική ευθύνη των παροχών πρόσβασης που επιτρέπουν τη διάδοση ανακοινώσεων ερωτικού περιεχομένου (υπηρεσίες τηλε-ηχοπληροφόρησης, υπηρεσίες "γνωριμιών" κ.τ.λ.).¹⁰⁹

ν. Η αξιόποινη συμπεριφορά του παροχέα, θετική ενέργεια ή παράλειψη:

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η δραστηριότητα των παροχών, όταν στο πλαίσιο της σύμβασής τους με τον χρήστη του επιτρέπουν την πρόσβαση στο διαδίκτυο και υποστηρίζουν τεχνικά την περιήγησή του. Από το σημείο αυτό και κατά τη διάρκεια της σύνδεσης, ο χρήστης μπορεί να καταστεί θύμα ή δράστης αξιόποινων πράξεων. Εύλογο είναι, λοιπόν, το ερώτημα ποια είναι η ποινική ευθύνη του παροχέα σ' αυτή την περίπτωση. Αρχικό και βασικό ερώτημα για την αξιολόγηση της ενδεχόμενης ποινικής ευθύνης του παροχέα είναι το κατά πόσον η συμπεριφορά του συνιστά θετική ενέργεια - πράξη ή παράλειψη.

Η παροχή της πρόσβασης στο internet θα πρέπει να αποκλεισθεί από την διερεύνηση της ποινικής ευθύνης, γιατί δεν συνιστά άδικη πράξη. Η παροχή λοιπόν της πρόσβασης στο διαδίκτυο, ως εκτέλεση της συμβατικής υποχρέωσης του παροχέα είναι αντίστοιχη της παροχής άλλων υπηρεσιών, όπως είναι η τηλεφωνική σύνδεση και αυτή της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος. Εξάλλου, το χρονικό διάστημα, στο οποίο ενδεχομένως εκδηλώνεται η αξιόποινη συμπεριφορά, είναι μετά την αρχική σύνδεση και διαρκεί ως τη λήξη της. Κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης με δράστη ή θύμα τον χρήστη, ο

¹⁰⁸ Βλ. ΑΠ 595/1996. Αντίθετες είναι οι Τριμπλαθ 46844/1995, Τριμπλαθ 63289/1995, Τριμπλαθ 68292/1995, σύμφωνα με τις οποίες "δεν στοιχειοθετείται το έγκλημα, όταν αφενός μεν δεν αποδεικνύεται ότι έλαβε χώρα ασέλγεια μεταξύ των διευκολυνθέντων, αφετέρου δε δεν υπάρχει ειδική και άμεση μεσολάβηση για συγκεκριμένο πρόσωπο σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο".

¹⁰⁹ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 96.

παροχέας **α)** ενεργεί θετικά διοχετεύοντας ψηφιακά δεδομένα¹¹⁰ και **β)** παραλείπει να παρεμποδίσει την επέλευση του αξιόποινου αποτελέσματος που ανάγεται στη διέλευση των δεδομένων. Συνεπώς, καθοριστική είναι η αξιολόγηση της συμπεριφοράς του παροχέα ως θετικής ενέργειας ή παράλειψης, αφού στη δεύτερη περίπτωση η κατάφαση της ποινικής ευθύνης προϋποθέτει την ύπαρξη ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του παροχέα.

Η κατάφαση της αξιόποινης παράλειψης έχει ως πρώτη αναγκαία προϋπόθεση τη δυνατότητα ενέργειας του δράστη, αλλά και την έλλειψη των απαραίτητων ιδιοτήτων - ικανοτήτων στο πρόσωπο του παραλείποντος. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ο παροχέας με την χρήση του κατάλληλου προγράμματος ανίχνευσης υπόπτων λέξεων θα μπορούσε κατ' αρχήν να αποκλείσει την πρόσβαση σε ορισμένα sites. Η δυνατότητα αυτή μόνο θεωρητική είναι· μια τέτοια προσπάθεια του παροχέα είναι εκ των προτέρων καταδικασμένη σε αποτυχία, καθώς δεν μπορεί να αποτρέψει την προσβολή του εννόμου αγαθού και, συνεπώς, εξομοιώνεται με αδυναμία ενέργειας. Απαραίτητη στην ανωτέρω περίπτωση είναι η ύπαρξη αυτόματου προγράμματος ελέγχου, εφόσον ο παροχέας, με τη βοήθεια ενός προγράμματος εντοπισμού υπόπτων λέξεων, έχει σε προγενέστερο χρόνο εντοπίσει τις παράνομες σελίδες και τις έχει αποκλείσει. Μια τέτοια έρευνα των εκατοντάδων εκατομμυρίων σελίδων όχι μόνο απαιτεί δυσανάλογα υψηλό χρονικό κόστος, αλλά δεν εγγυάται και καθόλου αξιόπιστα αποτελέσματα, διότι θα πρέπει σε δεύτερο στάδιο να ερευνηθούν από το ανθρώπινο δυναμικό του παροχέα τα ακριβή περιεχόμενα, που θα προκύψουν από τη λέξη π.χ. πορνογραφία ή ναρκωτικά σε αρκετές βασικές γλώσσες.

Συμπερασματικά, με τα σημερινά τεχνικά δεδομένα, η παρέμβαση του παροχέα υπό τη μορφή του ελέγχου του συνόλου των σελίδων του internet είναι

---

¹¹⁰ Η διοχέτευση των ψηφιακών δεδομένων με αξιόποινο περιεχόμενο δεν έχει καν τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αφού γίνεται μέσω του παροχέα, αλλά χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση στο πεδίο δράσεώς του. Η λήψη ή αποστολή ενός μηνύματος, η ανάγνωση σελίδων, η συμμετοχή σε ομάδα συζητήσεων κ.τ.λ. γίνονται αυτόματα, χωρίς καμιά ανθρώπινη παρέμβαση από το προσωπικό του παροχέα, σε εκτέλεση των ενεργειών των χρηστών.

ανέφικτη¹¹¹. Εξάλλου, λόγω της ανοιχτής δομής του διαδικτύου και της δυνατότητας σύνδεσης με εκατοντάδες διακομιστές συζητήσεως, ο αποκλεισμός κάποιων ομάδων από τον διακομιστή του ίδιου του παροχέα είναι εντελώς αναποτελεσματικός, εφόσον είναι δυνατή η αδιάκοπη πρόσβαση του χρήστη σε αυτούς τους διακομιστές. Ο αποκλεισμός των διακομιστών, όμως, δεν αποκλείει μόνο τις ομάδες με το παράνομο περιεχόμενο, αλλά απαγορεύει την πρόσβαση σε χιλιάδες νόμιμες σελίδες και δυσχεραίνει ή και εμποδίζει την μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου επικοινωνία με ορισμένους χρήστες, που πλήττονται από αυτό το μέτρο. Ωστόσο, ακόμη και μια εξαιρετική προσπάθεια αποκλεισμού δεν θα εξασφάλιζε τον αποκλεισμό αυτών των ομάδων, αφού η πρόσβαση σε αυτές είναι εφικτή και χωρίς την χρήση των διακομιστών ειδήσεων μέσω του διαδικτύου. Η απάντηση, λοιπόν, για το αν υπάρχει πράξη εξαρτάται από τα δεδομένα της περίπτωσης.

Αλλιώς έχουν τα πράγματα, όμως, όταν από τα δεδομένα της περίπτωσης δεν μπορεί να αποκλειστεί η δυνατότητα του παροχέα για ενέργεια. Αυτό συμβαίνει, όταν, για παράδειγμα, υπάρχει ποσοτική διαφοροποίηση του χώρου, που καλείται να ελέγξει ο παροχέας, όταν τα κρίσιμα δεδομένα είναι αποθηκευμένα στους κεντρικούς υπολογιστές του ίδιου του παροχέα¹¹² ή όταν ο παροχέας θα μπορούσε να αντιμετωπίσει το αξιόποιο αποτέλεσμα με την εγκατάσταση προγραμμάτων καταπολέμησης ιών¹¹³. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να ερευνηθεί αν πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις των μη γνήσιων εγκλημάτων παραλείψεως.

Η ποινική ευθύνη του παραλείποντος προϋποθέτει κατά το άρθρο **15 ΠΚ** ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, η οποία μπορεί να πηγάζει κατά τη θεωρία από το

---

¹¹¹ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 55.

¹¹² Τέτοια περίπτωση έχουμε όταν ο χρήστης-συνδρομητής του παροχέα αποθηκεύει στις σελίδες που έχει κατασκευάσει και εγκαταστήσει στους κεντρικούς υπολογιστές του παροχέα, μεταξύ άλλων, και κάποιες επεξεργασμένες ψηφιακές εικόνες που απεικονίζουν εκκλησιαστικούς λειτουργούς να επιδίδονται σε όργια, καθώς και εικόνες αγίων, όπου αντί των ονομάτων τους αναγράφονται βωμολοχίες.

¹¹³ Τέτοια περίπτωση έχουμε όταν ο χρήστης αποφασίζει να στείλει σε πολλούς άγνωστους σε αυτόν χρήστες ηλεκτρονικό μήνυμα, όπου αναφέρει ότι έχει στα χέρια του φωτογραφία κάποιου διάσημου προσώπου σε αποκαλυπτική πόζα. Η αποκαλυπτική εικόνα περιέχεται σε συνημμένο εκτελέσιμο αρχείο, το οποίο μόλις ανοίγουν οι ανύποπτοι παραλήπτες του ανακαλύπτουν ότι

νόμο, τη σύμβαση και την προηγούμενη επικίνδυνη ενέργεια. Κατ' αρχήν θα πρέπει να αποκλειστεί η θεμελίωση νομικής υποχρέωσης στο νόμο, καθώς δεν υπάρχει κανένας σχετικός ειδικός κανόνας δικαίου, που να ρυθμίζει την επικοινωνία μέσω του internet και, συνεπώς, ούτε συγκεκριμένη υποχρέωση αποτροπής του αξιόποινου αποτελέσματος θεσπίζεται ούτε γενικές θέσεις – ρόλοι των παροχών καθορίζονται.¹¹⁴

Επίσης, στις σύντομες και τυποποιημένες στις συναλλαγές συμβάσεις παροχής υπηρεσιών internet, ο παροχέας δεν αναλαμβάνει καμιά υποχρέωση προστασίας του χρήστη από ενδεχόμενες αξιόποινες πράξεις εις βάρος του. Βέβαια, εκτός από τις περιπτώσεις ρητής ανάληψης υποχρέωσης, η σύμβαση ερμηνεύεται σε επίπεδο αστικού δικαίου και με βάση την καλή πίστη¹¹⁵. Ωστόσο, αναφορικά με τις ανωτέρω συμβάσεις, τα συναλλακτικά ήθη και η καλή πίστη δεν φαίνεται να καλύπτουν και την προστασία των χρηστών από τη διαβίβαση μολυσμένων δεδομένων, αφού κανένας παροχέας δεν παρέχει αυτή την προστασία, αλλά και όσοι από τους χρήστες γνωρίζουν τους κινδύνους έχουν αναλάβει οι ίδιοι την ευθύνη της αυτοπροστασίας τους.

Αυτό που μένει, λοιπόν, είναι η έρευνα με βάση το κριτήριο της προηγούμενης επικίνδυνης ενέργειας. Ασφαλέστερη είναι η άποψη, που απαιτεί η ενέργεια αυτή σε κάθε περίπτωση να είναι άδικη. Όποιος έχει προκαλέσει με άδικη συμπεριφορά κίνδυνο σε άλλον όχι μόνο γνωρίζει ότι έχει παραβεί μια νομική υποχρέωση, αλλά και, λόγω της προγενέστερης άδικης συμπεριφοράς του, έχει προσβάλει την έννομη τάξη, την οποία έχει υποχρέωση να αποκαταστήσει. Εξαιρετικά δύσκολα θα μπορούσε κανείς να ανιχνεύσει κάποια αξιολογητέα επικινδυνότητα στην περαιτέρω υποστήριξη του χρήστη στον κυβερνοχώρο, η οποία, ανάλογα με το είδος της χρήσεως μπορεί να

περιέχει, ο οποίος εγκαθίσταται στο σκληρό δίσκο του υπολογιστή τους και τον θέτει εκτός λειτουργίας.

¹¹⁴ Μια αναλογική εφαρμογή των ειδικών νόμων που ρυθμίζουν την τηλεοπτική και ραδιοφωνική μετάδοση προγραμμάτων αποκλείεται, τόσο επειδή το Internet διαφοροποιείται ποιοτικά από τα ανωτέρω μέσα, όσο και γιατί αυτό θα συνιστούσε ανεπίτρεπτη αναλογική ερμηνεία προς την κατεύθυνση της διεύρυνσης του αξιόποινου.

¹¹⁵ Σύμφωνα με το άρθρο **200 ΑΚ**, "Οι συμβάσεις ερμηνεύονται όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη", ενώ κατά το άρθρο **288 ΑΚ** "Ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη".

παρομοιασθεί με παροχή τηλεφωνικών-ταχυδρομικών υπηρεσιών ή την πώληση τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής συσκευής για την παρακολούθηση προγραμμάτων. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δε μπορεί να γίνει λόγος για επικίνδυνη συμπεριφορά και, συνακόλουθα, δεν μπορεί να θεμελιωθεί ιδιαίτερη νομική υποχρέωση του παροχέα προς ενέργεια.

vi. Ο δόλος του παροχέα

Στις εξαιρετικές περιπτώσεις που υφίσταται τεχνική δυνατότητα του παροχέα να επέμβει στα κρίσιμα δεδομένα και, εφόσον δεχθούμε ότι μπορεί να θεμελιωθεί νομική υποχρέωσή του για παρέμβαση (προϋπόθεση που αρνηθήκαμε παραπάνω), απαραίτητη είναι η διερεύνηση της υποκειμενικής υπόστασης τόσο για τις περιπτώσεις συμμετοχικής δράσης, όπου ο νόμος απαιτεί και δόλο του συμμετόχου, όσο και για την αυτοουργική δράση του παροχέα, όπου τα περισσότερα εγκλήματα θα απαιτούν δόλο. Η έννοια του δόλου στα εγκλήματα παραλείψεως συνίσταται στην απόφαση του δράστη να παραμείνει αδρανής ενώ γνωρίζει τη δυνατότητα παρεμβάσεώς του. Αντικείμενο του δόλου θα πρέπει να είναι τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Και στα εγκλήματα μέσω του διαδικτύου προβάλλει το δυσεπίλυτο πρόβλημα του διαχωρισμού ενδεχομένου δόλου και ενσυνείδητης αμέλειας. Ο τρόπος και οι συνθήκες λειτουργίας του διαδικτύου δεν ευνοούν την κατάφαση του βουλευτικού στοιχείου του ενδεχόμενου δόλου, καθώς ο παροχέας έχει απόλυτο συμφέρον στην ομαλή εκτέλεση της σύμβασης, ώστε οι χρήστες να ανανεώνουν τις συνδρομές τους. Συνεπώς, τα συναλλακτικά ήθη του χώρου ενισχύουν την άποψη ότι στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να γίνει λόγος για έντονη εσωτερική συμμετοχή του παροχέα στην πρόκληση του αποτελέσματος¹¹⁶.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι από την έρευνα των λειτουργιών του διαδικτύου και τον τρόπο λειτουργίας του προκύπτει ότι με βάση τις υπάρχουσες διατάξεις δεν μπορεί να θεμελιωθεί πειστικά ποινική ευθύνη των παροχέων για τα διαβιβαζόμενα μέσω αυτών δεδομένα. Εκτός από την τεχνική δυσκολία ελέγχου και παρέμβασης, που αποκλείει σε αρκετές περιπτώσεις ήδη

¹¹⁶ ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., "Ποινικό Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 68-70.

τη δυνατότητα ενέργειάς τους, είναι εξαιρετικά δύσκολη η θεμελίωση νομικής υποχρέωσης τους, που αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση της υπάρξεως μη γνησίου εγκλήματος δια παραλείψεως τελούμενου. Ούτε και η σύμβαση με τους χρήστες μπορεί να θεμελιώσει τέτοια νομική υποχρέωση, όπως αποκλείεται και η ύπαρξη προηγούμενης επικίνδυνης ενέργειας. Λόγω της φύσης, της λειτουργίας και, κυρίως, λόγω της επέκτασης του internet, επιβάλλεται η νομοθετική παρέμβαση, που θα πρέπει να καθορίσει υποχρεώσεις και όρια ευθύνης του παροχέα λαμβάνοντας υπ'όψιν τόσο τα τεχνικά χαρακτηριστικά του μέσου όσο και τον ανοιχτό μη ιεραρχικό χαρακτήρα του μέσου.

XIX. Η δυνατότητα προσβολής της προσωπικότητας μέσω του διαδικτύου

Το δικαίωμα της προσωπικότητας πηγάζει τόσο από το **άρθρο 2 §1**¹¹⁷ όσο και από το **άρθρο 5 §1** του **Συντάγματος**, γεγονός που αποκαλύπτει τις δυο πτυχές του δικαιώματος, αφενός το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, που αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος, και αφετέρου το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Το **άρθρο 5 §1** κατοχυρώνει το δικαίωμα του καθενός να αναπτύσσεται ως άνθρωπος: *«καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη»*.

Το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, όπως πηγάζει από το **ά. 5 §1** συνίσταται στο δικαίωμα του ανθρώπου όχι απλώς να έχει και να ασκεί τα δικαιώματα που απορρέουν από την προσωπικότητά του, «ως αυτόνομο, αυτεξούσιο, και αυτοδιάθετο μη περιουσιακό αγαθό»¹¹⁸, αλλά και να την αναπτύσσει σε όλους τους τομείς της κοινωνικά οργανωμένης συμβίωσης, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό.

¹¹⁷ "Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας"

¹¹⁸ ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ., "Συνταγματικά Δικαιώματα, Α΄ Ατομικές Ελευθερίες", εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1982, σελ.118.

Η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας με την πρόσβαση στο διαδίκτυο τριτενεργεί¹¹⁹ μέσω του **ΑΚ 57**¹²⁰ και το δικαίωμα του "πληροφορείν" και "πληροφορείσθαι" μέσω του διαδικτύου εισέρχεται στο πεδίο του αστικού δικαίου μέσω της έννοιας του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος (**ΠΚ 367 §1**¹²¹), της ενασκήσεως δικαιώματος ή εκπληρώσεως καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο (**ΠΚ 20**¹²²) και των διατάξεων περί καταστάσεως ανάγκης (**ΠΚ 25**¹²³) που θεμελιώνουν λόγο αποκλεισμού του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής της προσωπικότητας.

Η αναγνώριση του διαδικτύου ως πηγής ενδεχόμενου κινδύνου για την προσωπικότητα είναι δεδομένη· δικαιολογεί και επιβάλλει την καθιέρωση συναλλακτικών υποχρεώσεων προστασίας του προσώπου, καθώς ο χρήστης του διαδικτύου έχει τη δυνατότητα να διασπείρει ειδήσεις που πιθανώς εγκυμονούν κινδύνους για τους τρίτους και μάλιστα καλυπτόμενος πίσω από την ανωνυμία, η οποία ενδεχομένως του παρέχει και ασυλία.

Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαιράς, το καθήκον αληθείας, η υποχρέωση

¹¹⁹ Εξάλλου, σύμφωνα με το αναθεωρημένο άρθρο **25 §1 του Συντάγματος**, "Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν".

¹²⁰ "Όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Αν η προσβολή αναφέρεται στην προσωπικότητα προσώπου που έχει πεθάνει, το δικαίωμα αυτό έχουν ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι ανιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι του από διαθήκη. Αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται."

¹²¹ "Δεν αποτελούν άδικη πράξη: **α)** οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες· **β)** οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της, καθώς και **γ)** οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον ή **δ)** σε ανάλογες περιπτώσεις."

¹²² "Εκτός από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στον Ποινικό Κώδικα (άρθρα 21, 22, 25, 304 παρ. 4 και 5, 308 παρ. 2, 367, 371 παρ. 4), ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αποκλείεται και όταν η πράξη αυτή αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο."

¹²³ "1. Δεν είναι άδικη η πράξη που τελεί κάποιος, για να αποτρέψει παρόντα και αναπότρεπτο με άλλα μέσα κίνδυνο, ο οποίος απειλεί το πρόσωπο ή την περιουσία του ίδιου ή κάποιου άλλου χωρίς δική του υπαιτιότητα, αν η βλάβη που προκλήθηκε στον άλλο είναι σημαντικά κατώτερη κατά το είδος και τη σπουδαιότητα από τη βλάβη που απειλήθηκε."

επανόρθωσης¹²⁴, οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον σεβασμού των απόψεων και το καθήκον διαμορφώσεως της κοινής γνώμης αφορούν το συντάκτη ενός ηλεκτρονικού μηνύματος που διαδίδεται μέσω διαδικτύου. Όλες οι σχετικές διατάξεις, που αφορούν υποχρεώσεις του τύπου, εφαρμόζονται ευθέως, καθώς ο κάθε χρήστης, που χρησιμοποιεί το διαδίκτυο ως μέσο μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας, δεν ασκεί μόνο το συνταγματικό του δικαίωμα για πληροφόρηση, αλλά αναλαμβάνει και την εκπλήρωση καθηκόντων αναλόγων μ' αυτά που επιβάλλει η θεσμική εγγύηση του **άρθρου 14 §2 του Συντάγματος** στον τύπο¹²⁵.

XX. Η προσβολή της προσωπικότητας ως απόρροια της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου

Ο προσβληθείς στην προσωπικότητά του από κάποιο μήνυμα, που περιέχει πορνογραφικό υλικό και διακινείται στο διαδίκτυο, προστατεύεται κατά τις γενικές διατάξεις του ποινικού κώδικα περί προσβολής της τιμής¹²⁶. Αυτό ισχύει για κάθε είδους μήνυμα: ηλεκτρονική επιστολή, ιστοσελίδα, τηλεδιάσκεψη, ομάδα νέων, δίαυλοι συνομιλιών κ.τ.λ.

Στοιχείο της προσωπικότητας που υπόκειται σε προσβολές εκ μέρους χρηστών του διαδικτύου είναι η εικόνα του προσώπου, η οποία και έχει αναγνωριστεί ως αντικείμενο αυτοτελούς δικαιώματος που θεμελιώνεται στο άρθρο **ΑΚ 57**. Όπως γίνεται δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία, απαγορεύεται η φωτογράφιση προσώπου και η έκθεση της φωτογραφίας σε

¹²⁴ Σύμφωνα με το **άρθρο 14 §5 του Συντάγματος**, "Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης. Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει, επίσης, δικαίωμα απάντησης. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και άμεση επανόρθωση ή η δημοσίευση και μετάδοση της απάντησης". Εξάλλου, κατά τη διάταξη **ΑΚ 59**, "Στις περιπτώσεις των δυο προηγούμενων άρθρων το δικαστήριο με την απόφασή του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επιπλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις".

¹²⁵ "Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται."

¹²⁶ Βλ. **ΠΚ 361επ.**

κοινή θέα χωρίς τη συναίνεσή του¹²⁷, εκτός αν πρόκειται για φωτογραφίες προσώπων της καθημερινής επικαιρότητας ή προσώπων που ανήκουν στη σύγχρονη ιστορία. Επίσης, απαγορεύεται η χρησιμοποίηση της εικόνας προσώπου για διαφημιστικούς σκοπούς, χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου, η οποία συνιστά αυτοτελή παράνομη προσβολή της προσωπικότητας, έστω και αν δεν συνιστά μείωση της τιμής ή παραβίαση του απορρήτου της ιδιωτικής ζωής.¹²⁸ Ως δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας θεωρείται η εξουσία του προσώπου να αποφασίζει για την αποτύπωση, διάδοση ή δημόσια έκθεση της εξωτερικής απεικόνισης της μορφής του¹²⁹. Στο διαδίκτυο καθίσταται εύκολη, με τη βοήθεια της ψηφιοποίησης, η διακίνηση φωτογραφιών προσώπων χωρίς τη συναίνεσή τους και σ' αυτήν την περίπτωση παρέχεται η προστασία του άρθρου **AK 57**.

Για τη λήψη και διάδοση της εικόνας απαιτείται, κατ' αρχήν, συναίνεση του εικονιζόμενου, εκτός και αν πρόκειται για πρόσωπα της επικαιρότητας ή για δημόσια συνάθροιση προσώπων. Το πότε υφίσταται συναίνεση του εικονιζόμενου κρίνεται με βάση τις ερμηνευτικές διατάξεις των **άρθρων 173 και 200 AK**, μπορεί δε να συναχθεί και σιωπηρώς από το σύνολο των περιστάσεων κάθε περίπτωσης ή από τη συναλλακτική καλή πίστη.

Από τη στιγμή, όμως, που το άτομο αποφασίζει¹³⁰ την αυτοέκθεσή του στην αγορά του διαδικτύου, συναποφασίζει και τη διάθεση των εισφερόμενων στο διαδίκτυο στοιχείων της προσωπικότητάς του στην κοινή χρήση. Ανάλογα με τον τρόπο συμμετοχής του στις ηλεκτρονικές επαφές και διασυνδέσεις, αποδέχεται και την ηλεκτρονική δημοσιότητα πραγμάτων, στοιχείων και εκφάνσεων που αποτελούν εκδηλώσεις της προσωπικότητάς του, εν προκειμένω της σεξουαλικής του ζωής.

Θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η συμμετοχή των κοινωνιών του δικαίου στο διαδίκτυο σημαίνει καταρχήν είτε: **α)** εκούσια θέση του ίδιου του κοινωνού εκτός

¹²⁷ **ΑΠ 940/1995, ΑΠ 1010/2002**

¹²⁸ **ΕφΓενούης 13/01/1953, ΕφΑθ 2149/1978**

¹²⁹ ΚΥΠΡΑΙΟΣ Β., "Προσβολές της τιμής και της προσωπικότητας", Αθήνα 1989, σελ 82.

¹³⁰ Το δικαίωμα του **άρθρου 5 §1** του Συντάγματος περιλαμβάνει και το δικαίωμα της «πληροφορικής αυτοδιάθεσης», την εξουσία, δηλαδή, του ατόμου να αποφασίζει κατ' αρχήν το ίδιο για την αποκάλυψη, διάθεση και χρησιμοποίηση των προσωπικών στοιχείων.

σφαίρας δικαιοκίνης προστασίας είτε β) ανάληψη εκ μέρους του της υποχρέωσης μη ασκήσεως των ενδεδειγμένων μέσων προστασίας, όσον αφορά την περαιτέρω χρήση από τρίτους των στοιχείων που ο ίδιος δημοσιοποίησε και έθεσε σε κοινή χρήση.¹³¹

Τα παραπάνω ισχύουν υπό το πρίσμα δυο εγγενών περιορισμών. Η δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού του προσώπου μέσω του διαδικτύου δεν είναι επιτρεπτό να αναιρεί το συνταγματικά προστατευόμενο περιεχόμενο του πυρήνα της ανθρώπινης αξίας, που συνιστά αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα, ανεπίδεκτο διαθέσεως ή παραίτησης εκ μέρους του φορέα του.¹³² Ο δεύτερος περιορισμός έγκειται στο ότι ο αυτοπροσδιορισμός του προσώπου μέσω του διαδικτύου δεν απαλλάσσει τον ζημιώσαντα από την ευθύνη του στο βαθμό που βλάφθηκαν έννομα αγαθά του χρήστη που δεν τέθηκαν σε κοινοχρησία μέσω του διαδικτύου. Με άλλα λόγια τα όρια του αυτοπροσδιορισμού αποτελούν και όρια της ευθύνης.¹³³

Η αξίωση προστασίας της εικόνας μπορεί να ασκηθεί είτε στο στάδιο της λήψεως είτε στο στάδιο της ψηφιοποίησης είτε κατά τη διάδοσή της με την αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος ή τη θέση της σε ιστοσελίδα. Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας είναι αυτοτελές, πράγμα που σημαίνει ότι για την προστασία του σε περίπτωση προσβολής δεν απαιτείται να προσβάλλονται ταυτόχρονα άλλα αγαθά της προσωπικότητας. Για τη λήψη, ψηφιοποίηση και διάδοση της εικόνας μέσω του διαδικτύου απαιτείται καταρχήν συναίνεση του εικονιζόμενου, εκτός και αν πρόκειται για πρόσωπα της επικαιρότητας και η εικόνα τους σχετίζεται με την

¹³¹ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Δίκαιο και Internet", ό.π., σελ. 49.

¹³² Το Σύνταγμα προστατεύει ρητά την αξία του ανθρώπου. Το **ά.2 §1** καθιερώνει το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου ως θεμελιώδη αρχή για την ελληνική συνταγματική έννομη τάξη: "ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας". Η διάταξη του άρθρου 2 §1 δεν αποτελεί κατευθυντήρια διάταξη αλλά νομικά πλήρως δεσμευτική διάταξη, η οποία εφαρμόζεται επικουρικά έναντι των ειδικών διατάξεων που κατοχυρώνουν τα επιμέρους συνταγματικά δικαιώματα, λόγω της γενικότητάς της. Ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια δεν ταυτίζονται. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια αποτελεί ειδική έκφραση της ανθρώπινης αξίας που άπτεται μόνο στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσης, είναι δηλαδή από άποψη περιεχομένου στενότερη της έννοιας της ανθρώπινης αξίας. Η βασική διαφορά των εννοιών έγκειται στο ότι η ανθρώπινη αξία είναι έννοια που ενυπάρχει στην ανθρώπινη οντότητα και αυτοκαθορίζεται, ενώ η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι συνυφασμένη με την κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης οντότητας και προσλαμβάνει το νόημα που της δίνεται στην εκάστοτε κοινωνία.

¹³³ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Το δίκαιο των ΜΜΕ", σελ. 326επ..

δραστηριότητά τους ή προορίζεται για τηλεδιάσκεψη. Η συναίνεση τεκμαίρεται στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο εικονιζόμενος εγκαθιστά σύστημα βιντεοσκόπησης του και μετάδοσης της εικόνας μέσω του διαδικτύου.

XXI. Η προσβολή του ιδιωτικού βίου από τη διακίνηση πορνογραφικού υλικού στο διαδίκτυο - Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Η ιδιωτική σφαίρα αναφέρεται στην ιδιωτική –εν αντιθέσει προς τη δημόσια- ζωή του ατόμου και μάλιστα τόσο στην ατομική όσο και την οικογενειακή του ζωή, και τόσο στον άμεσο βιοτικό του χώρο, όσο και στην επικοινωνία με τους συνανθρώπους του. Ειδικότερα, η ιδιωτική ζωή συνίσταται στο δικαίωμα του καθενός να διαμορφώνει και να ρυθμίζει τη ζωή του όπως αυτός νομίζει, ανώνυμα, ανενόχλητα από ξένες παρεμβάσεις.

Το Σύνταγμα στο **άρθρο 9 §1**¹³⁴ κατοχυρώνει «την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου». Η διεθνής κατοχύρωση της ιδιωτικής σφαίρας υπερβαίνει, ιδίως όσον αφορά το άσυλο της κατοικίας, τα όρια της συνταγματικής κατοχυρώσεως, κατά το ότι δεν επαφίεται στην κρίση του κοινού νομοθέτη αλλά περιέχει ορισμένες ουσιαστικές προϋποθέσεις. Συνεπώς, οι νομοθετικοί περιορισμοί της ιδιωτικής σφαίρας δεν αρκεί να ικανοποιούν το Σύνταγμα, αλλά πρέπει να ανταποκρίνονται και στους όρους της διεθνούς κατοχυρώσεως¹³⁵.

Η ιδιωτική σφαίρα του ατόμου αποτελεί συστατικό μέρος της προσωπικότητάς του. Όταν η σφαίρα αυτή δεν γίνεται σεβαστή, εμποδίζεται η ανάπτυξη της προσωπικότητας και σε ακραίες περιπτώσεις απειλείται και η πνευματική υγεία του ανθρώπου. Η θεμελιώδης σημασία του δικαιώματος ιδιωτικής σφαίρας διαδηλώνεται και στο γεγονός ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει τόσο το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όσο και το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο της ανταπόκρισης και επικοινωνίας όχι μόνο για τους ημεδαπούς, αλλά για όλους τους ανθρώπους.

¹³⁴ "Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας."

¹³⁵ ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., ό.π., σελ. 319.

Είναι βέβαιο πως η ανάπτυξη του διαδικτύου δημιουργεί καίριους προβληματισμούς για τη δυνατότητα συνύπαρξής του με την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας. Η δυνατότητα κάποιων επιτηδείων χρηστών του διαδικτύου να θέσουν σε κοινή θέα και να διακινήσουν μέσω του Internet στιγμές από την ιδιωτική ζωή του ατόμου, εν προκειμένω από την σεξουαλική του ζωή, προσβάλλοντας έτσι τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή του απορρήτου της ιδιωτικής σφαίρας, καθιστά αναγκαία την ειδική προστασία της τελευταίας.

Η ηλεκτρονική επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων καθιέρωσε το δίκαιο προστασίας των δεδομένων και μετέβαλε όλες σχεδόν τις παραδοσιακές μορφές προστασίας των πληροφοριών τόσο στο ιδιωτικό και δημόσιο δίκαιο όσο και στο ποινικό και τις δικονομικές διατάξεις, πράγμα που διαπιστώνεται στο δικαίωμα της προσωπικότητας του **άρθρου 5 §1** του Συντάγματος, το οποίο προσβάλλεται από κάθε ανεπίτρεπτη επεξεργασία των δεδομένων στο πραγματικό της προστασίας του απορρήτου, στη διοικητική αρωγή, στην ανακριτική διαδικασία εκ μέρους των αστυνομικών αρχών και στις αξιώσεις παροχής πληροφοριών¹³⁶.

Σύμφωνα με το **ν. 2472/97** με τίτλο «*Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*», όπου γίνεται η διάκριση μεταξύ απλών και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, στα απλά περιλαμβάνεται κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο, ενώ στα ευαίσθητα αυτά που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, καθώς και τα σχετικά με τις ποινικές διώξεις ή καταδίκες¹³⁷.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε την **Οδηγία 96/66 ΕΚ** περί επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα. Η Οδηγία αυτή συμπληρώνει την **Οδηγία 95/46/ΕΚ**¹³⁸

¹³⁶ ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΑΠ., "Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, υπερβολή ή αναγκαιότητα;", Το Σύνταγμα 23/1997, σελ 849.

¹³⁷ ΑΝΘΙΜΟΥ Κ., "Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου, ως έκφανση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας", Κριτική Επιθεώρηση τεύχος 1998, σελ 170.

¹³⁸ Κατ' επιταγήν της Οδηγίας αυτής εφαρμόζεται ο **νόμος 2472/1997**, που έχει ως αντικείμενο τη θέσπιση των προϋποθέσεων για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

και εφαρμόζεται και στο διαδίκτυο στο βαθμό που η παροχή πρόσβασης συνιστά τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία. Για την προσαρμογή του ελληνικού δικαίου στην Οδηγία 96/66/ΕΚ ψηφίστηκε ο **ν. 2774/1999** για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα.¹³⁹ Στο **άρθρο 3** του νόμου αυτού ορίζεται ότι ως προς τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του περιλαμβάνονται, εκτός από τη συμβατική και κινητή τηλεφωνία, και οι υπηρεσίες που παρέχονται μέσω του διαδικτύου. Στο **άρθρο 12** ρυθμίζονται ζητήματα αστικής ευθύνης.¹⁴⁰ Η χρηματική ικανοποίηση επιδικάζεται ανεξαρτήτως από την αιτούμενη αποζημίωση για περιουσιακή βλάβη. Οι απαιτήσεις αυτές εκδικάζονται κατά τα **άρθρα 664-676 ΚΠολΔ**. Τέλος, το **άρθρο 13** ρυθμίζει τα ζητήματα ποινικής ευθύνης.¹⁴¹

Άλλωστε, στο ελληνικό Σύνταγμα προστέθηκε με την πρόσφατη αναθεώρηση το **άρθρο 9^Α**, σύμφωνα με το οποίο *"καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει"*. Αντικείμενο του άρθρου είναι η προστασία των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των φυσικών προσώπων, και ιδίως της ιδιωτικής ζωής. Στόχος είναι η προστασία όχι μόνο της ιδιωτικής ζωής αλλά και γενικά της προσωπικότητας, όπως αυτή συγκεκριμενοποιείται στα

¹³⁹ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *"Δίκαιο και Internet"*, ό.π., σελ. 148.

¹⁴⁰ *"Φυσικό ή νομικό πρόσωπο, που κατά παράβαση του παρόντος νόμου προκαλεί περιουσιακή βλάβη, υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση. Αν προκάλεσε ηθική βλάβη, υποχρεούται σε χρηματική ικανοποίηση. Ο υπόχρεος απαλλάσσεται από την ευθύνη, αν αποδείξει ότι δεν γνώριζε ούτε όφειλε να γνωρίζει την πιθανότητα να επέλθει βλάβη σε άλλον"*. Πρόκειται, δηλαδή, για νόθο αντικειμενική ευθύνη. Η χρηματική ικανοποίηση ορίζεται κατ' ελάχιστο όριο στο ποσό των δύο εκατομμυρίων, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό.

¹⁴¹ *"Όποιος κατά παράβαση του παρόντος νόμου χρησιμοποιεί, επεξεργάζεται, μεταδίδει, ανακοινώνει, δημοσιοποιεί δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα συνδρομητών, χρηστών, τα καθιστά προσιτά σε μη δικαιούμενα πρόσωπα ή επιτρέπει στα πρόσωπα αυτά να λάβουν γνώση των εν λόγω δεδομένων ή τα εκμεταλλεύεται με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή, και, αν πρόκειται για ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου έως δέκα εκατομμυρίων δραχμών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα από άλλες διατάξεις. Υπεύθυνος επεξεργασίας, που δεν συμμορφώνεται με τις πράξεις της Αρχής που επιβάλλουν διοικητικές κυρώσεις των περιπτώσεων γ, δ και ε της παρ. 1 του άρθρου 21 του ν. 2472/1997, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δυο ετών και με χρηματική ποινή τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου δραχμών. Οι διατάξεις των παραγράφων 6-14 του ά. 22 του ν. 2472/1997 εφαρμόζονται και επί των πράξεων των προηγούμενων παραγράφων"*.

εκάστοτε κοινωνικοπολιτικά δεδομένα και υπό το πρίσμα των αντίστοιχων συνταγματικών ορισμών.

XXII. Μέσα προστασίας της προσωπικότητας¹⁴²

Όπως έχει ήδη καταστεί φανερό στα πλαίσια του παρόντος πονήματος, η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και των ευρύτατων δυνατοτήτων που παρέχει σήμερα το διαδίκτυο διευκολύνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την συλλογή και την προώθηση σε απεριόριστο αριθμό αποδεκτών πληροφοριών και εικόνων από την προσωπική ζωή των πολιτών.

Άλλωστε, ένα ηλεκτρονικό σύστημα, εκτός από τη συλλογή των πληροφοριών, επιτρέπει και το χαρακτηρισμό και την αξιολόγησή τους, αποσυνδέοντάς τις από το αρχικό περιβάλλον ή τον φορέα τους, παρέχοντας την ευχέρεια πολυλειτουργικής και καθολικής αξιοποίησής τους. Το αγαθό που προστατεύεται είναι κατ' ουσίαν η προσωπικότητα. Η ευχέρεια των ηλεκτρονικών υπολογιστών να καταγράφουν και να επαναδομούν και τις πιο απειροελάχιστες λεπτομέρειες της ανθρώπινης δραστηριότητας οδηγεί στη δημιουργία προτύπων συμπεριφοράς και στην κατηγοριοποίηση, καθώς και στον εξαναγκασμό του ατόμου να συμμορφώνεται προς αυτά. Δημιουργείται, συνεπώς, η εικόνα ενός πολίτη διαφανούς και, κατά τούτο, ελέγξιμου, αν όχι και χειραγωγήσιμου¹⁴³.

Είναι, λοιπόν, προφανές ότι η προσωπικότητα και ο ιδιωτικός βίος αποτελούν αγαθά τα οποία ποικιλοτρόπως τίθενται σε κίνδυνο, ως απόρροια της εξάπλωσης του διαδικτύου, αφού ο άνθρωπος είναι δυνατό να θιγεί στην προσωπικότητά του είτε με τη μορφή της διάδοσης εικόνων και στιγμιότυπων από την προσωπική του ζωή είτε με τη μορφή της παρακολούθησης εικόνων προσβλητικού περιεχομένου. Συνακόλουθα, είναι απαραίτητη η εύρεση τρόπων προστασίας της προσωπικότητας από τους κινδύνους που εγκυμονεί το διαδίκτυο.

¹⁴² Βλ. **Εφαθ 9975/1986, ΠολΠρωτΡόδου 506/2000.**

¹⁴³ ΑΝΘΙΜΟΥ Κ., "Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου, ως έκφανση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας", Κριτική Επιθεώρηση τεύχος 1998,σελ. 159.

Με δεδομένο ότι, όπως έχει αναλυτικά διερευνηθεί παραπάνω¹⁴⁴, το internet εμφανίζει ιδιότητες που προσιδιάζουν τόσο στον τύπο όσο και στα λοιπά συνταγματικώς προστατευόμενα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ορθό είναι να θεωρηθεί ότι οι σχετικές με τα μέσα αυτά προστατευτικές της προσωπικότητας διατάξεις ισχύουν, με ανάλογη προσαρμογή, και στο διαδίκτυο. Έτσι, η προστασία της προσωπικότητας από τους κινδύνους που ελλοχεύουν συνεπεία της εξάπλωσης του διαδικτύου μπορεί να επιτευχθεί με τους ακόλουθους τρόπους:

χί. Το δικαίωμα απαντήσεως

Σύμφωνα με τον κλασικό ορισμό, δικαίωμα απαντήσεως είναι η δυνατότητα που παρέχεται από το νόμο σε κάθε πρόσωπο, το οποίο θίγεται από δημοσίευμα περιεχόμενο στον περιοδικό τύπο, να εκθέσει εγγράφως την επί του θέματος άποψή του στην ίδια εφημερίδα ή περιοδικό¹⁴⁵. Ανάλογο δικαίωμα **δεν** παρέχεται και στην περίπτωση προσβολών από τη ραδιοτηλεόραση, όπου ο θιγείς δικαιούται να αξιώσει την επανόρθωση των ανακριβών στοιχείων από το ίδιο το μέσο. Το αν ο προσβαλλόμενος μέσω του διαδικτύου έχει ανάλογο δικαίωμα κατά του δημιουργού της σελίδας εξαρτάται από τη θέση που θα λάβει κανείς στο ζήτημα αν το διαδίκτυο απολαμβάνει της προστασίας του περιοδικού τύπου ή των υπόλοιπων μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Το δικαίωμα απαντήσεως πηγάζει από το σύνθετο δικαίωμα της προσωπικότητας και η σχετική αξίωση εντάσσεται στα μέσα προστασίας της προσωπικότητας, σύμφωνα και με τις **ΑΚ 57** και **59**, κατοχυρώνεται δε ρητά και στο **άρθρο 14 §5** του Συντάγματος. Υποστηρίζεται ότι η άσκηση του δικαιώματος απαντήσεως συνιστά νόμιμη άμυνα, άποψη που τίθεται υπό αμφισβήτηση από το γεγονός ότι δεν υπάρχει πάντοτε επίθεση.

Γίνεται ευρύτερα δεκτό ότι η αρχή της απαντήσεως αποβλέπει στην προστασία του θιγομένου και αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας. Διατυπώθηκε, όμως, και η άποψη ότι το δικαίωμα απαντήσεως δεν απορρέει από την ανάγκη προστασίας της προσωπικότητας, αλλά από την

---

¹⁴⁴ Βλ. σελ. 14 επ..

γενική δικαιοσύνη αρχή *audiatur et altera pars*. Το δικαίωμα απαντήσεως αποτελεί, συγχρόνως, εκδήλωση του ατομικού δικαιώματος εκφράσεως γνώμης, όπως αυτό κατοχυρώνεται στην **§1 του άρθρου 14 του Συντάγματος**.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι, σε αντίθεση με το δικαίωμα επανόρθωσης, για την άσκηση του οποίου απαιτείται ανακριβές δημοσίευμα, για την άσκηση του δικαιώματος απαντήσεως δεν απαιτείται τα αναφερόμενα στο ανασκευαζόμενο δημοσίευμα γεγονότα ή κρίσεις να είναι κατ' ανάγκη ψευδή.¹⁴⁶ Κι αυτό γιατί αφενός η προσβολή της προσωπικότητας μπορεί να επέλθει και με τη δημοσίευση αληθών στοιχείων και αφετέρου γιατί σκοπός του δικαιώματος δεν είναι απλώς η διόρθωση μιας ενδεχομένως εσφαλμένης εικόνας που προβάλλει ο δημοσιογράφος, αλλά η αντιπαράθεση δυο εκδοχών σε ένα θέμα που σχετίζεται με την προσωπικότητα. Αδιάφορη είναι, ακόμη, η πηγή από την οποία ο συντάκτης του ανασκευαζόμενου δημοσιεύματος άντλησε τις πληροφορίες του.

Ο **νόμος 1098/1938** περί τύπου προβλέπει όρια για την άσκηση του δικαιώματος απαντήσεως, τα οποία αναφέρονται στο περιεχόμενο της απαντήσεως, στη μορφή και την έκτασή της και στην ακολουθούμενη κατά την άσκηση του δικαιώματος διαδικασία.

Τέλος, για την προστασία του δικαιώματος απαντήσεως παρέχεται η αγωγή προς εκτέλεση του δικαιώματος, η οποία προϋποθέτει την παράλειψη ή πλημμελή καταχώριση της απαντήσεως.

xii. Η υποχρέωση επανόρθωσης

Το **άρθρο 14 §5** του Συντάγματος προβλέπει την δια του τύπου πλήρη επανόρθωση ανακριβών δημοσιευμάτων. Ο τρόπος διενέργειας της επανόρθωσης είναι ο προβλεπόμενος στον ειδικό νόμο περί τύπου, στον οποίο παραπέμπει η ίδια συνταγματική διάταξη¹⁴⁷.

Άλλωστε, σύμφωνα με το **άρθρο 9 του π.δ. 100/2000** "*κάθε πρόσωπο, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, του οποίου προσβάλλονται από το περιεχόμενο*

¹⁴⁵ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "*Προσωπικότητα και Τύπος*", εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ.193.

¹⁴⁶ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "*Το Δίκαιο των ΜΜΕ*", ό.π., σελ. 265.

¹⁴⁷ Βλ. **α.ν. 1098/1938, άρθρα 37 και 38**.

τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής δικαιώματα, όπως ιδίως η προσωπικότητα, η τιμή ή η υπόληψη ή ο ιδιωτικός και οικογενειακός βίος ή η επαγγελματική, κοινωνική, επιστημονική, καλλιτεχνική, πολιτική ή άλλη συναφής δραστηριότητα..., καθώς και ο νόμιμος εκπρόσωπος νομικού προσώπου του οποίου προσβάλλεται κατά τα ανωτέρω η φήμη ή το επιχειρηματικό συμφέρον, δικαιούται να ζητήσει επανόρθωση από το σταθμό που μετέδωσε την επίμαχη εκπομπή". Είναι αυτονόητο ότι στην έννοια της προσωπικότητας περιλαμβάνονται όλες οι εκφάνσεις της, ακόμα και εκείνες που δεν μνημονεύονται, όπως η εικόνα του προσώπου.

Η καταχώρηση του κειμένου επανορθώσεως γίνεται δωρεάν, ενώ για την άσκηση του δικαιώματος απαντήσεως προβλέπεται η καταβολή των νομίμων τελών δημοσίευσας, η δε καταχώρηση του κειμένου της επανορθώσεως γίνεται από τους ίδιους τους υπεύθυνους, αντίθετα από το κείμενο της απαντήσεως που δίδεται από τον απαντώντα στους υπεύθυνους προς καταχώρηση¹⁴⁸.

Η επανόρθωση πρέπει να δημοσιευθεί, κατά το δεύτερο εδάφιο του **άρθρου 37§ 1 ν. 1098/1938**, «άνευ ουδεμίας παρεμβολής ή παραλείψεως», δηλ. αυτούσια, χωρίς τίτλο και ιδίως κακόπιστο. Επιτρέπεται, όμως, δημοσίευση κριτικής από την προβαίνουσα στην επανόρθωση εφημερίδα ή περιοδικό.

Εξάλλου, κατά το **άρθρο 14 §5 «νόμος ορίζει τον τρόπο της δια του τύπου πλήρους επανορθώσεως ανακριβών δημοσιευμάτων»**. Η σχετική ρύθμιση περιέχεται στον **ν. 5060/31**, όπου και γίνεται διάκριση ανάλογα αν το ανακριβές δημοσίευμα αφορά σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή δημόσιο υπάλληλο ή ιδιώτη. Η άρνηση επανόρθωσης αποτελεί ιδιώνυμο ποινικό αδίκημα τιμωρούμενο με χρηματική ποινή. Ο νόμος ορίζει, επίσης, την έκταση, τη θέση και το χρόνο δημοσίευσης της επανόρθωσης, την οποία μπορεί να ζητήσει αν θίγεται δημόσια αρχή ή δημόσιος υπάλληλος, τόσο ο αρμόδιος προϊστάμενος, όσο και ο δημόσιος υπάλληλος ως ιδιώτης και αν θίγεται ιδιώτης φυσικό ή νομικό πρόσωπο, την επανόρθωση μπορεί να ζητήσει ο ίδιος ο θιγόμενος¹⁴⁹.

¹⁴⁸ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Προσωπικότητα και Τύπος", ό.π., σελ. 214.

¹⁴⁹ ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., ό.π., σελ. 534.

xiii. Γενική προληπτική αγωγή

Σε περιπτώσεις που δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί η προσβολή του προσώπου, όμως εμφανίζεται άμεσος κίνδυνος ή υποκρύπτονται σοβαρές πιθανότητες να εκδηλωθεί στο άμεσο μέλλον, αναγνωρίζεται η μορφή της προληπτικής αγωγής παραλείψεως, με βάση την αρχή ότι ενδείκνυται η πρόληψη και όχι η καταστολή, της οποίας τα αποτελέσματα δεν αποκαθιστούν πλήρως την προσβολή. Νομική βάση της αγωγής είναι το άρθρο **57 ΑΚ**.

Η προληπτική αγωγή για παράλειψη παρέχεται, εφόσον η παράνομη προσβολή είναι επικείμενη και αποβλέπει στην αποτροπή της σχεδιαζόμενης προσβολής, με την επιβολή στο δράστη σχετικής απαγορεύσεως. Ο ενδιαφερόμενος δεν είναι υποχρεωμένος να περιμένει μέχρι να δει το φως της δημοσιότητας και να διαδοθεί ο προσβλητικός ισχυρισμός και να υποστεί την προσβολή, για να αξιώσει την προστασία της προσωπικότητάς του.

Ενόψει του ότι πρόκειται περί σοβαρού προληπτικού έργου, επιβάλλεται λελογισμένη κρίση και ουσιαστική στάθμιση των παραγόντων. Ο δικαστής οφείλει τότε μόνο να διατάξει την παράλειψη, όταν βεβαιώνεται για την ύπαρξη του δημοσιεύματος και της άμεσης απειλής προσβολής της προσωπικότητας. Η μετά την προσβολή προστασία του ατόμου δεν είναι αποτελεσματική, αφού η αστική προστασία ή η απαγόρευση ουσιαστικά δεν αίρουν την προσβολή και δεν αποκαθιστούν την προτέρα κατάσταση.¹⁵⁰

Περαιτέρω, η προσβολή πρέπει να είναι παράνομη, δηλαδή να είναι απαγορευμένη από το νόμο ή, εν τη σιωπή του νόμου, να προκύπτει ότι η έννομη τάξη στη γενική συγκριτική της εκτίμηση αποδίδει μείζονα σημασία στο προσβαλλόμενο δικαίωμα. Ο ενάγων έχει τη δυνατότητα να στραφεί εναντίον του εκδότη, του ιδιοκτήτη, του διευθυντή, του συντάκτη του δημοσιεύματος, του διευθυντή του τυπογραφείου και των διανομέων.

Τέλος, προϋπόθεση άσκησης της προληπτικής αγωγής είναι η ύπαρξη έννομου συμφέροντος, δηλαδή η ανάγκη παροχής έννομης προστασίας. Ο τρόπος προστασίας είναι θέμα της συγκεκριμένης περίπτωσης και εξαρτάται από τον κίνδυνο, ο οποίος δεν είναι πάντοτε ισοδύναμος.

¹⁵⁰ ΣΤΑΘΕΑΣ Γ., "Ερμηνεία του νέου Νόμου (Ν. 2243/1994) περί Τύπου", Αθήνα 1996, σελ. 124.

xiv. Αγωγή άρσης και παράλειψης της προσβολής στο μέλλον

Τα αμυντικά ένδικα βοηθήματα που παρέχει ο νόμος για την απόκρουση προσβολών της προσωπικότητας είναι οι αγωγές άρσεως της προσβολής και παραλείψεως της στο μέλλον. Τα παραπάνω ένδικα βοηθήματα προϋποθέτουν την ύπαρξη προσβολής και τον κίνδυνο επαναλήψεως της στο μέλλον¹⁵¹. Νομική βάση της αξίωσης είναι κι εδώ το άρθρο **57 ΑΚ**, κατά το οποίο ο προσβαλλόμενος παρανόμως στην προσωπικότητά του δικαιούται να απαιτήσει άρση της προσβολής και παράλειψή της στο μέλλον.

Η αγωγή άρσεως της προσβολής της προσωπικότητας προϋποθέτει παρούσα και συνεχιζόμενη παράνομη συμπεριφορά, που προσβάλλει την προσωπικότητα, καθώς και έννομο συμφέρον, το οποίο συνίσταται στην ανάγκη προστασίας του προσβληθέντος δικαιώματος. Το αίτημα άρσεως και παραλείψεως δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθεί, παρά μόνον εφόσον με την παράνομη συμπεριφορά δημιουργήθηκε μία πραγματική κατάσταση που διατηρείται από τον εναγόμενο. Η προϋπόθεση αυτή πρέπει να εξακολουθεί να υφίσταται κατά την έκδοση της αποφάσεως¹⁵². Εναγόμενοι είναι οι ίδιοι όπως και στην προληπτική αγωγή.

xv. Ασφαλιστικά Μέτρα

Ειδική διάταξη για λήψη ασφαλιστικών μέτρων επί προσβολής δια του τύπου δεν υπάρχει. Γίνεται αποδεκτό ότι είναι επιτρεπτή η λήψη ασφαλιστικών μέτρων επί προσβολής απολύτων δικαιωμάτων, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το δικαίωμα της προσωπικότητας. Ορισμένες αποφάσεις έχουν δεχθεί ότι δεν είναι επιτρεπτή η λήψη ασφαλιστικών μέτρων κατά κυκλοφορήσαντος βιβλίου με ανακριβή περιστατικά, αν και προσβάλλεται η προσωπικότητα, αφού το μέτρο αυτό είναι ουσιαστικά κατάσχεση, η οποία απαγορεύεται από το Σύνταγμα.¹⁵³ Ωστόσο, όταν ο δημοσιογράφος δεν σέβεται το δικαίωμα του τρίτου, δεν είναι δυνατό να επικαλείται την ελευθερία του τύπου και των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Το δικαστήριο είναι κυρίαρχο να κρίνει. Όμως, επιβάλλεται να σταθμίσει τις συγκεκριμένες περιστάσεις. Στην προκειμένη περίπτωση έχει

¹⁵¹ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Προσωπικότητα και Τύπος", ό.π., σελ. 218.

¹⁵² ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Προσωπικότητα και Τύπος", ό.π., σελ.230.

εφαρμογή το άρθρο **69 ΚΠολΔ**¹⁵⁴. Η διαδικασία είναι ταχεία και διευκολύνει την προστασία του προσβληθέντος.

Προκειμένου να αποφασίσει το δικαστήριο για την επιβολή ασφαλιστικών μέτρων, συνιστάται μεθοδολογικά η σύμφωνη προς τη θεσμική εγγύηση του **άρθρου 14 §2** του Συντάγματος ερμηνεία των διατάξεων περί επιβολής ασφαλιστικών μέτρων του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, έτσι ώστε η τυχόν επιβολή ασφαλιστικών μέτρων να εναρμονίζεται με την αρχή της ελευθερίας του τύπου και να μην προσκρούει στη συνταγματική επιταγή της απαγορεύσεως της προληπτικής λογοκρισίας. Οι υπέρ του τύπου περιορισμοί για την επιβολή ασφαλιστικών μέτρων συνιστούν ενδεχομένως μια μορφή ιδιωτικής απαλλοτριώσεως υπέρ των δημοσιογράφων, που όμως ισοσταθμίζεται από την αυξημένη ευθύνη των εκπροσώπων του επαγγέλματος για την τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του τύπου.¹⁵⁵

Όσον αφορά τη δυνατότητα λήψης ασφαλιστικών μέτρων κατά των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας, μολονότι κι εδώ ισχύουν όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με τον τύπο, από τη μέχρι σήμερα πρακτική προκύπτει ότι τα δικαστήρια διστάζουν προκειμένου να διατάξουν την επιβολή ασφαλιστικού μέτρου εναντίον των μέσων μαζικής επικοινωνίας, γιατί μια τέτοια απόφαση θα μπορούσε αφενός να υπερβεί τα όρια μιας απόφασης ασφαλιστικών μέτρων, αφού θα συνιστούσε πλήρη ικανοποίηση του αιτούντος, αφετέρου δε να οδηγήσει σε πλήρη καταστρατήγηση της συνταγματικής απαγόρευσης της λογοκρισίας, η οποία μάλιστα θα μπορούσε να επιβληθεί με απλή πιθανολόγηση των ισχυρισμών του αιτούντος.

---

¹⁵³ Βλ. **ΜονΠρωτΑθ 22338/1996**.

¹⁵⁴ "Επιτρέπεται να ζητηθεί δικαστική προστασία και **α)** αν η παροχή που δεν εξαρτάται από αντιπαροχή συνδέεται με την επέλευση χρονικού σημείου, προτού επέλθει το χρονικό αυτό σημείο, **β)** στην περίπτωση του άρθρου 378 του αστικού κώδικα, **γ)** αν ο ενάγων ζητεί να του παραδοθεί ένα πράγμα και, για την περίπτωση που δεν του παραδοθεί το ίδιο πράγμα, ζητεί το διαφέρον, **δ)** αν η γένεση ή η άσκηση του δικαιώματος εξαρτάται από την έκδοση της απόφασης, **ε)** αν το δικαίωμα εξαρτάται από την πλήρωση αίρεσης ή την επέλευση γεγονότος, **στ)** σε κάθε άλλη περίπτωση, αν υπάρχει βάσιμος φόβος ότι ο οφειλέτης θα αποφύγει την έγκαιρη εκπλήρωση της παροχής."

¹⁵⁵ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Το Δίκαιο των ΜΜΕ", ό.π., σελ. 284.

xvi. Αγωγή αποζημιώσεως

Η αγωγή αυτή αποβλέπει έμμεσα στην προστασία της προσωπικότητας, αφού η ουσιαστική της επίδραση αποσκοπεί στην αποκατάσταση μιας περιουσιακής ζημίας. Στη σφαίρα της προσωπικότητας δεν εμφανίζονται ιδιορρυθμίες. Σχετικά με τα αναγκαία στοιχεία του παρανόμου και υπαιτίου επιβάλλεται να ερευνώνται οι επιμέρους συναλλακτικές δεσμεύσεις του τύπου, η παράβαση των οποίων θεμελιώνει την κατά νόμο παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά.

Το περιεχόμενο της αξίωσης προς αποζημίωση κατά άρθρο **914 ΑΚ**¹⁵⁶ ή κατ' άρθρο **919 ΑΚ**¹⁵⁷ ή κατ' άρθρο **920 ΑΚ**¹⁵⁸ επιβάλλει τη συνδρομή των προϋποθέσεων της αδικοπραξίας, δηλαδή παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά, ζημία και αιτιώδη συνάφεια.

Η συμπεριφορά είναι παράνομη, όταν πρόκειται για παράβαση κάποιας συναλλακτικής υποχρέωσης με θετική πράξη, με την οποία προσβάλλεται η προσωπικότητα τρίτου, ή με παράλειψη οφειλόμενης υποχρέωσης. Περαιτέρω, έχει χαρακτήρα υπαίτιο, όταν αφορά παράβαση συναλλακτικών υποχρεώσεων. Η ύπαρξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος και η τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων αίρουν τον υπαίτιο, αλλά όχι και τον παράνομο χαρακτήρα της συμπεριφοράς κρινομένης από το αποτέλεσμα.

Τέλος, η ζημία μπορεί να είναι θετική, συνιστάμενη σε άμεση μείωση του ενεργητικού ή αύξηση του παθητικού του προσβληθέντος, ή αποθετική.

xvii. Αγωγή για μη περιουσιακή ζημία

Σκοπός της αγωγής είναι η καταδίκη του εναγομένου στην καταβολή χρηματικού ποσού, για να απαλυνθεί ο φυσικός ή ψυχικός πόνος του προσβληθέντος. Η αγωγή αυτή έχει χαρακτήρα αποκαταστατικό¹⁵⁹ και

¹⁵⁶ "Όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει."

¹⁵⁷ "Όποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει."

¹⁵⁸ "Όποιος, γνωρίζοντας ή υπαίτια αγνοώντας, υποστηρίζει ή διαδίδει αναληθείς ειδήσεις που εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα ή το μέλλον άλλου, έχει την υποχρέωση να τον αποζημιώσει."

¹⁵⁹ Εφαθ 8908/1988, ΑΠ 1010/2002.

προϋποθέτει αφενός της ύπαρξη ηθικής βλάβης και αφετέρου την υπαιτιότητα¹⁶⁰ του προσβολέα.

Ωστόσο, η θεωρία αποδέχεται ότι δεν απαιτείται υπαιτιότητα, αφού το άρθρο **59 ΑΚ** με τον όρο "υπαίτιο" εννοεί τον υπεύθυνο, δηλαδή τον προκαλέσαντα την προσβολή. Επιπλέον η **ΑΚ 932**¹⁶¹ έχει εφαρμογή και σε περίπτωση αντικειμενικής ευθύνης. Το **άρθρο 59** συνάδει προς το **άρθρο 932 ΑΚ**. Η προσβολή της προσωπικότητας είναι παράνομη, οσάκις διακριβώνεται αντίθεση στις επιταγές και απαγορεύσεις της έννομης τάξης, με τις οποίες προστατεύεται η προσωπικότητα. Συνεπώς, όταν θεμελιωτικός κανόνας της αναγνωρίσεως ευθύνης είναι η **ΑΚ 59**, τότε δεν απαιτείται η ύπαρξη πταίσματος του δράστη για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Ο προσβληθείς μπορεί να στραφεί κατά του συντάκτη του δημοσιεύματος, αλλά και κατά του ιδιοκτήτη, που, λόγω της ιδιότητάς του ως προσθήσαντος, ευθύνεται υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με τον προστηθέντα.¹⁶² Εάν, όμως, ο θεμελιωτικός της ευθύνης νόμος ορίζει ως προϋπόθεση την υπαιτιότητα, όπως οι **ΑΚ 914, 919, 920** σε σχέση με την **ΑΚ 932**, τότε θεωρούνται αναγκαίες αυτές οι προϋποθέσεις για την αξίωση προς ικανοποίηση της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης.¹⁶³ *xviii. Αγωγή αποδόσεως κέρδους βάσει της ΑΚ 739*¹⁶⁴

Οι διατάξεις για τη μη γνήσια διοίκηση αλλοτρίων είναι δυνατό να εφαρμοστούν όχι μόνο στο στάδιο της δημοσιογραφικής έρευνας, αλλά και μετά τη δημοσίευση στοιχείων που αφορούν τρίτο πρόσωπο, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της **ΑΚ 739**¹⁶⁵. Γεννάται αξίωση υπέρ του κυρίου της

¹⁶⁰ **ΠολΠρωτΑθ 709/1999.**

¹⁶¹ "Σε περίπτωση αδικοπραξίας, ανεξάρτητα από την αποζημίωση για την περιουσιακή ζημία, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη κατά την κρίση του χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Αυτό ισχύει ιδίως για εκείνον που έπαθε προσβολή της υγείας, της τιμής ή της αγνείας του ή στερήθηκε την ελευθερία του. Σε περίπτωση θανάτωσης προσώπου η χρηματική αυτή ικανοποίηση μπορεί να επιδικαστεί στην οικογένεια του θύματος λόγω ψυχικής οδύνης."

¹⁶² Διαφορετική είναι στο ζήτημα αυτό η θέση της νομολογίας, κατά την οποία η ευθύνη του ιδιοκτήτη είναι αντικειμενική, εφόσον συντρέχει υπαιτιότητα του συντάκτη. Βλ. **ΠολΠρωτΘεσ 33163/1999.**

¹⁶³ ΣΤΑΘΕΑΣ Γ., ό.π., σελ. 137-138.

¹⁶⁴ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., "Το Δίκαιο των ΜΜΕ", ό.π., σελ. 301.

¹⁶⁵ "Όποιος, γνωρίζοντας ότι πρόκειται για ξένη υπόθεση, τη διοικεί σαν δική του, με την επιφύλαξη της τυχόν ευθύνης του από αδικοπραξία, έχει τις υποχρεώσεις από τη διοίκηση αλλοτρίων. Στην περίπτωση αυτή ο διοικητής έχει δικαίωμα να απαιτήσει δαπάνες μόνο κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό."

υποθέσεως, δηλαδή υπέρ του προσώπου του οποίου στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν από τον τύπο και απέφεραν κέρδος, να αναζητεί το κέρδος από το διοικητή της αλλότριας υποθέσεως.

Η ευθύνη του διοικητή θεμελιώνεται στις **ΑΚ 739, 731εδ. β', 734 και 718-720** και διαπλάσσεται αυστηρότερη από εκείνη που θεσπίζουν οι γενικές διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό και στην αδικοππρακτική ευθύνη. Η υποχρέωση του μη γνήσιου διοικητή συνίσταται στην απόδοση στον κύριο του κέρδους που πέτυχε από τη διαχείριση των αλλοτρίων στοιχείων της προσωπικότητας. Παράλληλα με την αξίωση του κέρδους, ο κύριος δικαιούται να ζητήσει αποζημίωση εάν υφίσταται περαιτέρω ζημία. Ο διοικητής δικαιούται να απαιτήσει από τον κύριο τις δαπάνες της διοικήσεως κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό.

xix. Άμυνα κατά παράνομης δημοσιογραφικής έρευνας

Αντικείμενο άμυνας είναι κάθε δικαίωμα και, συνεπώς, και το δικαίωμα της προσωπικότητας.

Υποστηρίζεται εν προκειμένω η άποψη ότι δεν υφίσταται παρούσα επίθεση, διότι αυτή έχει λήξει, π.χ. έχει ήδη γίνει η φωτογράφιση ή η μαγνητοφώνηση, και συνεπώς δεν χωρεί άμυνα. Η προσβολή, όμως, του δικαιώματος της προσωπικότητας ενδέχεται να μην έχει ολοκληρωθεί. Αντίθετα, μάλιστα, δεν αποκλείεται να επιτείνεται η προσβολή από το γεγονός ότι ο επιτιθέμενος αποκρούει ή διαφεύγει από την αμυντική πράξη. Ακόμα, όμως, και σε περίπτωση, που η λήψη έχει ολοκληρωθεί, επιτρέπεται η αφαίρεση του φιλμ, μαγνητοταινίας ή ακόμα και της ίδιας της μηχανής λήψεως, εάν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι που οδηγούν στη πεποίθηση ότι αργότερα δεν θα είναι δυνατή η παρεμπόδιση της περαιτέρω χρήσεως του προσβλητικού για την προσωπικότητα υλικού.

Η άσκηση του δικαιώματος άμυνας εκ μέρους δημόσιων οργάνων (π.χ. αστυνομικών) κατά την άσκηση των καθηκόντων τους δεν είναι επιτρεπτή¹⁶⁶.

¹⁶⁶ MCNAE'S, "Essential law for journalists", 9th edition London Butterworths 1985, pg. 192

xx. Συλλογική προστασία των χρηστών του διαδικτύου

Είναι βέβαιο ότι οι χρήστες του διαδικτύου αποτελούν καταναλωτές κατά την έννοια του **νόμου 2251/1994**¹⁶⁷ για την προστασία του καταναλωτή και ότι αντίστοιχα οι παροχείς υπηρεσιών internet εντάσσονται στην έννοια του προμηθευτή. Πέρα, λοιπόν, από τους υπόλοιπους ανωτέρω αναφερόμενους τρόπους, προστασίας της προσωπικότητας κατά την παροχή υπηρεσιών διαδικτύου είναι δυνατή η προστασία των χρηστών και με βάση τις διατάξεις του **v. 2251/1994**.

Εξάλλου **ο νόμος 2251/1994** προβλέπει στο **άρθρο 10** τη δυνατότητα ασκήσεως συλλογικών μέσων προστασίας από ενώσεις καταναλωτών, ενώ στην **§9** του ίδιου άρθρου ορίζει ότι *"Ενώσεις καταναλωτών που έχουν τουλάχιστον πεντακόσια ενεργά μέλη και έχουν εγγραφεί στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών πριν από δυο τουλάχιστον έτη μπορούν να ασκούν κάθε είδους αγωγή για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού (συλλογική αγωγή)"*.

Ειδικότερα, οι ενώσεις καταναλωτών μπορούν να ζητήσουν¹⁶⁸:

- α) την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, ακόμα και πριν αυτή εκδηλωθεί,
- β) χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης,
- γ) τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για την εξασφάλιση των απαιτήσεων του καταναλωτικού κοινού.

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι κατά το **άρθρο 3 §17 εδ. β'** *"οι ενώσεις ακροατών του ραδιοφώνου και τηλεθεατών έχουν ως προς τις υπηρεσίες των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, αντίστοιχα, τα δικαιώματα των ενώσεων καταναλωτών σύμφωνα με τους ορισμούς της σχετικής νομοθεσίας"*. Η

¹⁶⁷ Στο **άρθρο 1 §4 του v. 2251/1994** προβλέπεται ότι *"Κατά την έννοια αυτού του νόμου: α) Καταναλωτής είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους. Καταναλωτής είναι και κάθε αποδέκτης του διαφημιστικού μηνύματος. β) Προμηθευτής είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που, κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής του δραστηριότητας, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή. Προμηθευτής είναι και ο διαφημιζόμενος. Προμηθευτής είναι επίσης και ο παραγωγός ως προς την ευθύνη του για ελαττωματικά προϊόντα"*.

¹⁶⁸ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *"Προστασία του Καταναλωτή - Ν. 2251-1994"*, με τη συνεργασία του Δ. ΤΖΟΥΓΑΝΑΤΟΥ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 311.

διάταξη αποτελεί παραπεμπτικό κανόνα. Συγκεκριμένα παραπέμπει στο **ν. 2251/1994** για την προστασία των καταναλωτών και ειδικότερα, όσον αφορά στα δικαιώματα των ενώσεων ακροατών και τηλεθεατών, στο **άρθρο 10** του νόμου αυτού, που απαριθμεί τα συλλογικά μέσα προστασίας. Η παραπομπή φαίνεται να είναι πλήρης και αφορά τόσο στις προϋποθέσεις όσο και στις ένομες συνέπειες. Μάλιστα, τα συλλογικά μέσα προστασίας που ασκούνται από τις ενώσεις τηλεθεατών/ακροατών δεν περιορίζονται μόνο σε περιπτώσεις παραπλανητικής ή αθέμιτης διαφήμισης, αλλά καλύπτουν κάθε προσβολή γενικότερου συμφέροντος του ραδιοτηλεοπτικού κοινού από οποιοδήποτε είδος εκπομπής κι αν προκαλείται.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και η καθιέρωσή τους στην καθημερινή ζωή έχει οδηγήσει στην εμφάνιση νέων κοινωνικών μορφωμάτων και συμπεριφορών, ως εκ τούτου νέων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς. Ο ρόλος του διαδικτύου υπήρξε καθοριστικός σ' αυτό τον τομέα λόγω της ιδιάζουσας φύσης και λειτουργίας του. Ειδικότερα, η ανωνυμία και η μυστικότητα που προσφέρει το καθιστά τον ιδανικό χώρο δράσης για τον εγκληματία του κυβερνοχώρου, ο οποίος, λόγω της απλοποίησης της διαδικασίας χρήσης του διαδικτύου, δεν απαιτείται να είναι ειδικά καταρτισμένος. Ο χώρος του διαδικτύου αποτέλεσε τον ιδανικό χώρο εξάπλωσης κυκλωμάτων παραγωγής και διακίνησης πορνογραφικού υλικού, καθώς διευκολύνει όχι μόνο την αποφυγή της ποινικής δίωξης, αλλά και την ακίνδυνη, ανοιχτή επικοινωνία των χρηστών πορνογραφικού υλικού και την ανταλλαγή πληροφοριών, όπως και την ανεύρεση θυμάτων, κυρίως ανηλίκων. Η διακίνηση πορνογραφικού υλικού και, γενικότερα, η εκμετάλλευση της γενετήσιας ελευθερίας, αντιμετωπίζεται διαφορετικά από την κοινωνία αλλά και τη νομική θεωρία, όταν αφορά ανήλικα θύματα και ανήλικους χρήστες. Από μεγάλη μερίδα της θεωρίας αμφισβητείται η σκοπιμότητα της ποινικοποίησης της πορνογραφίας ενηλίκων, καθώς η ηθική αγωγή των κοινωνιών δεν περιλαμβάνεται στους σκοπούς του ποινικού δικαίου. Αντίθετα, ομόφωνη είναι η θεωρία σχετικά με την ανάγκη προστασίας της ανηλικότητας και της παιδικής ηλικίας, η οποία αποτελεί το προστατευόμενο έννομο αγαθό στην περίπτωση της ποινικοποίησης της ανήλικης ή, αλλιώς, παιδικής πορνογραφίας.

Από πλευράς ποινικού δικαίου, η αντιμετώπιση της διακίνησης πορνογραφικού υλικού μέσω του διαδικτύου προσκρούει σε διάφορα εμπόδια, τα οποία, κυρίως, πηγάζουν από τη φύση του διαδικτύου ως νέου πεδίου εμφάνισης εγκληματικής συμπεριφοράς. Τα θέματα που προκύπτουν προς επίλυση είναι κυρίως αυτό του καθορισμού του τόπου τέλεσης της αξιόποινης πράξης, η ποινικοποίηση της δημιουργίας συνδέσμων και η ευθύνη των παροχέων υπηρεσιών πρόσβασης στο internet. Η αντιμετώπιση ανάλογων προβλημάτων επιδιώκεται τόσο με νομικά όσο και με μη νομικά μέσα, όπως είναι το soft law.

Όσον αφορά τη νομοθετική ρύθμιση αυτών, προβάλλει η ανάγκη μελέτης της υπάρχουσας νομοθεσίας και η ενδεχόμενη κάλυψη των νομοθετικών κενών με νέα νομοθετήματα, που να λαμβάνουν υπ' όψη την εξέλιξη της τεχνολογίας σε συνδυασμό με τις νέες εγκληματικές συμπεριφορές. Το ήδη υπάρχον «νομικό οπλοστάσιο» δεν επαρκεί για την αντιμετώπιση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο. Γι' αυτό απαραίτητη καθίσταται η θέσπιση νέων αντικειμενικών υποστάσεων εγκλημάτων, που να θέτουν όρια στη συμπεριφορά όσων χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. Βέβαια, κατά τη θέσπιση των διατάξεων αυτών πρέπει να ληφθεί υπόψη η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και οι συνταγματικές αρχές που ισχύουν στον κοινό δικαιοκό χώρο.

Το Διαδίκτυο πρέπει να παραμείνει ελεύθερο. Πρέπει να διευκολύνεται η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων και ιδεών. Όμως, είτε θεωρηθεί μέσο μαζικής επικοινωνίας είτε θεωρηθεί μια απλή τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία είτε μια παγκόσμια αγορά, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι επίκεντρό του είναι ο άνθρωπος. Με δεδομένες τις καταχρήσεις του διαδικτύου και τον εντελώς απρόσωπο χαρακτήρα του, αλλά και τις επικίνδυνες παρενέργειές του, πρέπει να τονίζεται διαρκώς η ανάγκη προστασίας του ατόμου-χρήστη. Και η προστασία αυτή είναι δυνατή και με δικαιοκά μέσα που θα διασφαλίζουν αφενός την ελευθερία χρήσης του διαδικτύου και αφετέρου θα αποτρέπουν την κατάχρησή της.

Η καταπολέμηση της κατάχρησης του κυβερνοχώρου, απαιτεί, λοιπόν, ένα σύνολο ρυθμίσεων. Ένα μέρος αυτών απαιτεί και ανανεώσεις που οι νομοθέτες παραδοσιακά αποφεύγουν, όπως οι αλλαγές στην ποινική δικονομία ή η υπογραφή διεθνώς συμβάσεων. Είναι γεγονός, όμως, ότι η καταστολή αυτού του νέου φαινομένου είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο με συλλογική προσέγγιση. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί η νομικοπολιτική να αποδείξει ότι δεν λαμβάνει μεμονωμένα μέτρα μόνον για να αντιμετωπίσει την κοινωνική πίεση σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, αλλά ότι έχει να παρουσιάσει συνολικό σχέδιο που είναι κατάλληλο να αντιταχθεί αποτελεσματικά στη διάδοση των νέων μορφών εγκληματικότητας. Συγχρόνως, παρέχεται στο δίκαιο η δυνατότητα να αναπτύξει νέες ιδέες και θεωρίες, οι οποίες, επειδή θα απαντούν σε ερωτήματα, που

απορρέουν από τη συμπεριφορά της κοινωνίας στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, θα προετοιμάζουν τη νομική επιστήμη του 21^{ου}.

Ειδικότερα, στον τομέα της πορνογραφίας τα πρώτα βήματα έχουν γίνει με τη θέσπιση του **v.3040/02**, ο οποίος έρχεται για να συμπληρώσει τη λειτουργία του παρωχημένου **v. 5060/31** περί ασέμνων. Είναι, πάντως, βέβαιο ότι η διπλή και διαμετρικά αντίθετη αξιολόγηση των ίδιων πραγματικών περιστατικών, η οποία προκύπτει από την εξέταση της νομολογίας, υπογραμμίζει την ανάγκη άμεσης επανατοποθέτησης της νομολογίας και άρσης της έντονης ανασφάλειας δικαίου. Εξάλλου, ο νομοθέτης δεν φαίνεται πρόθυμος να δραστηριοποιηθεί. Ένα σχέδιο νόμου, κατά το οποίο *"πορνογραφήματα θεωρούνται έντυπα που ανάγονται στη γενετήσια σφαίρα, είναι πρόσφορα να προκαλέσουν γενετήσια διέγερση σε άλλους και υποβιβάζουν τον άνθρωπο σε αντικείμενο ηδονής"* τελικά δεν ψηφίσθηκε.¹⁶⁹

Βασικό εμπόδιο αποτελεί η αοριστία των όρων *"αιδώς"* και *"κοινό αίσθημα"*. Ως προς τον πρώτο το ΕΔΔΑ τονίζει την προτεραιότητα της δημιουργίας απέχθειας και της προσβολής της σεξουαλικής ευπρέπειας έναντι της διέγερσης των κατώτερων ενστίκτων. Ως προς τον δεύτερο, η αποδοχή μιας ευρύτατης σχετικότητας σε συνδυασμό με την επίκληση της δημοσιότητας χωρίς περιορισμούς ως κριτηρίου καθιστά προβληματική τη δυνατότητα ύπαρξης *"κοινού αισθήματος"*. Σε κάθε περίπτωση, η λύση για τα προβλήματα που παρουσιάζονται θα δοθεί μετά από διεθνείς πρωτοβουλίες και μέσα από διεθνείς συμβάσεις, καθώς και από την ίδια την τεχνολογία, αλλά και από τα ίδια τα κράτη τα οποία μπορούν να διαδραματίσουν το ρόλο του ρυθμιστή σε τοπικό επίπεδο.

---

¹⁶⁹ ΜΥΛΩΝΑΣ ΙΠΠ., ό.π., σελ.782.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Ελληνική:

1. ΑΓΓΕΛΗΣ Ι, «*Το νομικό πλαίσιο για την ασφάλεια του κυβερνοχώρου κατά το ελληνικό δίκαιο*», Ποινική Δικαιοσύνη 12/2001 (έτος 4^ο), σελ. 1298.
2. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ Ν., «*Κράτος και Ραδιοτηλεόραση – Η θεσμική διάσταση*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1986.
3. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., «*Ποινικόν Δίκαιον ΙΙ*», Γενικό Μέρος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1986.
4. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν., «*Άσεμνο και ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μια συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών)*», ΠΧρ ΛΓ΄ 1983, σελ. 339επ.
5. ΑΝΘΙΜΟΥ Κ., «*Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου, ως έκφανση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας*», Κριτική Επιθεώρηση τεύχος 1998, σελ 170.
6. Αστυνομική Επιθεώρηση 1998.
7. ΒΑΣΙΛΑΚΗ Ε., «*Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993.
8. ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΑΠ., «*Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, υπερβολή ή αναγκαιότητα;*», Το Σύνταγμα 23/1997, σελ 849.
9. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ι., «*Παρατηρήσεις στην απόφαση Πλημ.Λάρισας 3654/1986*», ΠΧρ. ΛΣΤ΄ 1986, σελ. 950επ.
10. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., «*Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 4^η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1989.
11. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π., «*Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991.
12. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ., «*Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα*», εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, Δίκαιο & Οικονομία, Αθήνα 2000.
13. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., «*Δίκαιο και Internet - Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου*», εκδ. Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2001.

14. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., «*Προστασία του Καταναλωτή - Ν. 2251-1994*», με τη συνεργασία του Δ. ΤΖΟΥΓΑΝΑΤΟΥ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002.
15. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., «*Προσωπικότητα και Τύπος*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.
16. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., «*Το Δίκαιο των ΜΜΕ*», με τη συνεργασία της Π. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003.
17. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι. - ΤΣΕΒΑΣ ΑΘ., «*Η Νομοθεσία των ΜΜΕ*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.
18. ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., «*Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο*», Ποινικός Λόγος, τεύχος 2/2001, σελ. 397.
19. ΚΙΟΥΠΗΣ Δ., «*Ποινικό Δίκαιο και Internet*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999.
20. ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., «*Αντεγκληματική πολιτική*», 26 μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.
21. ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., «*Αντεγκληματική Πολιτική II*», μελέτη της Ε. ΒΑΣΙΛΑΚΗ: «*Καταχρήσεις των νέων μέσων τηλεπικοινωνίας και θέματα ποινικής τους καταστολής: Προετοιμάζοντας το Ποινικό Δίκαιο του 21ου αιώνα;*», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ. 26.
22. ΚΥΠΡΑΙΟΣ Β., «*Προσβολές της τιμής και της προσωπικότητας*», Αθήνα 1989.
23. ΛΑΖΟΣ Γ., «*Πληροφορική και Έγκλημα*», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2001.
24. ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ., «*Συνταγματικά Δικαιώματα, Α΄ Ατομικές Ελευθερίες*», εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1982.
25. ΜΥΛΩΝΑΣ ΙΠΠ., «*Η υπόθεση Müller - Μια άποψη του Ευρ.Δ.Δ.Α. για τα άσεμνα, σημεία αναφοράς για την ελληνική νομολογία*», ΠΧρ ΜΑ΄ 1991, σελ. 772 επ.

26. ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ Χ., «Διεθνές Ποινικό Δίκαιο - Τα τοπικά όρια των ποινικών νόμων, Εισαγωγή - Θεμελιώδεις έννοιες - Ερμηνεία άρθρων 5-11 ΠΚ», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Β΄ Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 1993.
27. ΠΙΤΣΕΛΑ ΑΓΓ., «Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής - Δίκαιο Ανηλίκων», Β΄ έκδοση, εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1999.
28. ΠΥΡΟΒΕΤΣΗΣ Μ., «Προβολή κινηματογραφικών ταινιών πορνό - προσβολή των δημοσίων ηθών», ΝοΒ 1977, σελ. 274 επ.
29. ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ ΕΜΜ., «Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 1995.
30. ΣΠΙΝΕΛΛΗ Κ. - ΤΡΩΪΑΝΝΟΥ Α., «Δίκαιο Ανηλίκων - Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις», Β΄ έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1992.
31. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ Δ., «Περί των ασέμνων δημοσιευμάτων - συγκριτικά παρατηρήσεις επί δύο αποφάσεων», ΠΧρ 496/1970, σελ. 497-498.
32. ΣΤΑΘΕΑΣ Γ., «Ερμηνεία του νέου Νόμου (Ν. 2243/1994) περί Τύπου», Αθήνα 1996.

Β. Ξενόγλωσση:

1. HOLMES R., "Sex Crimes", sage publications, Newbury Park, London, New Delhi 1991.
2. MCNAE'S, "Essential law for journalists", 9th edition London Butterworths 1985.

Γ. Ιστοσελίδες που χρησιμοποιήθηκαν:

1. www.dsa.gr
2. lawdb.intrasoftnet.com
3. www.lawnet.com
4. www.echr.coe.int
5. supct.law.cornell.edu/supct/html/96-511.ZO.html